

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 13 (1988)

Δελτίον ΧΑΕ 13 (1985-1986), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του Μαρίνου Καλλιγά (1906-1985)

**Κατάλογος αρχιτεκτονικών μελών του
Βυζαντινού Μουσείου, άλλοτε στις αποθήκες του
Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου**

Χαράλαμπος ΜΠΟΥΡΑΣ

doi: [10.12681/dchae.981](https://doi.org/10.12681/dchae.981)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΠΟΥΡΑΣ Χ. (1988). Κατάλογος αρχιτεκτονικών μελών του Βυζαντινού Μουσείου, άλλοτε στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 13, 39-78.

<https://doi.org/10.12681/dchae.981>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΗΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κατάλογος αρχιτεκτονικών μελών του Βυζαντινού
Μουσείου, άλλοτε στις αποθήκες του Εθνικού
Αρχαιολογικού Μουσείου

Χαράλαμπος ΜΠΟΥΡΑΣ

Δελτίον ΧΑΕ 13 (1985-1986), Περίοδος Δ'. Στη μνήμη του
Μαρίνου Καλλιγά (1906-1985) • Σελ. 39-78

ΑΘΗΝΑ 1988

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΛΛΟΤΕ ΣΤΙΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Στόν περιγραφικό κατάλογο πού ακολουθεῖ περιλαμβάνονται ὀγδόντα τέσσερα ἀρχιτεκτονικά μέλη, τά ὁποῖα παραδόθηκαν στά τέλη τοῦ 1985 ἀπό τό Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσείο στό Βυζαντινό καί ἀνήκουν τώρα στίς συλλογές του. Πρόκειται γιά τό μεγαλύτερο μέρος¹ τῶν χριστιανικῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν πού, μαζί μέ ἄλλα χίλια περίπου τῶν κλασικῶν καί τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, βρίσκονταν ἀπό παλιά στά ὑπόγεια τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

Περὶσσότερα ἀπό 1.100 μέλη ὀλόκληρα, ἀκρωτηριασμένα ἢ, συχνότερα, σέ ἀπλά θραύσματα εἶχαν πρὶν ἀπό δεκαετίες, ἀπό τόν περασμένο ἀκόμα αἰώνα², ἀποτεθεῖ μαζί μέ παντοειδή γλυπτά στό Ἀρχαιολογικό Μουσείο. Μετά τόν πόλεμο, κατά τήν ἀναδιοργάνωσή του ἀπό τό ζεῦγος Καρούζου, συγκεντρώθηκαν στίς αὐλές καί τά ὑπόγεια καί τακτοποιήθηκαν ἐκεῖ πρόχειρα. Στή μεγάλη τους πλειοψηφία ἦταν ἀκατάγραφα ἢ προέλευσή τους εἶχε χαθεῖ. Τά μέλη αὐτά μπορεῖ κανεῖς νά συμπεράνει ὅτι προέρχονται ἀπό ἀνασκαφές³, κυρίως ἀναγκαστικές, στήν Ἀθήνα, ὅπωςδῆποτε πρὶν ἀπό τόν πόλεμο 1940-45, ἀπό κατεδαφίσεις παλιῶν τοίχων, ἀλλά καί ἀπό κατασχέσεις καί δωρεές. Οἱ μετακινήσεις τους ἀπό προσωρινές ἀποθηκεύσεις ἢ οἱ ἀπομακρύνσεις ἀπό κατά περίπτωση ἐνόητες εὐρημάτων ἔχουν περιπλέξει τά πράγματα, ἔτσι ὥστε μικρή πιά ἐλπίδα νά ἀπομένει γιά τήν ἀναγνώρισή τους, πού δέν μπορεῖ νά γίνει παρά μόνο μετά ἀπό συστηματική μελέτη τους.

Τό συμπέρασμα αὐτό προέκυψε ὅταν κατά τά ἔτη 1969-1972 ἔγινε προσπάθεια τακτοποιήσεως τῶν ἀποθηκῶν⁴ καί διαπιστώθηκε ὅτι, ἀφ' ἑνός, μέ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, τά ἀρχιτεκτονικά μέλη δέν περιλαμβάνονταν στούς παλιούς εἰσαγωγικούς καταλόγους τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καί ἀφ' ἑτέρου τά σημειώματα, πινακίδες καί ἐνδεικτικοί ἀριθμοί, πού ἴσως τά συνόδευαν ἄλλοτε, εἶχαν καταστραφεῖ ἢ χαθεῖ.

Κατά τά ἔτη 1969-1972, μέ προτροπή καί ἄδεια τοῦ τότε διευθυντοῦ, ἀείμνηστου Βασιλείου Καλλιπολίτη, ἔγινε ἀπό μέρους μου ἡ καταγραφή 946 κομματιῶν καί

ἡ προετοιμασία ἑνός γενικοῦ καταλόγου τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου⁵. Τοῦ δόθηκε ἡ ὀνομασία Εὐρετήριο Δ, ἔτσι ὥστε οἱ ἀριθμοί (τῶν ὁποίων προηγεῖται πάντοτε τό γράμμα Δ) νά διαφοροποιοῦνται ἀπό κάθε ἄλλη ἀρίθμηση ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου. Ἡ ἐργασία ἐξακολούθησε μέ τήν ἄδεια τοῦ νέου διευθυντοῦ κ. Νικ. Γιαλούρη⁶, δυστυχῶς ὅμως δέν κατέστη δυνατόν ἀκόμα οὔτε νά ὀλοκληρωθεῖ οὔτε νά ὀδηγήσει στήν τελική δημοσίευση.

Τῶν μελῶν, πλήν τῆς περιγραφῆς, ἔγιναν φωτογραφη-

1. Μερικά μέλη, ἴσως λόγω τοῦ μεγάλου τους ὄγκου, παρέμειναν στό Ἐθνικό Μουσείο, ὅπως λ.χ. τό ἐνεπίγραφο ἐπιστύλιο ἀθηναϊκοῦ μνημείου πού δημοσιεύθηκε πρόσφατα: Alison Frantz, A Public Building of Late Antiquity in Athens, *Hesperia* 48 (1979), σ. 194-203, πίν. 62-64.

2. Βλ. Ἀγγελική Κόκκου, Ἡ μέριμνα γιά τίς ἀρχαιότητες στήν Ἑλλάδα καί τά πρῶτα Μουσεία, Ἀθήνα 1977, σ. 246, 247. Εἶναι σχεδόν βέβαιο ὅτι οἱ ἀποθέσεις εὐρημάτων στό Μουσείο ἀπό ἀνασκαφές ἐξακολούθησαν τουλάχιστον ὡς τό 1940. Μνεῖα χριστιανικῶν γλυπτῶν ἀποκειμένων στό «Κεντρικόν Μουσείον τῶν Ἀθηνηνῶν» κάνει ὁ Ἰωσήφ Στρυγόφσκης ἤδη τό 1889. Βλ. ΔΙΕΕ III (1886), σ. 117-128.

3. Πολλά βυζαντινῆς ἐποχῆς μάρμαρα πού βρίσκονταν διάσπαρτα στήν Ἀκρόπολη περιλαμβάνονται σ' αὐτά, βλ. Ἀ. Κόκκου, ὁ.π., σ. 247 καί σημ. 8. Παρά ταῦτα, στίς τέσσερις φωτογραφίες Bonfils πού ἀπεικονίζουν τόν γνωστό τοῖχο τῆς Ἀκροπόλεως, τόν κτισμένο ἀπό παντοειδή spolia (ὁ.π., σ. 170, σημ. 3, εἰκ. 70 καί Δ. Ζιρώ, Τά χριστιανικά γλυπτά τῆς Ἀκροπόλεως, Πρῶτο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Τέχνης, Πρόγραμμα καί περιλήψεις ἀνακοινώσεων, Ἀθήνα 1980, σ. 25-26), δέν ἀναγνωρίζει κανεῖς οὔτε ἓνα ἀπό τά μέλη τοῦ καταλόγου. Γιά τήν ἀνάμειξη χριστιανικῶν μελῶν ἀπό τήν Ἀκρόπολη, τή συλλογή Θησειοῦ (πού ἀργότερα πῆγε στό Ἐθνικό Μουσείο) καί τό Ἀσκληπιεῖο, βλ. Ἀ. Ξυγγόπουλος, *ΑΕ* 1915, σ. 53.

4. Βασ. Καλλιπολίτης, Ἐθνικόν Ἀρχαιολογικόν Μουσείον, *ΑΔ* 24 (1969), Χρονικά, σ. 5-6.

5. Βασ. Καλλιπολίτης, Ἐθνικόν Ἀρχαιολογικόν Μουσείον, *ΑΔ* 25 (1970), Χρονικά, σ. 6.

6. Νικ. Γιαλούρης, Ἐθνικό Ἀρχαιολογικό Μουσείο, *ΑΔ* 29 (1973-1974), Χρονικά, σ. 1.

σεις, μετρήσεις και κατά περίπτωση σχέδια. "Όλες οι διαστάσεις που σημειώνονται είναι σε εκατοστά του μέτρου. Σύμφωνα με υπόδειξη του Καλλιπολίτη, για κάθε μέλος σημειώθηκε ή τελευταία θέση που είχε στο Μουσείο⁷, με την ελπίδα έμμεσων επανασυσχετισμών σε περίπτωση ανευρέσεως μελλοντικά κάποιων πληροφοριών προελεύσεως. Η σειρά της καταγραφής του Εύρετηρίου Δ ήταν τυχαία, σύμφωνα με τα κριτήρια των συνεργείων που έκαναν την τακτοποίηση, κυρίως των γλυπτών.

Λιγότερα από τό ένα δέκατο των μελών που βρίσκονταν στις αποθήκες του Έθνικού Μουσείου μπορούν να χρονολογηθούν, με βάση την τεχνοτροπία και τον τύπο τους, στην παλαιοχριστιανική, τη βυζαντινή, τη φραγκική ή τη μεταβυζαντινή περίοδο. Στόν κατάλογο που ακολουθεί περιλαμβάνονται (όπως σημειώθηκε) όγδόντα τέσσερα από αυτά. Κανένα δεν φαίνεται να έρχεται έξω από την Άττική και πολλά (κυρίως μαρμάρια, ελάχιστα από πωρόλιθο ή άσβεστόλιθο) είναι άξια προσοχής και μελέτης, πλην όμως μόνο ένα (τό Δ. 281) άναγνωρίστηκε με βεβαιότητα ότι συνανήκει με γνωστό ήδη θραύσμα. Η έρευνα στα άρχαια του Βυζαντινού Μουσείου απέδειξε ότι ο Γεώργιος Σωτηρίου γνώριζε τό ύλικό αυτό: όταν έτοιμάζε κατά τη δεκαετία του '20 τίς εκθέσεις γλυπτών, επέλεξε ούκ όλίγα μέλη από τά υπόγεια του Έθνικού, τά όποια και διατήρησαν έως σήμερα τί σχετική ένδειξη. Έτσι, ανάμεσα στα χριστιανικά τουλάχιστον μέλη δεν θά περίμενε κανείς νά βρει άγνωστα άριστουργήματα.

Μιά άλλη συγκριτική έρευνα τίς αποθήκες τίς άθηναικής Άγοράς⁸ έδειξε τί στενή σχέση άρκετών κομματιών των υπογείων του Έθνικού με άλλα που βρίσκονται εκεί. Αυτό έχει βέβαια πολύ μεγαλύτερη σημασία για τά άρχαια ελληνικά άρχιτεκτονικά μέλη. Είναι φανερό πάντως ότι άρκετά άρχαια και βυζαντινά προέρχονται από τυχαίες άνασκαφές στην περιοχή τίς παλιάς συνοικίας τίς Βλασαρούς, πρίν άρχίσουν στή θέση αυτή οί συστηματικές έρευνες τίς Άμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών. Τό σκάμμα των σιδηροδρόμων⁹, που έγινε τό 1890-1891, φαίνεται ότι είναι ή πηγή πολλών άκατάγραφων μελών από αυτά που μās άπασχολούν.

Γιά νά μή διασπασθεί ή μορφή καταλόγου, στα έπόμενα, οί παραπομπές σε συγκριτικό ύλικό δεν γίνονται με ύποσημειώσεις, αλλά έχουν ένσωματωθεί στό κείμενο μέσα σε παρενθέσεις. Ο σκοπός τους δεν είναι νά έξαντλήσουν τά όμοια παραδείγματα, αλλά νά δώσουν κάποιες βοηθητικές ένδείξεις, κυρίως για τίη προσεγγιστική χρονολόγηση των μελών.

Σέ άντιστοιχία πρός τους άριθμούς του Εύρετηρίου Δ δίνονται και οί νέοι άριθμοί εισαγωγής και ταξιθετήσεως που πήραν τά άρχιτεκτονικά μέλη κατά τίη είσοδό τους στό Βυζαντινό Μουσείο, τό 1986.

7. Πρίν από τίη τελευταία τακτοποίηση σε ράφια με μετάλλιο σκελετό, στόν μεγάλο διάδρομο των υπογείων.

8. Στα συστηματικά εύρητήρια τίς Άμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών.

9. Βλ. Άρχαιολογικόν Δελτίον τίς Γεν. Έφορείας Άρχαιοτήτων και Μουσείων Ζ' (1891), σ. 25, 103, Στ. Κουμανούδης, ΠΑΕ 1890, σ. 8, AM 15 (1890), σ. 444-445 και 16 (1891), σ. 140, 252.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άντωνιάδης, Έκφρασις = Εύγένιος Άντωνιάδης, Έκφρασις τίς Άγίας Σοφίας, 1-3, Άθήναι 1907.

Έκκλησίες τίς Άττικής = Χ. Μπούρας, Ά. Καλογεροπούλου, Ρ. Άνδρεάδη, Έκκλησίες τίς Άττικής, Άθήναι 1969.

Frantz, Holy Apostles = Alison Frantz, The Church of the Holy Apostles, The Athenian Agora XX, Princeton N.J., 1971.

Grabar, Sculptures I = André Grabar, Sculptures byzantines de Constantinople (IV-X siècle), Paris 1963.

Grabar, Sculptures II = André Grabar, Sculptures byzantines du Moyen Age (XI-XIV siècle), Paris 1976.

Kautzsch = Rudolf Kautzsch, Kapitellstudien, Berlin-Leipzig 1936.

Millet, Monuments = Gabriel Millet, Monuments byzantins de Mistra, Paris 1910.

Μπούρα, Ο γλυπτός διάκοσμος = Λασκαρίνα Μπούρα, Ο γλυπτός διάκοσμος του ναού τίς Παναγίας στό μοναστήρι του Όσίου Λουκά, Άθήναι 1980.

Όρλάνδος, Βασιλική = Άναστάσιος Κ. Όρλάνδος, Η έξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική τίς μεσογειακής λεκάνης, Άθήναι, τ. I, 1952, τ. II, 1954.

Σωτηρίου, Άγ. Δημήτριος = Γεώργιος και Μαρία Σωτηρίου, Η βασιλική του Άγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης, Άθήναι 1952.

Schultz - Barnsley = Robert W. Schultz - Sidney H. Barnsley, The Monastery of St. Luke of Stiris in Phocis and the dependent Monastery of St. Nicolas in the Fields, near Scripou in Boeotia, London 1901.

Scranton, Corinth = Robert Scranton, Mediaeval Architecture in the Central Area of Corinth, Corinth XVI, Princeton N.J., 1957.

Sodini, Congrès = Jean-Pierre Sodini, La sculpture architecturale à l'έpoque paléochrétienne en Illyricum, Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου Χριστιανικής Άρχαιολογίας, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1984, σ. 207-298.

Sodini, Alikii II = Jean-Pierre Sodini-K. Kolokotsas, Alikii, II, La basilique double, Paris 1984.

Κατάλογος

Δ. 023. Β.Μ. 7961 Τ. 1865

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 40. Διαστάσεις στὸν ἄβακα 35,5×35,5. Διάμετρος κάτω 18,6.

Μικρὸ κορινθιάζον κιονόκρανο μὲ φύλλα καλάμου, σὲ καλὴ διατήρηση. Χαμηλὰ ἔχει ὀκτὼ φύλλα ἄκανθας σὲ μιά ζώνη καὶ ψηλὰ δεκαἕξι φύλλα καλάμου. Τὸ χαρακτηρίζει ἐξαιρετικὴ σχηματοποίηση τῶν στοιχείων του, τόσο τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας, πού διαμορφώνουν μεταξύ τους γεωμετρικὰ σχήματα, ὅσο καὶ τῶν φύλλων καλάμου, πού εἶναι ἐπίπεδα καὶ μὲ τὰ περιγράμματα σχεδὸν χαρακτὰ πάνω στὸν κολουροκωνικό κάλαθο. Τὸ κιονόκρανο δὲν ἦταν γομφωμένο στὸν κορμὸ τοῦ κίονα.

Ἡ ἐργασία τοῦ κιονοκράνου εἶναι μὲν ἐπιμελής, δὲν μαρτυρεῖ ὅμως ἐπιδεξιότητα καὶ τὸ σχέδιο εἶναι ξερό. Εἶναι ἀσφαλῶς ἔργο τῆς τουρκοκρατίας. Ὁμοιά του σώζονται στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο (ἀριθ. 344 καὶ 346, ἓνα μάλιστα, τὸ ἀριθ. 3169/1377, μὲ σαφὴ προέλευση ἀπὸ τὸν χώρο τοῦ Ὁρολογίου τοῦ Κυρρήστου), στὴν παρούσα σειρά τὸ ἀριθ. Δ. 656, στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, στὴν ἀθηναϊκὴ Ἀγορὰ (Α. 441, Α. 1030, Α. 2333, Α. 2764-2768, Α. 2780), στὸν κήπο τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς κ.ά. Τὸ σωζόμενο κατὰ χώρα στὸ ἀρχοντικὸ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ 96 ὁδήγησε τὸν Ὁρλάνδο (ΑΒΜΕ Ε' (1939-40), σ. 201) στὴν ὑπόθεση ὅτι τὰ κιονόκρανα τῆς σειρᾶς αὐτῆς μιμοῦνται τὰ ρωμαϊκὰ τοῦ γειτονικοῦ Πύργου τῶν Ἀνέμων. «Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 027. Β.Μ. 7962 Τ. 1866

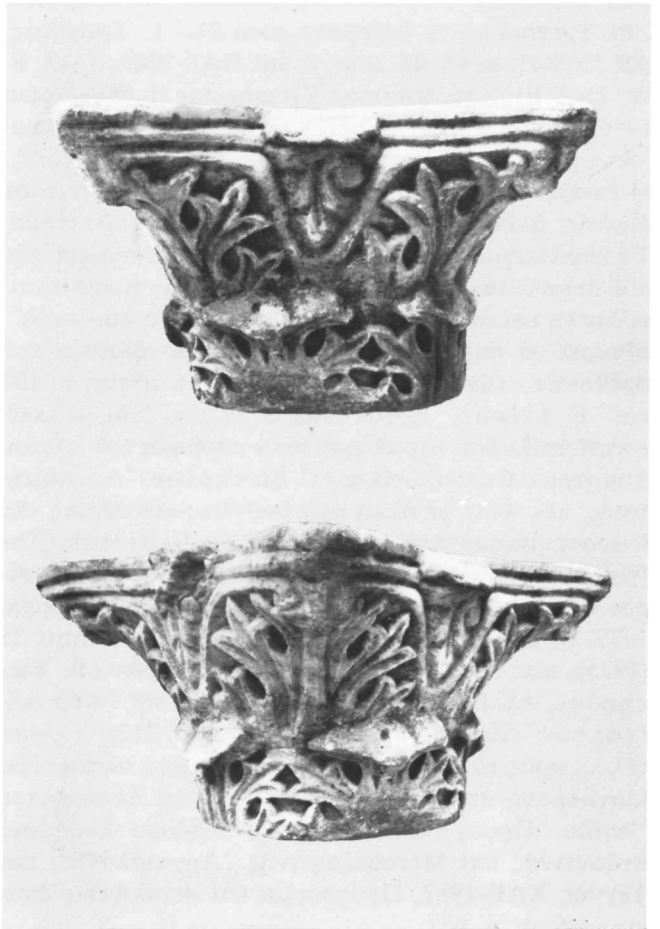
Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 41,3. Μέγ. διαστάσεις στὸν ἄβακα 64×64. Κάτω διάμετρος 38.

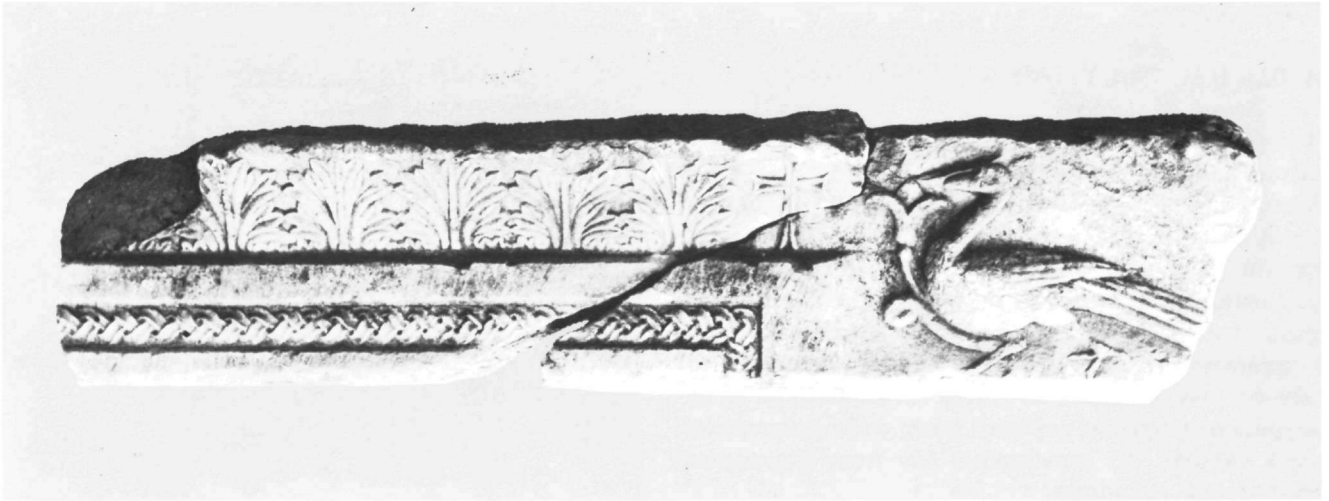
Καλὰ διατηρούμενο ὀγκῶδες παλαιοχριστιανικὸ κορινθιάζον κιονόκρανο. Στὴν ἐπάνω ζώνη ἔχει τέσσερα μόνο φύλλα ἄκανθας καὶ στὴν κάτω ἕξι. Ἀποτελεῖ ἔτσι ἐξαίρεση σὲ μιά σειρά ὁμοίων κιονοκράνων, πού ἔχουν στὴν κάτω ζώνη ἐπίσης τέσσερα φύλλα. Ὁ ἄβακας χωρίζεται σὲ δύο κατὰ τὸ ὕψος καὶ παρουσιάζει τίς γνωστὲς εἰσέχουσες καμπυλότητες στὶς τέσσερις πλευρὲς του. Οἱ ἕλικες ἔχουν περιορισθεῖ σὲ μέγεθος καὶ ἐνώνονται ἀνά δύο παίρνοντας τὸ σχῆμα «λύρας» γύρω ἀπὸ τὰ ἀξονικὰ διατεταγμένα ἀνθήμια, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀγκηρά καὶ σὲ ὕψος καταλαμβάνουν καὶ τὸν ἄβακα. Τὰ φύλλα παραμένουν σὲ ἐνιαία ἐπιφάνεια καὶ ἔχουν βαθεῖς λοβούς· αὐτὰ τῆς κάτω σειρᾶς ἔχουν τὸν μεσαῖο λοβὸ σὲ ζωηρὴ προεξοχή. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι πρωτεύουσα σημασία ἔχουν ἐδῶ τὰ ἀρνητικὰ γεωμετρικὰ σχήματα τοῦ βάθους, τὰ ὁποῖα διαμορφώνονται ἀπὸ τὴ συνάντηση τῶν αἰχμηρῶν ἄκρων

Εἰκ. 1. Κιονόκρανο Δ. 023

Εἰκ. 2. Κιονόκρανο Δ. 027

Είκ. 3. Ὑπέρθυρο Δ. 031

τῶν φύλλων καί τά ὁποῖα σχήματα ἔχουν παραλληλι-
σθεῖ, σ' ἄλλες περιπτώσεις, μέ σχηματοποιημένα προ-
σωπεῖα (Kautzsch, σ. 53-56). Στή στήριξη τοῦ κιονο-
κράνου ὑπῆρχε τόρμος ἀλλά ὄχι στό κέντρο της. Στήν
ἄνω ἐπιφάνεια διακρίνονται χαρακτά τά γράμματα
ΖΩ. Σχετικά μέ τά γράμματα αὐτά βλ. Ἰ. Τραυλός,
ΑΕ 1939-41, σ. 45, 46, σημ. 1, καί ΠΑΕ 1949, σ. 42, F.
W. Deichmann, Ravenna Kommentar II, Wiesbaden
1976, σ. 206-230, Sodini, Aliki II, σ. 35, σημ. 70 καί
Ἀντωνιάδης, Ἐκφρασις, σ. 98, 101.

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ κιονοκράνου εἶναι ἀδρή, σχεδόν
ἀμελής, ἀλλά τά γενικά σχήματα ἔχουν χαρακτήρα.
Τό παράδειγμά μας ἀνήκει σέ μιά σειρά κιονοκράνων
πού πιστεύεται ὅτι ἔχουν ἐξαχθεῖ ἀπό τήν Κωνσταντι-
νούπολη καί ὅτι ἐγιναν στά χρόνια τοῦ Θεοδοσίου Α'.
Μπορεῖ νά παραλληλισθεῖ μέ δέκα κιονόκρανα πού
βρέθηκαν στήν Κόρινθο (Scranton, Corinth, σ. 109
καί Ἐ. Στίκας, Ἔργον 1962, σ. 89, εἰκ. 236), μέ ἐκεῖ-
νο τοῦ τρίλοβου παραθύρου στόν νάρθηκα τοῦ Ἁγίου
Δημητρίου Θεσσαλονίκης (Γ. Σωτηρίου, Ἁγ. Δημή-
τριος, πίν. 44α), μέ ἄλλα στίς ὑπόγειες κιστέρνες τῆς
Κωνσταντινουπόλεως (William Earl Betsch, The
History, Production and Distribution of the Late Anti-
que Capital in Constantinople, Univ. of Pennsylvania,
1977, σ. 190-191), τῆς Μιλήτου (O. Feld, IstMitt 25
(1975), πίν. 33b), τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν (Γ. Σω-
τηρίου, ΑΕ 1929, σ. 53, εἰκ. 53-54) καί τῆς Ἀκροπό-
λεως τῶν Ἀθηνῶν (Sodini, Congrès, σ. 212). Ὅμοιο,
τέλος, πρὸς τό ἐξεταζόμενο εἶναι ἓνα ἀπό τά τέσσερα
κιονόκρανα τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Ξενοφῶντος
Ἁγίου Ὀρους (Θ. Παζαράς, Ἐβδομο Συμπόσιο
Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί
Τέχνης ΧΑΕ 1987, Πρόγραμμα καί περιλήψεις ἀνα-
κοινώσεων, σ. 63).

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 031. B.M. 7994 T. 1898

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 119. Ὑψος 29,5. Μέγ. πλάτος 36,5.
Παλαιοχριστιανικό ὑπέρθυρο πλαισίου θύρας μέ συμ-
φυές «γείσο» ἐπιστέψεως. Παρουσιάζει θραύση ἀρι-
στερά καί κανονικό ἄρμό δεξιά. Τό κυρίως πλαίσιο
χαρακτηρίζεται ἀπό ταινία σέ ἐσοχή, πλάτους 4,8, πού
κοσμεῖται μέ ἀνάγλυφο ταινιωτό πλοχμό. Τό συμφυές
στοιχεῖο τῆς ἐπιστέψεως ἔχει ἐλαφρῶς κοίλη μορφή
(cavetto), κοσμεῖται μέ φύλλα ἄκανθας σέ χαμηλό ἀνά-
γλυφο καί δέν ἔχει σαφές ὄριο πρὸς τά δεξιά· ἀπλῶς,
μετά τά φύλλα ὑπάρχει σταυρός μέ πεπλατυσμένα τά
ἄκρα τῶν κεραιῶν. Ἀκόμα δεξιότερα καί στό σύνολο
τοῦ ὕψους τοῦ μέλους, παριστάνεται παγόνι μέ κλει-
στή τήν οὐρά, πού κινεῖται ζωηρά πρὸς τά ἀριστερά,
καί βλαστός μέ ἄνθος λωτοῦ. Ὅλα τά ἀνάγλυφα στοι-
χεῖα ἔχουν ἀποδοθεῖ μέ ἄριστη τεχνική καί στόν
πλοχμό διακρίνεται ἡ χρήση τρυπανιοῦ.

Τό μέλος διασώθηκε σέ δύο κομμάτια πού προσαρμό-
ζονται μεταξύ τους. Στήν κάτω ἐπιφάνεια, πίσω, ἔχει
ἐγκοπὴ γιά τήν ὑποδοχὴ τοῦ θυρόφυλλου, δέν διακρί-
νονται ὅμως ἴχνη προσαρμογῆς τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ
θυρώματος. Στήν ἄνω ἐπιφάνεια καί πίσω διαμορφώ-
νεται ἐγκοπὴ βάθους 11, ἄγνωστου προορισμοῦ.

Τοῦ 5ου ἢ τοῦ 6ου αἰ.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 058. B.M. 7947 T. 1851

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 40. Ἀβακας περίπου 49×49×7. Διάμετρος στήν
ἔδραση 41.

Τεκτονικό βυζαντινό κιονόκρανο μέ τετράγωνο ἄβακα
καί καλαθοειδές γενικό σχῆμα, θραυσμένο κατά τό ἓνα
τρίτο περίπου καί σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως.
Τέσσερα ὀρθια φύλλα καλάμου πού καταλήγουν στίς

Είκ. 4. Κιονόκρανο Δ. 058

γωνίες του άβακα χωρίζουν τήν περιμετρική επιφάνεια σε ίσα μέρη, τά όποια διακοσμούνται με ίσοσκελεῖς σταυρούς. Τά κενά πού σχηματίζονται από τίς κεραῖες τους καταλαμβάνονται από έλικες, οί όποιες εκφύονται από τά τέσσερα όξύληκτα φύλλα. Η κάτω όριζόντια επιφάνεια έδράσεως έχει απολαξευθει εκ τών ύστερων.

Η περιμετρική επιφάνεια του κιονοκράνου παραμένει ένιαία και όλος ό διάκοσμος είναι γραμμικός· δημιουργείται με τή βαθιά χάραξη τών περιγραμμάτων τών θεμάτων. Οί σταυροί έχουν διπλά τά περιγράμματα. Η λιτή αυτή τεχνική δίνει στό κιονόκρανο έναν αυστηρό και κάπως πρωτόγονο χαρακτήρα.

Τό άδέξιο σχέδιο τών έλικών και ό τρόπος πού συνδυάζονται με τούς σταυρούς θυμίζουν ένα θωράκιο από τόν "Άγιο Δημήτριο τής Θεσσαλονίκης (Σωτηρίου, "Άγ. Δημήτριος, σ. 173, πίν. 50α), άν και ύπάρχει κάποια διαφορά στην τεχνοτροπία. "Αν κανείς θεωρήσει τό κιονόκρανο ως μιá άκραιο περίπτωση άπλουστεύσεως τών τεκτονικών (πού έκαναν τήν εμφάνισή τους κατά τόν 6ο αιώνα), θά μπορούσε νά τό τοποθετήσει στόν 8ο αιώνα ή γενικότερα στη μεταβατική περίοδο. Στόν 8ο αιώνα είχε χρονολογηθεί από τόν Σωτηρίου και τό θωράκιο του "Αγίου Δημητρίου, από τή χωρίς χάρη διάταξη τών έλικών του.

« Έκ τής βορείας αὐλής».

Δ. 072. Β.Μ. 7917 Τ. 1822

Από λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ύψος 54. Διατομή χαμηλά 21,5×21,5.

Θραύσμα πεσσίσκου με συμφυή κιονίσκο προερχόμενο πιθανότατα από τό διάφραγμα του ίερού παλαιοχριστιανικής εκκλησίας. Προς τά μέσα και προς τά έξω ό πεσσίσκος διακοσμεῖται με τό γνωστό φολιδωτό κόσμημα. Προς τά δεξιά και τά άριστερά έχει αλλα-

Είκ. 5. Θραύσμα από πεσσίσκο Δ. 073

Είκ. 6. Θραύσμα από πεσσίσκο Δ. 072

κες, πλάτους 10,5 και βάθους 2,5, για τήν ύποδοχή μαρμαρινών θωρακίων. Ψηλότερα σχηματίζεται ό συμφυής κιονίσκος, με δεκαέξι ραβδώσεις, μικρό μέρος του όποιου έχει διασωθει. Δεν έχει ιδιαίτερη βάση, αλλά προσαρμόζεται στό τετράγωνο του πεσσίσκου με «άποφυγή», πού γίνεται ισχυρότερη στις τέσσερις γωνίες. Σ' ένα ύψος 10 εκ. περίπου οί ραβδώσεις γαμίζονται με κυρτής διατομής στοιχειά, πού θυμίζουν τή μερική πλήρωση διακοσμητικών αὐλών σε σειρά (όπως λ.χ. στό μέτωπο του γείσου του τόξου του Τίτου στην Ρώμη) ή ραβδώσεων κίωνων στό κάτω ένα τρίτο

Εικ. 7. Κιονόκρανο Δ. 131

Εικ. 8. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 141

Εικ. 9. Κιονόκρανο Δ. 143

τοῦ ὕψους τους (ὄπως λ.χ. στό πρότυλο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ στήν Ἀθήνα).

Τό μέλος εἶναι ἀποθραυσμένο πάνω καί κάτω. Βαθεῖς τόρμοι ἄγνωστης χρήσεως διακρίνονται στό ἀνώτατο σημεῖο τῶν πλευρικῶν αὐλάκων. Τό φολιδωτό κόσμημα πού ἀποδίδεται γραμμικά, μέ χαρακτά περιγράμματα, ἔχει κάποιες σχεδιαστικές ἀτέλειες.

« Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς ».

Δ. 073. Β.Μ. 7916 Τ. 1821

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζόμενο ὕψος 44,5. Πλάτος 21,7. Μέγ. σωζ. βάθος 16.

Θραῦσμα πεσσίσκου προερχόμενο πιθανότατα ἀπό τό διάφραγμα τοῦ ἱεροῦ παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας. Δέν μπορεῖ νά διαπιστωθεῖ ἄν συναντῆται μέ τό προηγούμενο μέλος Δ. 072, ἀλλά οἱ διαστάσεις καί τό διακοσμητικό θέμα ἀποδεικνύουν ὅτι καί τά δύο προέρχονται ἀπό τό ἴδιο μνημεῖο.

Τό θραῦσμα προέρχεται ἀπό τό κάτω μέρος τοῦ πεσσίσκου καί εἶναι ἀποθραυσμένο δεξιά καί πίσω. Σώζεται καί ἐδῶ ἡ αὐλακα ὑποδοχῆς θωρακίου, πλάτους 10 περίπου. Τό φολιδωτό κόσμημα εἶναι ἐπίσης χαρακτό καί μέ σχεδιαστικές ἀδυναμίες.

« Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς ».

Δ.131. Β.Μ. 7923 Τ. 1828

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἵψος ἀπό τήν ἐπιφάνεια ἐδράσεως 17 καί ἀπό τό κάτω μέρος τῶν ἐλικῶν 19. Διάμετρος τοῦ κίονα κάτω 27,5.

Ἄνω ἐπιφάνεια 60×43,5.

Ἰωνικό κιονόκρανο μέ συμφυές ἐπίθημα σέ σχετικῶς καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τό μέλος ἔχει κάπως χαμηλές τίς ἀναλογίες. Τό ἐπίθημα διακοσμῆται μέ πέντε ὀξύληκτα φύλλα (καλάμου;), ἀπό τή μία πλευρά, καί μέ δυσανάλογα φαρδύ φύλλο ἄκανθας πλαισιωμέ-

Εικ. 10. Ὑπέρθυρο ἢ τμήμα ἐπιστυλίου Δ. 146

νο από δύο οξύληκτα, από τήν ἄλλη. Τό ἰωνικό κιονόκρανο ἔχει ἀπλό καί εὐθύγραμμο τόν ἄβακα, ἕλικες χωρίς ὀφθαλμό, διπλά σχοινία καί μικροῦ ὕψους ἐχίνο πού διακοσμεῖται ἀπό τή μία πλευρά μέ ἰωνικό ὠόν καί δύο ἡμιανθέμια καί ἀπό τήν ἄλλη μέ ἡμιανθέμια πού φθάνουν ὡς τόν ἄξονά του. Τριμερῆς ζωστήρ δημιουργεῖται στό μέσον τῶν προσκεφαλαίων. Στήν κάτω ἐπιφάνεια διακρίνεται χαρακτό τό γράμμα Β.

Ὁ μαρμαρογλύπτης προσπάθησε νά προσδώσει ποικιλία στό μέλος, οἱ δυνατότητές του ὅμως ἦταν περιορισμένες: ὅλα τά στοιχεῖα εἶναι σχηματοποιημένα καί ὑπάρχουν φανερές ἀδυναμίες στήν ἐκτέλεση.

Τό ἐξεταζόμενο σύνθετο μέλος ἀνήκει σέ μία κατηγορία ὁμοίων του (Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 315-325, Kautzsch, σ. 165-182, ἀριθ. 535-584), πού γνώρισε κάποια ἐπιτυχία στόν ἑλληνικό χῶρο (Β. Βέμη, Ἔκτο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καί Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καί Τέχνης ΧΑΕ 1986, Πρόγραμμα καί περιλήψεις ἀνακοινώσεων, σ. 19).

Δυσανάλογα πεπλατυσμένα φύλλα ἄκανθας, ὅπως στό ἐξεταζόμενο, βλ. καί σέ μέλος πού βρέθηκε στήν ἀνασκαφή Κρανείου στήν Κόρινθο (Δ. Πάλλας, ΠΑΕ 1972, σ. 250, πίν. 230 γ).

Πιθανότατα τοῦ προχωρημένου 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 141. Β.Μ. 7938 Τ. 1842

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 27. Ὑψος 9. Πλάτος 14.

Θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμητή. Δέν εἶναι σαφές ἂν προέρχεται ἀπό τέμπλο, ἐπίστεψη θωρακίου ἢ τοῖχο. Πρόκειται γιά ἀκραῖο τμήμα μέ κανονικό ἀρμό ὤσεως, δεξιά. Δέν ἔχει ἐγκοπές γιά σύνδεση ἢ γόμφο.

Τό μέλος διακοσμεῖται μέ ἐλαφρῶ ἀνάγλυφο στή λοξή του ἐπιφάνεια, μέ τήν τυπική γιά τή μέση βυζαντινή περίοδο τεχνοτροπία. Μιά τριμερῆς ταινία στρέφεται

γιά νά σχηματίζει ἐπιμήκη ρόμβο. Ὁ ὑπόλοιπος χῶρος δεξιά καλύπτεται ἀπό σχηματοποιημένο ἡμιανθέμιο.

Πιθανότατα τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 143. Β.Μ. 7963 Τ. 1867

Ἀπό μαλακό ὑποκίτρινο πωρόλιθο.

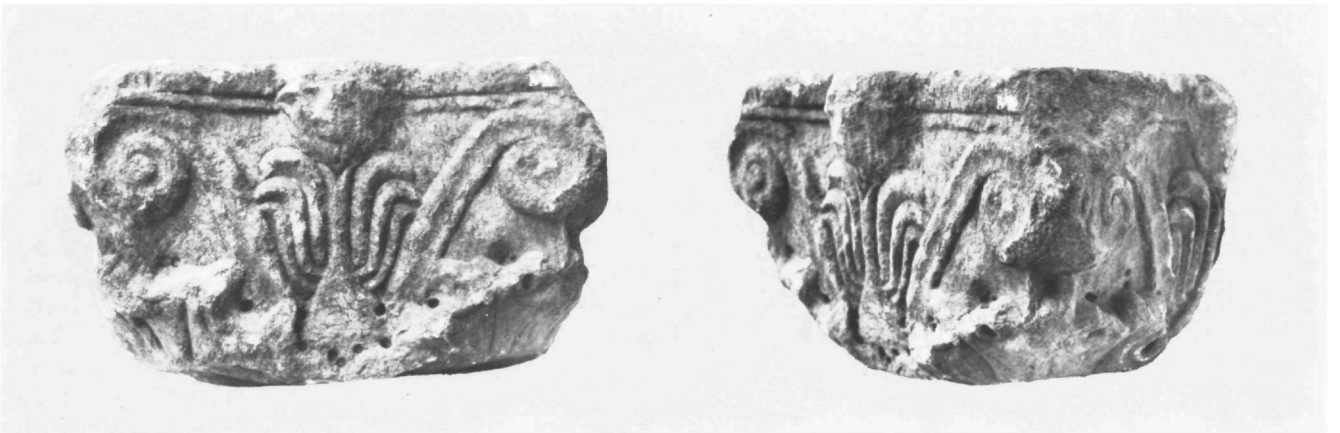
Ὑψος 21,5. Ἀνω ἐπιφάνεια 15,5×15,5. Κάτω, ὀκτάγωνο ἐγγραφόμενο σέ 12,3×12,3.

Μικρό κιονόκρανο ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως, λόγω τῆς μικρῆς ἀντοχῆς τοῦ ὑλικοῦ του. Ψηλά δέν διαφοροποιεῖται ὁ ἄβακας. Χαμηλότερα, στίς τέσσερις γωνίες σχηματίζονται ἰσάριθμα ἀμυγδαλόσχημα ὀγκηρά στοιχεῖα, ὀξύληκτα πάνω καί κάτω, μέ τά ὁποῖα γίνεται καί ἡ μετάβαση στό ὀκταγωνικό σχῆμα τοῦ κάτω μέρους. Χαρακτές γραμμές ὀρίζουν ταινίες πού καταλήγουν κάτω σέ κυκλικά ἀνάγλυφα σχήματα.

Τό ὑλικό ἀλλά καί ἡ τεχνική δίνουν στό κιονόκρανο χαρακτήρα ρομανικοῦ ἢ γοθτικοῦ ἔργου. Ὡς πρός αὐτό, θά μπορούσε νά γίνει παραλληλισμός του μέ τό ὑπ' ἀριθ. Α. 2796 κιονόκρανο τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, μέ τίς ἴδιες ἀκριβῶς διαστάσεις ἀλλά μέ διαφορετικά θέματα. Τά τέσσερα ὅμως γωνιακά στοιχεῖα δέν ἦταν ὡς θέμα ἄγνωστα καί σέ βυζαντινά κιονόκρανα, ὅπως σ' αὐτό τοῦ τέμπλου τοῦ Πρωτάτου (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, ΕΕΒΣ ΚΓ' (1953), σ. 88, εἰκ. 3), σέ πολύ πιό ἀνεπτυγμένη μορφή σ' αὐτά τῆς Εὐαγγελιστρίας τοῦ Μυστρά (Millet, Monuments, πίν. 57.1, 2 καί 3) καί ὑπό μορφή σχηματοποιημένων κυπαρισσιῶν στό τέμπλο τοῦ Ὁσίου Λουκά (Schultz-Barnsley, πίν. 23, διακονικοῦ).

Ἴσως τοῦ 13ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Εικ. 11. Ἐπίκρανο Δ. 174

Δ. 146. B.M. 7950 T. 1854

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μήκος 68, ὕψος 22,3, πλάτος 35.

Ἐπὶ τμήμα ἐπιστυλίου βυζαντινοῦ τέμπλου. Ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του εἶναι χοντρολαξευμένη μέ τὸ βελόνι. Ἡ κάτω ἔχει ἀφ' ἑνὸς βαθύ τὸρμο 18×2, ἄγνωστου προορισμοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου δύο κυκλικές βαθύνσεις στροφῆως θύρας, οἱ ὁποῖες ἂν καὶ δὲν βρίσκονται στό ἄκρο τοῦ μέλους μαρτυροῦν τὴν χρήση του κάποτε ὡς ἀνωφλίου ἢ κατωφλίου. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά εἶναι ἀποθραυσμένο.

Στὴν κύρια ὄψη τοῦ μέλους, σὲ χαμηλό ἀνάγλυφο, ἀπεικονίζονται ἰσοσκελῆς σταυρός μέσα σὲ κύκλο, τὸν ὁποῖο πλαισιώνουν δύο παγόνια καὶ δεξιότερα κυπαρίσσι. Ὁ σταυρός ἔχει ἀδέξια ἀπολαξευθεῖ μέ τὸ βελόνι καὶ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ πτηνά σώζεται κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἡ ἀπολάξευση τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ δύο βαθύνσεις στροφῆων μαρτυροῦν δύο ἢ καὶ περισσότερες χρήσεις τοῦ μέλους, ἐνῶ ἡ ἀπόσταση τοῦ ἄξονα τοῦ σταυροῦ (41,5 ἀπὸ τὰ δεξιὰ) πιστοποιεῖ ὅτι τὸ μήκος του ἀρχικά ξεπερνοῦσε τὰ 93 ἐκ.

Ἡ ἐπίπεδη τεχνική, οἱ χαρακτῆρες λεπτομέρειες, τὸ χαλαρό σχέδιο καὶ ἡ παραμόρφωση, τόσο τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν ὅσο καὶ τῶν ἀναλογιῶν στὴν ἀπεικόνιση τῶν πτηνῶν καὶ τοῦ κυπαρισσιοῦ, προσδίδουν ἓναν πρωτόγονο χαρακτήρα στό ἀνάγλυφο, ὁ ὁποῖος ἀόριστα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσει σὲ χρονολόγηση τοῦ μέλους στὴ μεταβατικὴ περίοδο ἀπὸ τὸν 7ο ὡς τὸν 9ο αἰῶνα.

«Ἐκ τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν».

Δ. 174. B.M. 7964 T. 1868

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 19,1. Πλάτος 30. Μέγ. σωζ. βάθος 14,5, ἀρχικό περίπου 15,2.

Μικρὸ κορινθιακοῦ τύπου ἐπίκρανο παραστάδας, σὲ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Οἱ πλάγιες πλευρές

ἀκολουθοῦν τὴν διάταξη τῆς κύριας μέ χαμηλό ἄβακα (πού ἔχει κοίλες σὲ χάραξη τίς πλευρές), ἄξονικό μεγάλο ἀνθέμιο, ἔλικες καὶ φύλλα ἄκανθας στό κάτω μέρος. Στὴν ἄνω ἐπιφάνειά του φέρει ἐγκοπὴ 12×8 καὶ βάθους 6, ἄγνωστου προορισμοῦ. Ἡ κάτω εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένη, ἔτσι ὥστε νὰ μὴν εἶναι σαφές ἂν ἔβαινε ἐπὶ κανονικῆς ἢ ὀκταγωνικῆς παραστάδας ἢ ἄκόμα καὶ ἐπὶ ἡμικίονος.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν γλυπτῶν στοιχείων τοῦ ἐπικράνου εἶναι μέτρια καὶ οἱ ἀδυναμίες στὴ χάραξη εἶναι φανερές, ἰδίως στό κεντρικό ἀνθέμιο ἢ τὰ ἡμιανθήμια τῶν πλάγιων πλευρῶν. Στούς λοβούς τῶν φύλλων ἄκανθας ἔχει γίνεи ἀδέξια χρήση τρυπανίου.

Ἴσως τοῦ 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 222. B.M. 7973 T. 1877

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ὕψος 13,2. Πλάτος 20. Μέγ. σωζ. μήκος 22,2.

Θραῦσμα ἀπὸ μικρὸ ἐπίκρανο ἀμφικιονίσκου σὲ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Τὸ κάτω μέρος εἶναι ἀποθραυσμένο καὶ ψηλὰ ὁ ἄβακας ἀποστρογγυλεμένος ἀπὸ τὰ κτυπήματα. Ἡ κολουροκωνική ἐπιφάνειά του διακόπτεται σὲ βάθος 18 ἐκ. ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ ἄβακα καὶ διακοσμεῖται μέ παράσταση πτηνοῦ, χήνας ἢ κύκνου, μέ ἀνασηκωμένα τὰ φτερά, τὴν ὁποῖα πλαισιώνουν δύο φύλλα καλάμου. Τὸ κάτω μέρος τῆς παραστάσεως λείπει. Στὴν ἄνω ἐπιφάνεια, στόν ἄξονα, ἔχει διαμορφωθεῖ κυκλικὴ βάθυνση, διαμέτρου 4, ἄγνωστης χρήσεως.

Ἡ τεχνική τοῦ ἔργου εἶναι μέτρια. Ἀνάγεται στὴν παλαιοχριστιανικὴ περίοδο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 239. B.M. 7949 T. 1853

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Είκ. 12. Ἀρχιτεκτονικό μέλος ἄγνωστης χρήσεως Δ. 239

Είκ. 13. Θραῦσμα ἀπὸ ἐπίκρανο Δ. 222

Είκ. 14. Κιονόκρανο Δ. 242

Μέγ. σωζ. μήκος 57. Ὑψος 24. Μέγ. σωζ. βάθος 35.
Ἄγνωστης χρήσεως ἀρχιτεκτονικό μέλος, πιθανῶς ἐπίστεψη μεγάλου θυρώματος, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ κύρια ἐπιφάνειά του εἶναι ἐλαφρά κοιλόκυρτης διατομῆς μέ ταινία στέψεως ὕψους 4. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένη μέ τό βελόνι. Δεξιά καί ἀριστερά εἶναι ἀποθραυσμένο. Τά θέματα πού ἀπεικονίζονται σέ χαμηλό ἀνάγλυφο εἶναι δύο βλαστοί μέ ἄνθη λωτοῦ, πτηνό (ἴσως φασιανός) στραμμένο ἀριστερά, τρίτο καί μεγαλύτερο ἄνθος λωτοῦ καί, τέλος, ὀξύληκτο φύλλο καλάμου. Ἄν καί διακρίνονται κάποιες ἀτέλειες (ὅπως στή διάπλαση τῆς πτέρυγας καί τῆς οὐρᾶς τοῦ πτηνοῦ), τό σχέδιο εἶναι ἐδῶ ἱκανοποιητικό καί ἡ τεχνική ἐκτέλεση ἐπίσης. Πιθανότατα τό μέλος ἀνάγεται στόν 5ο αἰώνα. Τό σχετικά σπάνιο θέμα τῶν λωτῶν καί ἡ τεχνοτροπική ὁμοιότητα ὀδηγοῦν στόν συσχετισμό μέ τό θραῦσμα θυρώματος Δ. 031 (βλ. παραπάνω), πλὴν ὅμως τά δύο μέλη δέν συνανήκουν γιατί ἔχουν διαφορετικές διαστάσεις.

Τοῦ 5ου ἢ 6ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 242. Β.Μ. 7974 Τ. 1878

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 24,3. Διάμετρος στή βάση 26. Μέγ. διαστάσεις στόν ἄβακα 32×32.

Τεκτονικό κιονόκρανο τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ μετάβαση ἀπό τόν ἄβακα στόν κύκλο ἐδράσεως γίνεται μέ τή λοξή ἀπότμηση τῶν τεσσάρων γωνιῶν του. Τήν τριγωνική ἐπιφάνεια κάθε πλευρᾶς καταλαμβάνει μεγάλο «σασανιδικό» ἀνθέμιο καί τίς ἀποτμήσεις ἔντονα σχηματοποιημένα φύλλα ἄκανθας, τριγωνικῆς ἐπίσης μορφῆς. Στίς τέσσερις πλευρές τοῦ ἄβακα διακρίνεται ἐλαφρή κοιλότητα πού διακόπτεται στή μέση ἀπό μικρό ἀλλά ὄγκηρό τρίφυλλο ρόδακα, σέ ἀνάμνηση ὁμοίας διατάξεως τῶν ἀρχαίων κορινθιακῶν κιονοκράνων. Στήν κάτω ἐπιφάνεια τὸρμος γιά τή γόμφωση τοῦ μέλους στόν κορμό τοῦ κίονα.

Ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου στό ἐξεταζόμενο κιονόκρανο εἶναι ἡ τυπική γιά γλυπτά τοῦ 11ου κυρίως αἰώνα στήν περιοχή τῆς Ἀττικῆς καί τῆς Βοιωτίας. Ἀπό πλευρᾶς μορφολογικῆς τό κιονόκρανο ἀποτελεῖ μιὰ νέα μεσαιωνική δημιουργία πού ἀξιοποιεῖ ἕνα διακοσμητικό θέμα μέ σημαντική διάδοση, λίγο παλαιότερα, στήν Πρωτεύουσα (Grabar, Sculptures I, σ. 102 κ.έ.). Τά τριγωνικά σχηματοποιημένα φύλλα στίς γωνίες θυμίζουν, ἄλλωστε, τά πρωτότυπα κιονόκρανα τῆς Παναγίας τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά (Μπούρα, Ὁ γλυπτός διάκοσμος, πίν. εἰκ. 92-95).

Ἐνα ἀκριβῶς ὅμοιο κιονόκρανο (Αγορά 12799/Α. 408) ἔχει βρεθεῖ, ὄχι κατά χώραν, στά εἱρεῖπια τῆς μητρο-

Είκ. 15. Κιονίσκος Δ. 243

Είκ. 16. Θραύσμα από πλαίσιο θύρας (;) Δ. 247

Είκ. 17. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 245

Είκ. 18. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 244

Είκ. 19. Ἀπότμημα ἐπιθήματος ἀμφικιονίσκου Δ. 246

Είκ. 20. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 248

πολιτικής κατοικίας του Ἁγίου Διονυσίου του Ἀρεοπαγίτου στήν Ἀθήνα (J. Travlos - A. Frantz, *Hesperia* 34 (1965), σ. 169, πίν. 44b).

«Ἐκ τῶ νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 243. B.M. 7915 T. 1820

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ὕψος 62,5. Μέγ. ἐγκάρσια διατομή 13,5×13,5. Τετραμερῆς βυζαντινός κιονίσκος τέμπλου ἢ προσκυνηταρίου, ἀποθραυσμένος ἐπάνω καί κάτω, σέ καλή σχετικὰ κατάσταση διατηρήσεως. Τά τέσσερα βεργία πού τόν συναποτελοῦν σχηματίζουν ἀνά δύο σταυρόκομβους (ἄμματα).

Τό εἶδος αὐτό τῶν κιονίσκων εἶναι κοινότατο κατά τή μέση βυζαντινή περίοδο στήν περιοχή τοῦ Ἑλλαδικοῦ (N. Μουτσόπουλος, *AEM H'* (1961), σ. 228-230. Ioli Kalavrezou-Maxeiner, *Byzantine Studies in honour of M. V. Anastos*, Malibu 1985, σ. 95-103). «Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 244. B.M. 7932 T. 1837

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μήκος 25,5. Μέγ. σωζ. ὕψος 12,3. Πάχος 7,5. Μικρό θραῦσμα ἀπό βυζαντινὸ θωράκιο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἐκ τῆ διακόσμησής του σώζεται ἓνας τετράφυλλος ρόδακας μέσα σέ κύκλο καθώς καί τμήμα φύλλου ἄκανθας (:). Ἐπίσω ἐπιφάνεια εἶναι ἀκόσμητη. Ἐκ τῆν τεχνική του θά μπορούσε νά χρονολογηθεῖ στή μέση βυζαντινή περίοδο. «Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 245. B.M. 7968 T. 1872

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου, στρωσιγενές.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις στίς ὄψεις 24,5×34,5. Πάχος 9. Θραῦσμα ἀπό τή γωνία βυζαντινοῦ θωρακίου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Μία τριμερῆς ταινία διαμορφώνει τό πλαίσιο τῆς ὀρθογωνισμένης πλάκας καί μέσω δύο κυκλικῶν στοιχείων συνδέσεως περιτρέχει μεγαλύτερο κύκλο. Ἐπίσω ἐπιφάνεια τοῦ θωρακίου μένει σχεδόν ἀκατέργαστη καί ἔχει κακή ἐμφάνιση. Κονιάματα μαρτυροῦν ὅτι τό θραῦσμα εἶχε κάποτε ἐνσωματωθεῖ σέ τοῖχο.

Παραμένει ἄγνωστο τό θέμα τό ὁποῖο περιέκλειε ὁ κύκλος. Θωράκια μέ ταινίες τοῦ εἴδους αὐτοῦ, σέ διάφορες παραλλαγές, εἶναι συνηθῆ. Θά μπορούσαν νά σημειωθοῦν ὅμοια στό καθολικό τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά (Schultz - Barnsley, πίν. 15 E), τά A. 2933 καί A. 2942 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, τό θωράκιο τῆς φιάλης τῆς Μεγίστης Λαύρας (Grabar, *Sculptures II*, πίν. 39 b) καί ἓνα στόν Μυστρά (Millet, *Monuments*, πίν. 50, εἰκ. 2). Αὐτό πού ἀσφαλῶς χαρακτηρίζει τήν τεχνολογία τοῦ ἐξεταζόμενου θωρακίου εἶναι τό ἔξοχα (σχεδόν ἡμικυκλικῆς διατομῆς) τοῦ μεσαίου

τμήματος τῆς ταινίας. Ἀπολύτως ἀνάλογο, ἴσως μάλιστα καί συνανηκόν, εἶναι ἓνα θραῦσμα ἀπό τό Ἀσκληπιεῖο τῶν Ἀθηνῶν (βλ. Ἀ. Ξυγγόπουλος, *AE* 1915, σ. 64 καί εἰκ. 17), τό ὁποῖο συγκριτικά χρονολογήθηκε στόν 10ο ἢ τόν 11ο αἰώνα.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 246. B.M. 7969 T. 1873

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἐκ ὕψος 14. Πλάτος 19,5. Μέγ. σωζ. μήκος 14.

Ἀπότμημα μικροῦ ἐπιθήματος ἀμφικιονίσκου τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Ἐπίσω ἐπιφάνειά του εἶναι κατεργασμένη μέ τό βελόνι ἀλλά καί οἱ πλάγιες ἔχουν ἐπίσης ἀδρή ἐπεξεργασία. Διακοσμεῖται μέ συμμετρικά, σχεδόν εὐθύγραμμα φύλλα πού ξεκινοῦν ἀπό σπείρες καί πλαισιώνονται ἀπό ἄλλα φύλλα, πριονωτά.

Τό θέμα τῆς διακοσμήσεως δέν εἶναι σπάνιο. Σημειώνεται παράλληλα τό A. 2871 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, καθώς καί τό 1443/1322 τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Σέ μιά παραλλαγή του, στήν Ἁγία Παρασκευή Πανάκτου (Ἐκκλησίαις τῆς Ἀττικῆς, σ. 289, πίν. 257), τό θέμα ἀποτελεῖ τό πάνω μέρος τῆς διακοσμήσεως μικροῦ κιονοκράνου τοῦ τέμπλου.

Ἐκ τῆς τεχνικῆς εἶναι τυπική τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου. Πιθανῶς τό ἐπιθήμα ἀνήκει στόν 12ο αἰώνα.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 247. B.M. 7970 T. 1874

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μήκος (ἢ ὕψος) 50. Διατομή 16×12,5. Πλάτος ταινίας 9,8.

Θραῦσμα ἀπό πλαίσιο θύρας ἢ ἄλλο μὴ ἀναγνωριζόμενο μέλος, σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Εἶναι ἀποθραυσμένο καί ἀπό τά δύο του ἄκρα καί φθαρμένο σ' ὀλόκληρο τό μήκος τῆς διακοσμούμενης ἐπιφάνειάς του.

Ἐκ τῆς μίας πλευρᾶς τοῦ μέλους στολίζεται μέ πλέγμα τετραμερῶν ταινιῶν πού συναντῶνται κατά ὀξεία γωνία (pointed guilloche). Εἶναι ἓνα θέμα κοινότατο στήν Ἑλλάδα κατά τόν 12ο κυρίως αἰώνα (Κόρινθος, Scranton, *Corinth*, εἰκ. 176, Θῆβαι, *ABME E'* (1939-40), εἰκ. 25, σαρκοφάγος τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Ἀγορᾶς, Frantz, *Holy Apostles*, πίν. 10e, διάσπαρτα μέλη A. 2785, A. 2786, A. 2803, A. 2875, A. 2879 τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς, ἄλλα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, *EMME A'*, 1927, σ. 59, εἰκ. 46, καί τοῦ Παλαιοῦ Πανεπιστημίου, *Byzantine and post-Byzantine Art*, Athens 1985, σ. 26, ἀριθ. 8).

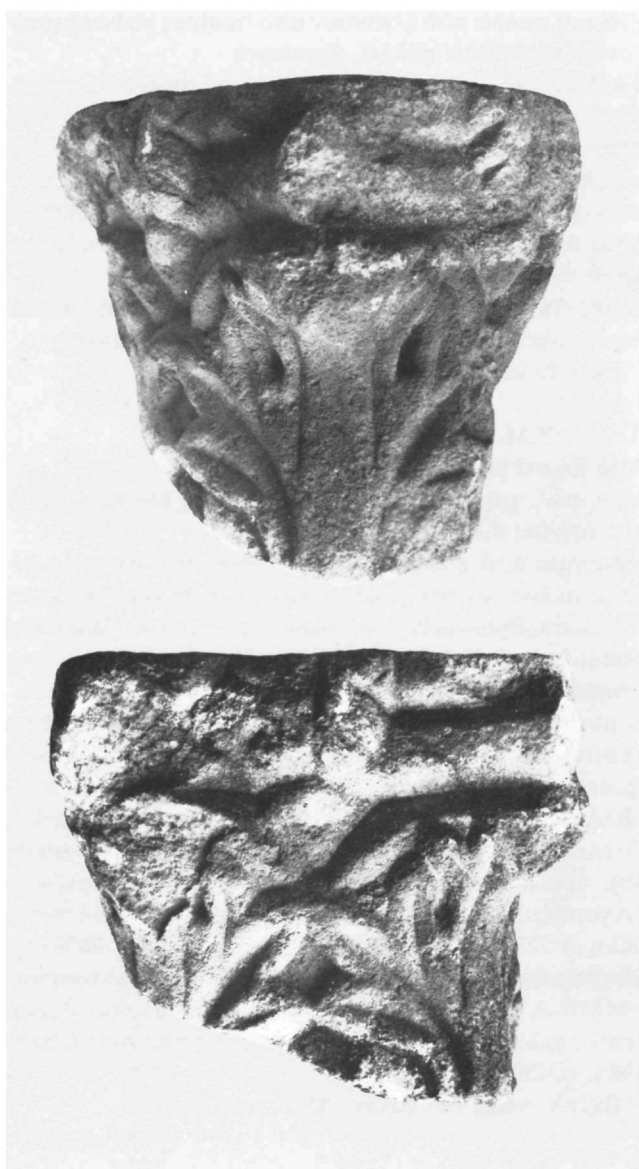
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 248. B.M. 7971 T. 1875

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Εικ. 21. Κιονόκρανο Δ. 249

Εικ. 22. Κιονόκρανο Δ. 279

Ύψος 13,3. Πλάτος 21,5. Μέγ. σωζ. μήκος επάνω 29,5 και κάτω 14,4. Διάμετρος του ήμικιονίσκου κάτω 13,5. Ἐπιθήμα ἀμφικιονίσκου σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Ἐχει ἐλαφρῶς κοίλη τήν κατά μήκος διατομή και ἐπίστεψη μέ ἀπλή ταινία, ὕψους 3. Ἐμπρός διακοσμεῖται μέ μεγάλο ἰσοσκελή σταυρό, μέ ἐλαφρῶς διαπλατυνόμενα τά ἄκρα τῶν κεραιῶν του, σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Τό μέλος εἶναι ἀποθραυσμένο στό ἔμπρός μέρος, καθώς και πίσω. Ἡ τεχνική τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐπιφανειῶν του εἶναι μέτρια.

Ἄπλοι σταυροί μέ διαπλατυνόμενες στά ἄκρα τίς κεραιές ἀποτελοῦν κοινό τόπο γιά κιονίσκους και ἐπιθήματα κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο. Δύο ὅμοια ἀκριβῶς ἐπιθήματα βλ. πρόχειρα στά Πρακτικά τοῦ 10ου Συνεδρίου Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, Β΄, σ. 645 (Μ. Valkinova) και στή Νέα Ἀγχίαλο (Π. Λαζαρίδης, ΠΑΕ 1972, πίν. 24).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 249. Β.Μ. 7972 Τ. 1876

Ἄπό λευκό μάρμαρο.

Ύψος 17. Ἀρχικές διαστάσεις ἄβακα 32×32. Διάμετρος τῆς ἐδράσεως 25.

Μικρό τεκτονικό κιονόκρανο σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Τέσσερα φύλλα ἄκανθας σέ χαμηλό ἀνάγλυφο δημιουργοῦν τή μετάβαση ἀπό τόν χαμηλό ἄβακα στήν κυκλική ἐδραση. Στίς δύο πλευρές του διακοσμεῖται μέ ἰσοσκελεῖς σταυρούς μέσα σέ κύκλους και στίς δύο ἄλλες μέ ἀνθήμια πού ὑψώνονται ἀνάμεσα σέ δύο στοιχεῖα σχήματος C, τά ὁποῖα καταλήγουν πάνω και κάτω σέ ἔλικες.

Στήν ἐπιφάνεια ἐδράσεως ὑπάρχει βαθιά ἐγκοπὴ τῶν κεραιῶν και στήν ἐπάνω ἀβαθῆς κυκλική και ἔκτός ἄξονος κοίλανση, ἄγνωστου προορισμοῦ.

Ὁ τύπος τοῦ ἀπλουστευμένου τεκτονικοῦ κιονοκράνου μέ φύλλα στίς γωνίες δέν εἶναι ἄγνωστος σέ ὄψιμα μικρά κιονόκρανα (Kautzsch, πίν. 43, 49, 50). Ἴσοσκελεῖς σταυροί ἢ χριστογράμματα ἐντός κύκλου συ-

Εικ. 23. Θραύσμα από τύμπανο ἄρκοσολίου Δ. 281

Εικ. 24. Κιονόκρανο Δ. 282

νηθίζονται σέ ἐπιθήματα ἢ τεκτονικά κιονόκρανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Οἱ ἐξαιρετικά σχηματοποιημένες ἔλικες τοῦ δεύτερου θέματος τοῦ κιονοκράνου, μέ τό γραμμικό τους σχῆμα, θυμίζουν κάπως ὅμοιες σέ κιονόκρανα τοῦ Σάλωνος (Kautzsch, ἀριθ. 24 καί 27, σ. 18 καί 19).

Τό ἀδέξιο σχέδιο ἀλλά κυρίως ἡ τεχνοτροπία τοῦ χαμηλοῦ ἀναγλύφου μαρτυροῦν ἀδυναμίες τοῦ τεχνίτη ἀλλά καί τήν ὀψιμότητα τοῦ κιονοκράνου. Οἱ εὐθύγραμμες πλευρές τοῦ ἄβακα, τά ἄπλαστα φύλλα καί ἡ σχηματοποίηση τοῦ ἀνθεμίου (τοῦ ὁποίου τά φύλλα ἔγιναν εὐθύγραμμα μέ ἔλικωτά ἄκρα) κάνουν τό κιονόκρανο ἄμορφο καί χωρίς καλλιτεχνικές προθέσεις. Ἴσως τῆς μεταϊουστινιανείου περιόδου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 279. Β.Μ. 7918 Τ. 1823

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ὕψος 13. Διαστάσεις στόν ἄβακα 15,5×15,5 καί κάτω 12×12.

Μικρό παλαιοχριστιανικό κορινθιακό κιονόκρανο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως, ἀποθραυσμένο πίσω καί κάτω, ἔτσι ὥστε νά μήν εἶναι δυνατό νά ὑπολογισθεῖ τό ὕψος του. Χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ὑπαρξη τεσσάρων μόνο φύλλων ἄκανθας πού τό περιβάλλουν στό σύνολο, τόν διπλό καθ' ὕψος ἄβακα, τοῦ ὁποίου οἱ πλευρές κοιλαίνονται, τά ὀγκηρά «ἄνθη» στόν ἄξονα τοῦ ἄβακα καί τό λυροειδές σχῆμα τῶν στοιχείων πού συνδέουν τίς ἔλικες παρά τή σύμφυσή τους μέ τά φύλλα στίς γωνίες. Διατηρεῖ δηλαδή, παρά τήν ἀπώλεια τῆς πλαστικότητος καί παρά τό μικρό του μέγεθος, τά παλαιά μορφικά γνωρίσματα.

Γιά τά κιονόκρανα τοῦ τύπου αὐτοῦ βλ. Sodini, Congrès, σ. 214, σημ. 9, 10, σ. 215, σημ. 1-7. Ἐάν προστεθεῖ ἕνα ἀκόμα παράδειγμα ἀπό τή Μεσσηνία (Ἰ. Ὁρλάνδος, ΑΒΜΕ ΙΑ' (1969), σ. 94, εἰκ. 5).

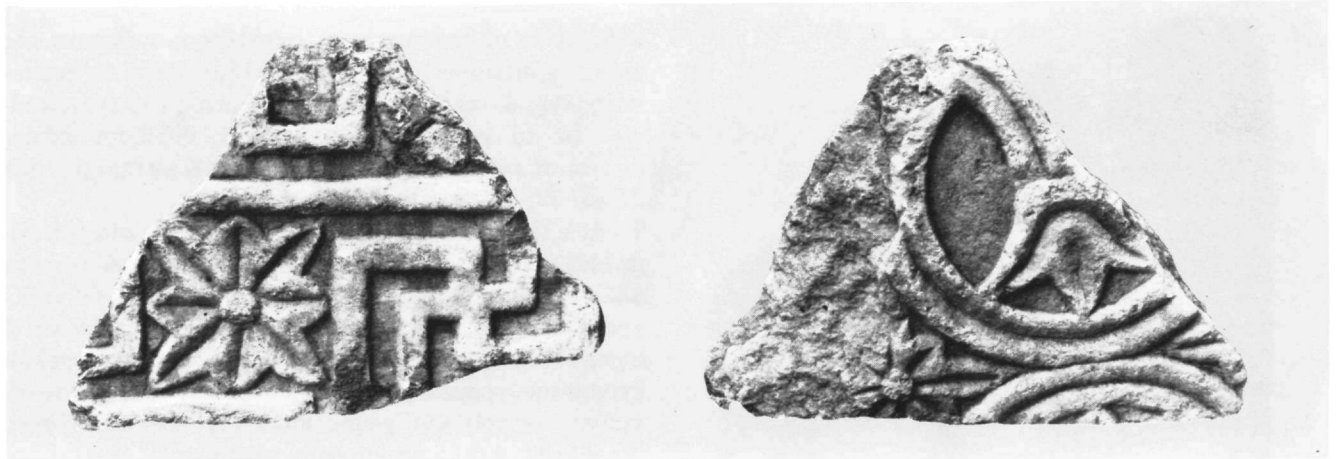
Πιθανότατα τοῦ 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

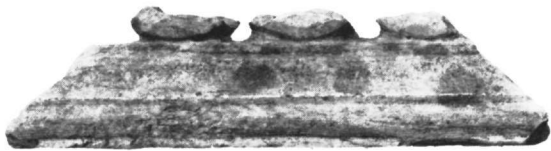
Δ. 281. Β.Μ. 7978 Τ. 1882

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ὕψος 36,2. Μέγ. σωζ. πλάτος 32. Πάχος 16. Θραύσμα ἀπό τύμπανο ἄρκοσολίου-ταφικοῦ μνημείου τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας. Τό τόξο τοῦ ἄρκοσολίου ἦταν ἀπό ὀλόσωμο μάρμαρο τό ὁποῖο διακοσμοῦσαν μικρά ἡμικύκλια σέ σειρά καί σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Ἐνα δεύτερο τόξο μέ διαφορετική ἀκτίνα χαράξεως ἐγγράφεται στό πρῶτο. Τό τύμπανο στό βάθος στολίζεται μέ δύο ἄτεχνα μᾶλλον κρινάνθημα καί περιστερί, τοῦ ὁποίου σώζεται ἡ οὐρά, ὅλα σέ ἔξοχο ἀνάγλυφο. Τό κάτω μέρος τοῦ τυμπάνου ὀρίζεται ἀπό πλεξίδα ἢ σχοινί. Ἡ κατάσταση διατηρήσεως τοῦ μέλους εἶναι σχετικά καλή.

Εικ. 25. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 287.

Εικ. 26. Θραύσμα από θωράκιο (;) Δ. 304

Εικ. 27. Κιονόκρανο Δ. 308

Εικ. 28. Θραύσμα από πλάκα άγνωστης χρήσεως Δ. 337

Τό θραύσμα αποτελεί τό έλλειπον τμήμα του ύπ' αριθ. 151/232 γλυπτού του Βυζαντινού Μουσείου, τό όποιο εκτίθεται μαζί μέ άλλα φραγκοβυζαντινά έργα στην αίθουσα 10 (Α. Ξυγγόπουλος, Φραγκοβυζαντινά γλυπτά έν Αθήναις, ΑΕ 1931, σ. 97-98. L. Brehier, Nouvelles recherches, χ.χρ., σ. 29, πίν. IX. G. Sotiriou, Guide du Musée Byzantin d'Athènes, Athènes 1932, σ. 53).

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αίθουσα 11».

Δ. 282. Β.Μ. 7979 Τ. 1883

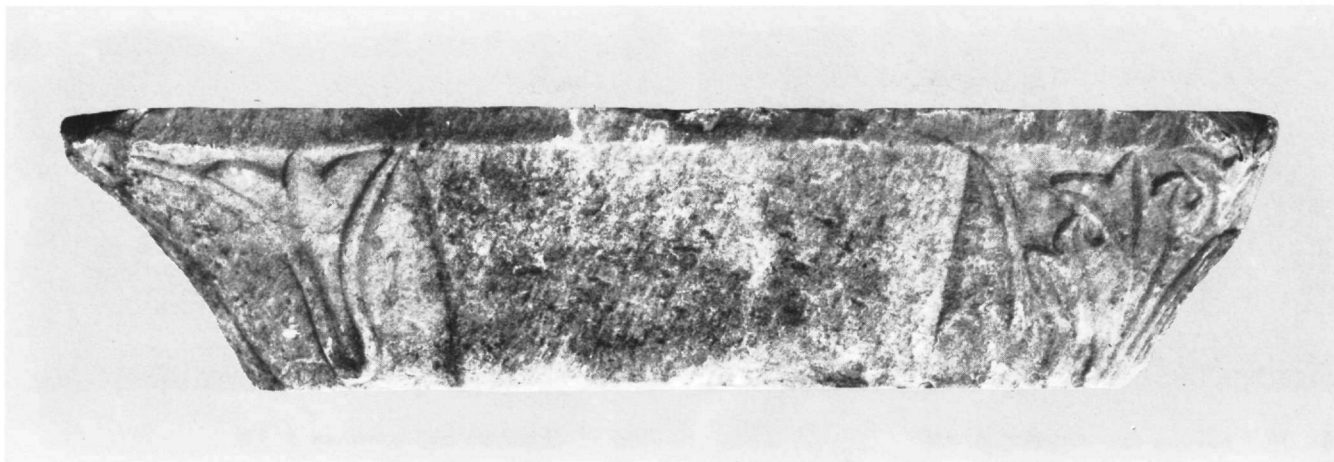
Από λευκό μάρμαρο.

Υψος 20,2. Διαστ. άβακα 17×17. Τό όκτάπλευρο έδράσεως έγγράφεται σέ 10×10.

Μικρό κιονόκρανο όκταγωνικού σέ διατομή κιονίσκου, πιθανότατα από μεσοβυζαντινό τέμπλο. Τό γενικό σχήμα του είναι τεκτονικό, μέ άβακα μή σαφώς διαφοροποιούμενο και όκταγωνικό ύποτραχήλιο (ύψους 1,3 εκ.), σέ ύποχώρηση έναντι του όκταγωνικού επίσης περιγράμματος του κάτω μέρους του. Διακοσμείται στίς πέντε από τίς όκτώ παράπλευρες επιφάνειές του· οί τρείς ύπόλοιπες μένουν άκόσμητες, ίσως γιατί τό κιονόκρανο ήταν σέ έπαφή μέ κάποιον τοίχο. Τίς κύριες πλευρές του κιονοκράνου διακοσμούν άντεστραμμένα άνθέμια μέ μικρές έλικες και όξύληκτα φύλλα. Οί άποτιμήσεις τών γωνιών πού δημιουργούν τίς δευτερεύουσες πλευρές του μέλους δέν φθάνουν ώς τό ύψος του άβακα, αλλά αφήνουν μικρή επιφάνεια πού διακοσμείται μέ μικρή έλικά. Οί δευτερεύουσες πλευρές στολίζονται μέ πριονωτά φύλλα. Στην κάτω επιφάνεια έδράσεως διακρίνεται βαθύς τόρμος για την ύποδοχή γόμφου.

Ο τρόπος έπεξεργασίας τών αναγλύφων θυμίζει την πυκνή τεχνική του 12ου αϊ., άν και ή λάξευση δέν είναι άψογη.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αίθουσα 11».

Εικ. 29. Κιονόκρανο Δ. 309

Δ. 287. Β.Μ. 7980 Τ. 1884

Από λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 28×21. Πάχος 4,5.

Θραύσμα από αμφίγλυφο παλαιοχριστιανικό θωράκιο, σέ μέτρια διατήρηση, περιμετρικά αποθραυσμένο.

Διακοσμεῖται στή μία πλευρά του μέ διπλές ταινίες πού σχηματίζουν κύκλους μέ φυτικά θέματα, ανάμεσα στους οποίους διαμορφώνονται μικρά οκτάφυλλα. Ἡ δεύτερη πλευρά του διακοσμεῖται μέ μαϊάνδρο ἀγκυλωτῶν σταυρῶν, στὸν ὁποῖο ἐντάσσονται ἐπίσης οκτάφυλλα θέματα. Δέν πρόκειται πάντως γιά ἓνα μαϊάνδρο πού περιέτρεχε τήν ἐπιφάνεια τοῦ μέλους (ὅπως σ' αὐτό τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν, Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 517, εἰκ. 478, 6), δεδομένου ὅτι, ὅπως πιστοποιεῖται καί ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τοῦ θωρακίου, τό θραῦσμα δέν προέρχεται ἀπό τήν περίμετρό του. Ὅλα τά θέματα εἶναι σέ χαμηλό ἀνάγλυφο, μέ καλή τεχνική λαξεύσεως, τοῦ 5ου πιθανότατα αἰ.

Γιά τή μεγάλη διάδοση τῶν μαϊάνδρων σέ παλαιοχριστιανικά θωράκια βλ. Γ. Δημητροκάλλης, Παλαιοχριστιανικοί καί βυζαντινοί μαϊάνδροι, Ἀθηναί 1982, σ. 138-163. Τό θέμα τῆς ἄλλης πλευρᾶς μπορεῖ νά συσχετισθεῖ μέ ἑνός θραύσματος πού σώζεται στήν αὐλή τῆς μονῆς Δαφνίου (Sodini, Congrès, σ. 282, εἰκ. 39), τό ὁποῖο παρουσιάζει καί ἐμφανή τεχνολογική συγγένεια μέ τό ἐξεταζόμενο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 304. Β.Μ. 7981 Τ. 1885

Από λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 48. Πάχος 9,5. Μέγ. σωζ. ὕψος 14.

Θραῦσμα ἀπό διάτρητο θωράκιο (;) προερχόμενο ἀπό τό πλαίσιο τοῦ μέλους, μέτρια διατηρημένο. Ἀπό τά λείψανα τοῦ διάτρητου μέρους, τρία κυκλικά στοιχεῖα, δέν προκύπτει δυστυχῶς τό θέμα τῆς διακοσμῆσεως· πιθανῶς ἦταν τό κοινότατο φολιδωτό. Τό πλαίσιο δια-

μορφώνεται μέ κυμάτια, κοῖλο καί κυρτό, τά ὁποῖα ὀρίζονται ἀπό ἰσοπλατεῖς ταινίες.

Πιθανότατα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 308. Β.Μ. 7985 Τ. 1889

Από λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 20. Μέγ. σωζ. μήκος ἐπάνω 50,5. Μήκος κάτω 42,5. Πλάτος ἐπάνω 16. Διάμετρος ἐδράσεως κάτω 12. Κιονόκρανο ἀμφικιονίσκου, ἀποθραυσμένο στά δύο ἄκρα του στό ἐπάνω μέρος. Ἡ πρὸς τά μέσα ἐπιφάνειά του παρέμεινε ἀκόσμητη. Ἡ πρὸς τά ἔξω, μέ ἐλαφρῶς κοίλη τή διατομή, διακοσμεῖται μέ σταυρό ανάμεσα σέ δύο φύλλα ἄκανθας καί δύο μισά φύλλα καλάμου. Οἱ κεραῖες τοῦ σταυροῦ, ἀπό τίς ὁποῖες σώζεται μόνον ἡ κάτω, παρουσίαζαν μικρή διαπλάτυνση στά ἄκρα τους. Τά φύλλα τῆς ἄκανθας δέν ἔχουν πλαστικότητα, διατηροῦν ὅμως τόν χαρακτήρα τους μέ τονισμό τῶν λοβῶν, τῶν κεντρικῶν νεύρων καί τῶν δεξύληκτων γλωσσίδων τους. Πιθανῶς τοῦ 5ου αἰ.

Οἱ σταυροί καί τά φύλλα ἄκανθας ἀποτελοῦν πολύ συνηθισμένο θέμα γιά κιονόκρανα καί ἐπιθήματα κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα II».

Δ. 309. Β.Μ. 7986 Τ. 1890

Από λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 15,5. Μέγ. σωζ. μήκος 64. Μήκος κάτω 46,5. Πλάτος ἐπάνω 21,7. Διάμετρος ἡμικιονίσκου κάτω 16,5.

Κιονόκρανο ἀμφικιονίσκου σέ μέτρια διατήρηση, ἀποθραυσμένο στά δύο ἄκρα του στό ἐπάνω μέρος.

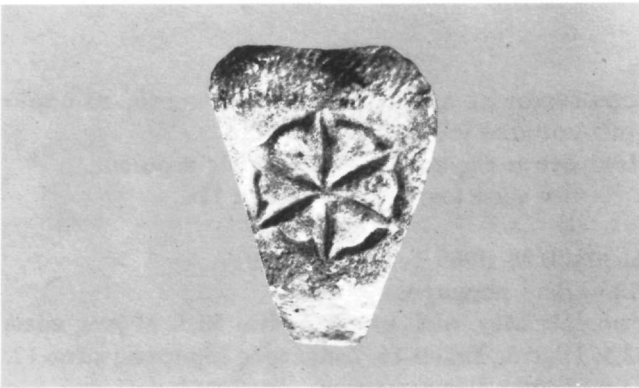
Ἡ πρὸς τά ἔξω στενή πλευρά του διακοσμεῖται μέ σταυρό (τοῦ ὁποῖου σώζεται ἡ κάτω μόνο κεραία) μεταξὺ δύο φύλλων ἄκανθας καί δύο μισῶν φύλλων καλάμου. Ἡ πρὸς τά μέσα πλευρά του ἔχει δύο ὀλόκληρα

Εικ. 30. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 338

Εικ. 31. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 339

Εικ. 32. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 340

Εικ. 33. Θραῦσμα ἀπό κοσμήτη Δ. 342

φύλλα καλάμου καὶ δύο μισά, μεταξύ τῶν ὁποίων σχηματίζονται τρία τρίφυλλα ἄνθη λωτοῦ. Τό ανάγλυφο εἶναι καί στίς δύο περιπτώσεις χαμηλό, τά φύλλα ὅμως (ὅπως καί στό προηγούμενο μέλος Δ. 308) διατηροῦν τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Τά περιγράμματα τῶν φύλλων καλάμου εἶναι διπλά καί οἱ ἄξονές τους ὑποδηλώνονται μέ ἐλαφρά ἐγκοπή. Τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας τονίζονται οἱ ἀναδιπλώσεις τῶν λοβῶν, οἱ

ὄξειες γλωσσίδες καί μέ τριπλή γραμμὴ τὰ νεῦρα. Πιθανότατα τοῦ 5ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 11».

Δ. 337. B.M. 7926 T. 1831

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 19,8×24,5. Πάχος 5,5. Στὴν ἀκραία ταινία πάχος 6.

Θραῦσμα ἀπό πλάκα, ἄγνωστης χρήσεως, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Περιλαμβάνει τμήμα τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ μέλους· οἱ ὑπόλοιπες εἶναι ἀποθραυσμένες. Κατὰ μήκος τῆς σωζόμενης πλευρᾶς, σέ μιὰ ταινία πλάτους 8,2 (πού χωρίζεται μέ τρεῖς γλυφές ἀπό τὴν κυρίως πλάκα), διακοσμεῖται μέ τρεῖς κύκλους ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους σχηματίζονται μικρά τρίφυλλα. Οἱ κύκλοι περικλείουν πεντάφυλλα ἄνθημα, τό ἓνα ἀπό τά ὁποῖα διατηρεῖται σέ ἱκανοποιητικὴ κατάσταση.

Ἐπίσης ἀποδίδεται σέ χαμηλό ανάγλυφο. Τόσο ἡ χάραξη τῶν θεμάτων ὅσο καί ἡ ἐκτέλεση τοῦ ἀναγλύφου μαρτυροῦν προχειρότητα καί ἀδεξιότητα.

Τό θέμα τῶν κύκλων σέ παράταξη ὀδηγεῖ σέ χρονολόγηση τοῦ μέλους στὸν 10ο ἢ τὸν 11ο αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 10».

Δ. 338. B.M. 7913 T. 1818

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἵψος 7,5. Μέγ. σωζ. μήκος 25. Βάθος, ψηλά 20 καί χαμηλά 14.

Μικρὸ θραῦσμα ἀπό βυζαντινὸ λοξόμητο κοσμητὴ σέ καλὴ κατάσταση διατηρήσεως. Τά μὴ ὀρατά μέρη εἶναι λαξευμένα κάπως πρόχειρα μέ τό βελόνι. Τῆ λοξῆ ἐπιφάνεια διακοσμεῖ ἐλισσόμενος διπλὸς βλαστός, ἀπό τὸν ὁποῖο ἐκφύονται φύλλα μέ πέντε ὀξυληκτές γλωσσίδες, στραμμένα ἐναλλάξ πρὸς τὰ πάνω ἢ πρὸς τὰ κάτω.

Ἡ τεχνικὴ τῆς λαξεύσεως εἶναι ἡ τυπικὴ στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο. Πιθανότατα τοῦ 12ου αἰ.

Τό μέλος παρουσιάζει μεγάλη θεματολογικὴ καί τε-

χνοτροπική όμοιότητα με τό Δ. 454 (βλ. παρακάτω), δέν συνανήκει όμως μ' εκείνο, πού έχει μεγαλύτερο ύψος.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 10».

Δ. 339. B.M. 7982 T. 1886

Ύπό λευκό μάρμαρο.

Ύψος 10,5. Μέγ. σωζ. μήκος 25. Βάθος, ψηλά 18,5 και χαμηλά 15.

Θραύσμα από λοξότμητο κοσμήτη, σε μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Δεξιά διατηρεί κανονικό άρμό άσεως και άριστερά είναι αποθραυσμένο. Στη λοξή του επιφάνεια διακοσμεΐται με μικρό ίσοσκελή σταυρό μέσα σε κύκλο και με δύο τρίφυλλα σχηματοποιημένα άνθemia δεξιά και άριστερά του.

Η τεχνική του χαμηλού αναγλύφου είναι μέτρια. Στις κεραίες του σταυρού και στις βάσεις των πλάγιων φύλλων των άνθεμιών έχει γίνει χρήση τρυπανιού, τά ίδια όμως τά φύλλα είναι επίπεδα, χωρίς έσωτερική γλυφή και χωρίς ακρίβεια στη χάραξη.

Τά τρίφυλλα άνθemia του μέλους είναι ήμίτομα άντεστραμμένων καρδιόσχημων κοσμημάτων σε σειρά, όπως αυτά πού έχουμε από παλιά στη βόρεια εκκλησία της μονής του Λιβός (DOP 18 (1964), εικ. 45 κάτω άριστερά). Με τον χαρακτηριστικό τρόπο σχηματοποίησης και μεμονωμένα άπαντοΐν άργότερα στην Έλλάδα, όπως λ.χ. σ' ένα κιονόκρανο της Θεσσαλονίκης (Kautzsch, πίν. 50, άριθ. 848), σ' ένα γεΐσο (;) της μονής του Όσίου Μελετίου (ABME E' (1939-40), σ. 99, εικ. 45 β) και σ' ένα μικρό επίθημα στη Μάνη (ΠΑΕ 1977, πίν. 130 β).

Πιθανώς του 11ου αϊ.

«Έκ τών νέων ύπογείων».

Δ. 340. B.M. 7989 T. 1893

Ύπό λευκό μάρμαρο.

Ύψος 14,5. Μήκος, μέγ. σωζ. επάνω 48,5 και κάτω 32. Πλάτος, επάνω 15,5 και κάτω 9.

Επίθημα βυζαντινού άμφικιονίσκου παραθύρου σε μέτρια κατάσταση διατηρήσεως και αποθραυσμένο τμηματικά στο ένα του άκρο. Στη μιά του πλευρά στολίζεται με άπλούστατο εξάφυλλο ρόδακα και φαίνεται ότι τό ίδιο θέμα είχε και στην άλλη όψη. Η επεξεργασία του μαρμάρου είναι άμελής και πρόχειρη.

Εξάφυλλοι ρόδακες πού χαράσσονται εύκολα με τον διαβήτη άποτελοΐν κοινότατο θέμα, κυρίως στον 11ο αϊ.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 6».

Δ. 342. B.M. 7943 T. 1847

Ύπό λευκό μάρμαρο.

Παλιός άριθ. E. 154.

Ύψος 13,3. Μέγ. σωζ. μήκος 22. Μέγ. βάθος επάνω 12. Θραύσμα από παλαιοχριστιανικό κοσμήτη ή επίκρα-

Εικ. 34. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 344

νο, σε καλή σχετικώς κατάσταση διατηρήσεως. Έχει κοιλόκυρτη διατομή, ταινία ψηλά και στο κάτω μέρος άστράγλο και κοίλης διατομής ταινία. Η πίσω επιφάνειά του είναι λαξευμένη με επιμέλεια. Διακοσμεΐται με φύλλα μαλακής άκανθας (πλήρως σώζεται μόνο ένα), πού εναλλάσσονται με φύλλα καλάμου (;). Τόσο στά φύλλα της άκανθας όσο και στον άστράγλο έχει γίνει, με τρόπο προφανώς άνόργανο, χρήση τρυπανιού.

Ός προς τό θέμα, τό μέλος θά μπορούσε νά παραλληλισθει με τό πεσσόκρανο του Γυμνασίου της άθηναϊκής Άγορής (A. 2268), αν και είναι άρκετά μεταγενέστερο εκείνου.

«Έκ τών νέων ύπογείων, Αΐθουσα 5».

Δ. 344. B.M. 7990 T. 1894

Ύπό τεφρό άσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. ύψος 48. Μέγ. σωζ. πλάτος 23,2. Πάχος 6,3. Θραύσμα από βυζαντινό θωράκιο σε σχετικά καλή κατάσταση διατηρήσεως, αν και είναι από παντού αποθραυσμένο. Προέρχεται από την άριστερή πλευρά του μέλους και σώζει άφ' ενός τό άκρο της άριστερης κεραίας του σταυρού και άφ' έτέρου τμήματα τριών φύλλων πού βλάσταιναν από τή βάση του. Ο σταυρός χωριζόταν από τό πλαίσιο του θωρακίου με διπλή ανά-

Εικ. 35. Ὑδρορροή Δ. 346

γλυφη ταινία καί παριστανόταν διάλιθος, μέ μεγάλα κυκλικά στοιχεῖα στίς ἄκρες τῶν κεραιῶν του.

Τό ἀσυνήθιστο ὑλικό κατασκευῆς, τό πάχος τῆς πλάκας καί ἡ τεχνοτροπία τοῦ ἀναγλύφου κάνουν πολύ πιθανό ὅτι τό θραῦσμα συνανῆκε μέ τό Δ. 603 τοῦ καταλόγου (βλ. παρακάτω).

Γιά τούς διάλιθους φυλλοφόρους σταυρούς βλ. D. Talbot-Rice, BSI 11 (1950), σ. 70-81 καί Ch. Bourgas, JÖB 24 (1975), σ. 237-239.

Τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 6».

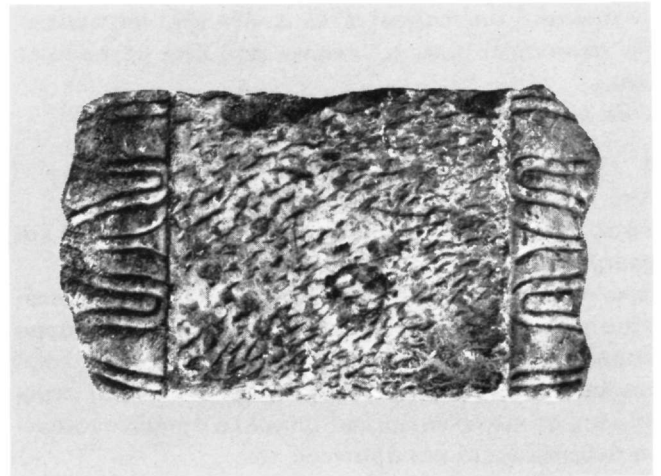
Δ. 346. B.M. 7991 T. 1895

Ἐκ πωρόλιθο.

Ὑψος 16,5. Πλάτος 12,3. Μῆκος 33,5.

Ζωόμορφη ὑδρορροή πού προέρχεται πιθανότατα ἀπό τροῦλο «ἀθηναϊκοῦ τύπου» τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου. Τό πίσω μέρος τοῦ μέλους, πού ἦταν ἐνσωματωμένο στόν τροῦλο, ἔχει ἀπλή πρισματική μορφή καί αὐλάκι πλάτους 5,3 στό ἐπάνω μέρος. Εἶναι χονδροειδῶς ἀπολαξευμένο. Μπροστά, ὀλόγλυφο σχηματίζεται κεφάλι ζώου, πιθανῶς βοδιοῦ, ἃν κρίνει κανεῖς ἀπό τά κέρατα καί τά μικρά αὐτιά. Τό αὐλάκι ὀδηγεῖ σέ διαμπερή κατακόρυφη ὀπή, ἔτσι ὥστε τά νερά νά φεύγουν ἀπό τό στόμα τοῦ ζώου πού σχηματίζεται στήν κάτω ἐπιφάνεια τοῦ μέλους.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν γλυπτῶν μερῶν εἶναι χονδροειδῆς, ἴσως λόγω καί τοῦ κακῆς ποιότητος ὑλικοῦ πού διέθετε ὁ τεχνίτης. Ἡ ὁμοιότητα τῆς γενικῆς διαπλάσεως μέ τήν ὑδρορροή τῆς Μεγάλης Παναγίας (Ἄ. Ξυγγόπουλος, ΕΜΜΕ, Β', 1929, σ. 88-89, εἰκ. 95), σήμερα στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο (ΧΑΕ 347/972), δέν ἐξασφαλίζει τήν ἀπόδοση τοῦ μέλους στήν ἴδια ἀθηναϊκὴ ἐκκλησία, δεδομένου ὅτι οἱ διαστάσεις ὕψους καί πλάτους τῶν δύο κομματιῶν διαφέρουν οὐσιαστικά.

Εικ. 36. Ἐπιθήμα κινοκράνου Δ. 353

Βιβλιογρ: Μπούρα, Ὁ γλυπτός διάκοσμος, σ. 41, σημ. 2, εἰκ. 64, 65.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 9».

Δ. 353. B.M. 7983 T. 1887

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 10,5. Κάτω ἐπιφάνεια 30×30. Ἀνω ἐπιφάνεια 57,5×30.

Ἐπιθήμα μικροῦ κινοκράνου σέ μέτρια διατήρηση. Οἱ δύο ὀριζόντιες ἐπιφάνειες ἐδράσεως εἶναι ἀδρά λαξευμένες μέ τό βελόνι. Οἱ δύο στενές πλευρές του ἔχουν κοιλόκυρτη διατομή (cyma reversa), στέφονται μέ ἀπλή ταινία ὕψους 2 καί διακοσμοῦνται μέ τρία ἢ καθεμιά ὀξύληκτα ἀπλά φύλλα (καλάμου;) σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Τά φύλλα εἶναι ἄτεχνα σκαλισμένα, ἔχουν διπλό περίγραμμα καί μόνο στό ἓνα ἀπό αὐτά, στό μεσαῖο, δηλώνεται τό ἀξονικό του νεῦρο.

Ἡ διακόσμηση μέ ἀπλά ὀξύληκτα φύλλα εἶναι συνηθέστατη σέ ὑψαψίδια ἢ ἐπιθήματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

Πιθανότατα τοῦ 5ου αἰ.

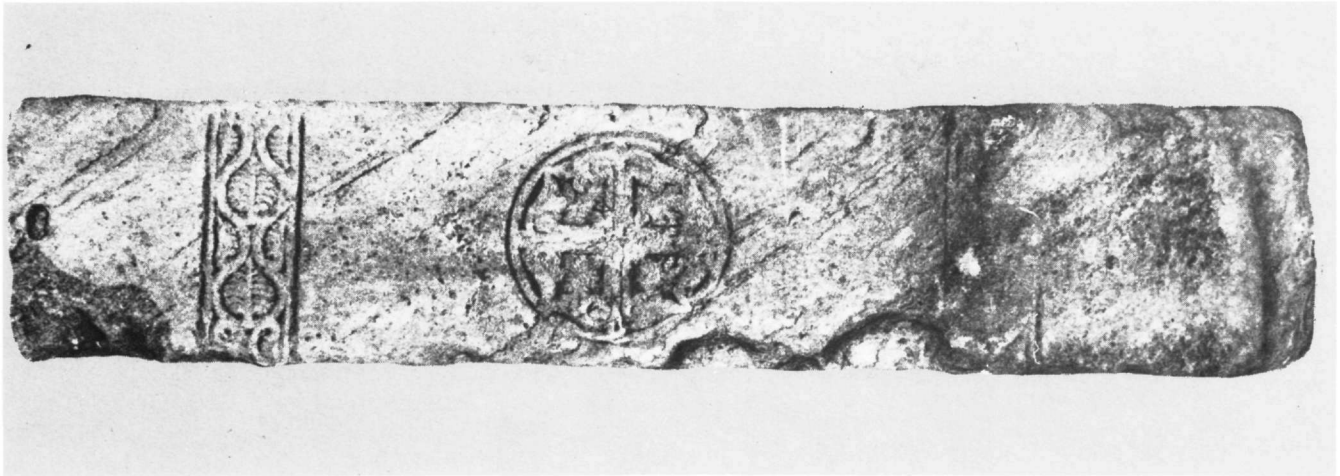
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα 6».

Δ. 367. B.M. 7941 T. 1845

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μῆκος 175,5. Ὑψος 37. Μέγ. πλάτος 27. Κάτω πλάτος 21.

Βυζαντινὸ ὑπέρθυρο μεγάλων διαστάσεων σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ πίσω ἐπιφάνειά του μένει σχεδόν ἀλάξευτη καί χαμηλά κόβεται γιὰ τόν σχηματισμό τῆς ὑποδοχῆς τῶν θυροφύλλων. Ἡ κύρια ἐπιφάνειά του χωρίζεται στά τρία μέ τῆ βοήθεια ταινιῶν, πλάτους 12, πού διακοσμοῦνται μέ δύο ἐλικωτοῦς βλαστοῦς καί φύλλα. Ἡ μία ἀπό τίς δύο ταινίες εἶναι σχεδόν κατεστραμμένη. Στόν ἄξονα, τό ὑπέρθυρο

Εικ. 37. Ύπέρθυρο Δ. 367

Εικ. 38. Πεσίσκος Δ. 374

Εικ. 39. Στοιχείο (σπόνδυλος) Δ. 378 από γοθτικής τεχνοτροπίας στήριγμα

στολίζεται με ισοσκελή σταυρό μέσα σε κύκλο (διαμέτρου 28 εκ.), από τὰ ἄκρα τῶν κεραιῶν τοῦ ὁποίου βλασταίνουν ἀνά δύο φύλλα. Τό ἄπεργο στό ἕνα ἄκρο καί ἡ ἐγκοπὴ γόμφου σέ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ αὐτό μαρτυροῦν ὅτι τό ὑπέρθυρο λαξεύθηκε σέ ἀρχαῖο ἀρχιτεκτονικό μέλος, γιά δευτέρη χρήση.

Τό ὑπέρθυρο, μέ τόν χωρισμό τῆς ὄψεώς του μέ κατακόρυφες ταινίες, ἀνήκει σέ μιὰ σειρά ὁμοίων μελῶν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τὰ ὁποῖα μελετήθηκαν πρόσφατα

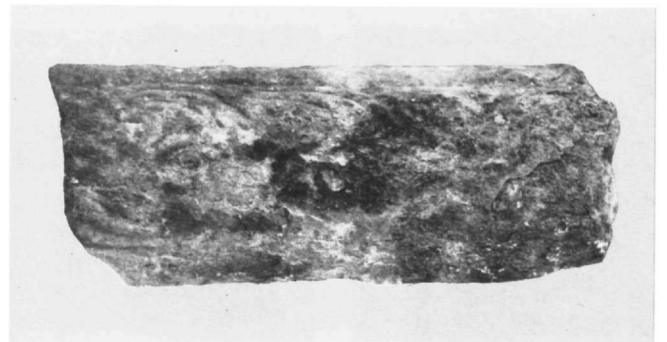
(Μαρία Σκλάβου-Μαυροειδῆ, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. ΙΑ' (1982-83), σ. 99-108). Σ' αὐτά πρέπει νά προστεθεῖ τό ὑπέρθυρο τοῦ νάρθηκα τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Δαφνίου (G. Millet, Le monastère de Daphni, Paris 1889, σ. 12, εἰκ. 10), ἕνα ἐνσωματωμένο στή νότια κεραιὰ τῆς Γοργοπηκόου (K. Michel-A. Struck, AM 1906, εἰκ. 15), ἐν μέρει ἀκρωτηριασμένο, ἕνα ἀκόμα (θραῦσμα) στοὺς Ἅγίους Ἀσωμάτων Θεσσαίου (E. Στίκας, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. Α' (1959), πίν. 48 β), καθὼς

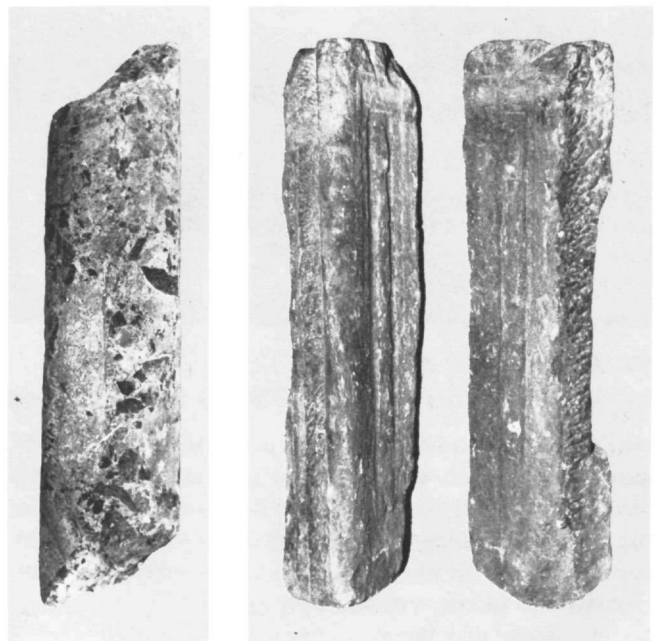
Εικ. 40. Ἐπίκρανο Δ. 380

Εικ. 41. Κιονόκρανο Δ. 381

Εικ. 42. Θραῦσμα ἀπό ἀρχιτεκτονικό μέλος Δ. 391

Εικ. 43. Τμήμα κορμοῦ κίονα Δ. 382
Εικ. 44. Πεσσίσκος Δ. 414

καί τό S. 601 μέλος τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς (A. Frantz, *The Middle Ages in the Athenian Agora*, Picture Book ἀριθ. 7, εἰκ. 20).

Τό θέμα τῆς ταινίας τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους μπορεῖ νά παραλληλισθεῖ μ' αὐτό ἑνός γλυπτοῦ στόν Ἅγιο Ἐλισσαῖο (EMME, A', 1929, σ. 99, εἰκ. 116), καί τοῦ σταυροῦ σέ κύκλο μέ ἑνός κομβίου σέ κιονόκρανο τῆς μονῆς τῆς Χώρας (Ø. Hjort, *DOP* 33 (1979), πίν. 53, σ. 242) ἢ τοῦ τάφου τοῦ Ὀσίου Μελετίου (Θ. Παζαράς, Ἀνάγλυφες σαρκοφάγοι, Θεσσαλονίκη 1984, πίν. 55α).

«Ἐκ τῆς ὀπισθεν βορείας πλευρᾶς ἀνατολικῆς ἀποθήκης αὐλῆς».

Δ. 374. B.M. 7992 T. 1896

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 88,2. Πλάτος 19,5. Βάθος 16,5.

Πεσσίσκος ἀπό διάφραγμα (δρύφακτον) σέ καλή κατάσταση· ἔχει ἀποθραυσθεῖ ἕνα μικρό μόνο τμήμα του ἐπάνω δεξιά. Λείψανα συνδετικῶν κονιαμάτων δείχνουν ὅτι ἦταν κάποτε κτισμένος σέ τοῖχο.

Ὁ πεσσίσκος ἔχει στήν πλάγια δεξιά πλευρά του ἐγκοπὴ ὑποδοχῆς θωρακίου καί διάκοσμο στό ἐμπρός του μέρος. Οἱ ἄλλες δύο πλευρές του εἶναι ἀδρά ἐπεξεργασμένες. Στήν ἄνω ἐπιφάνειά του ἔχει τόρμο γιά τή στερέωση συνδέσμου σχήματος πί, πρὸς τὰ ἀριστερά.

Ὁ διάκοσμος συνίσταται σέ σχηματοποιημένα φύλλα δάφνης, τυποποιημένα ὑπὸ μορφὴν φολίδων, σέ χαμηλό ἀνάγλυφο. Διάχωρα μέ ὅμοιο διάκοσμο εἶναι γνωστά σέ φατνώματα ἐπιστυλίων (ὅπως λ.χ. σ' ἕνα ἐπιστύλιο τῆς Νικοπόλεως, ΠΑΕ 1961, πίν. 61 β) ἢ ἐσωρήχια τόξων ρωμαϊκῶν κτιρίων, δέν εἶναι ὅμως ἄγνωστα καί σέ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς πεσσίσκους (ὅπως στά Δ. 072, Δ. 073 καί Δ. 549 τῆς παρούσας συλλογῆς).

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς κεντρικοῦ διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 378. B.M. 7965 T. 1869

Ἐκ πυρόλιθο.

Ὑψος 33,5. Πλάτος 13,2. Μέγ. σωζ. βάθος 15,5.

Στοιχεῖο (σπόνδυλος) ἀπό σύνθετο γοθτικῆς τεχνολογίας στηρίγμα, ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο ἢ τρία βεργία. Βρίσκεται σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως, ἂν καί διατηρεῖ πλήρεις τίς ἐπιφάνειες ἐδράσεως στά δύο του ἄκρα. Εἶναι φανερό ὅτι τό μέλος δέν ἦταν ἐλεύθερο ἀλλά ἀκουμποῦσε σέ τοῖχο μέ ὀλόκληρο τό πλάτος του.

Ἡ διατομή τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους περιλαμβάνει δύο ὀγκηρά βεργία που διαφοροποιοῦνται μέ κοιλόκυρτα κυμάτια ἀπὸ τό πίσω μέρος, τό ὁποῖο εἶχε ἀπλή ὀρθογωνική μορφή. Εἶναι ἀσαφές πῶς ὀλοκληρώνονταν ἡ διατομή στό ἐμπρός μέρος (ἂν ὑπῆρχε ἕνα τρίτο βεργίο, ὅπως φαίνεται στό σχέδιο ἀναπαραστάσεως ἢ κάποιον ἄλλο στοιχεῖο), δεδομένου ὅτι τό μέλος ἔχει ἀποθραυσθεῖ ἢ ἀπολαξευθεῖ σέ ὀλόκληρο τό ὕψος του.

Στή μιά ἐπιφάνεια ἐδράσεως διασώζεται χαρακτὸς σταυρός, ἴσως δομικό σύμβολο.

Πιθανῶς τοῦ 13ου ἢ 14ου αἰ.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 380. B.M. 7966 T. 1870

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μήκος 42,5. Ὑψος 10,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 29,1.

Ἐπὶ κρᾶνο παραστάδας ἢ ὑφαψίδιο, τό ὁποῖο σώζεται περίπου κατὰ τό ἥμισυ. Τό ἀρχικό του μήκος θά ἦταν περίπου 87 ἐκ. Ἡ λοξότμητη μακρὰ του πλευρὰ διακοσμεῖται μέ μικρό ἰσοσκελῆ σταυρό, τόν ὁποῖο πλαισίωσαν μικρὰ πτηνά, καί ἀπὸ τέσσερα ὀξυλήκτα φύλλα (καλάμου;) μέ διπλά περιγράμματα. Τό ἕνα ἀπὸ τὰ πτηνά, πού διασώθηκε, καθὼς καί τὰ φύλλα, μαρτυροῦν μεγάλη ἀδεξιότητα, τόσο στό σχέδιο ὅσο καί στήν ἐκτέλεση τοῦ ἀναγλύφου.

Τό μέλος ξαναχρησιμοποιήθηκε τόν 11ο ἢ τόν 12ο αἰῶνα, ὅταν ἡ πλάκα πῆρε ὀρθία θέση, κατὰ πάσα πιθανότητα σέ ὑπέρθυρο, καί διακοσμήθηκε γιά δευτέρη φορά. Τό θέμα τῆς διακοσμήσεως ἦταν διάλιθος φυλλοφόρος σταυρός, ἀπὸ τόν ὁποῖο σώζεται μιά κεραία καί ἕνα φύλλο. Ὁ τρόπος ἐπεξεργασίας τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ὁ τυπικός στήν Ἀττικὴ κατὰ τή μέση βυζαντινὴ περίοδο.

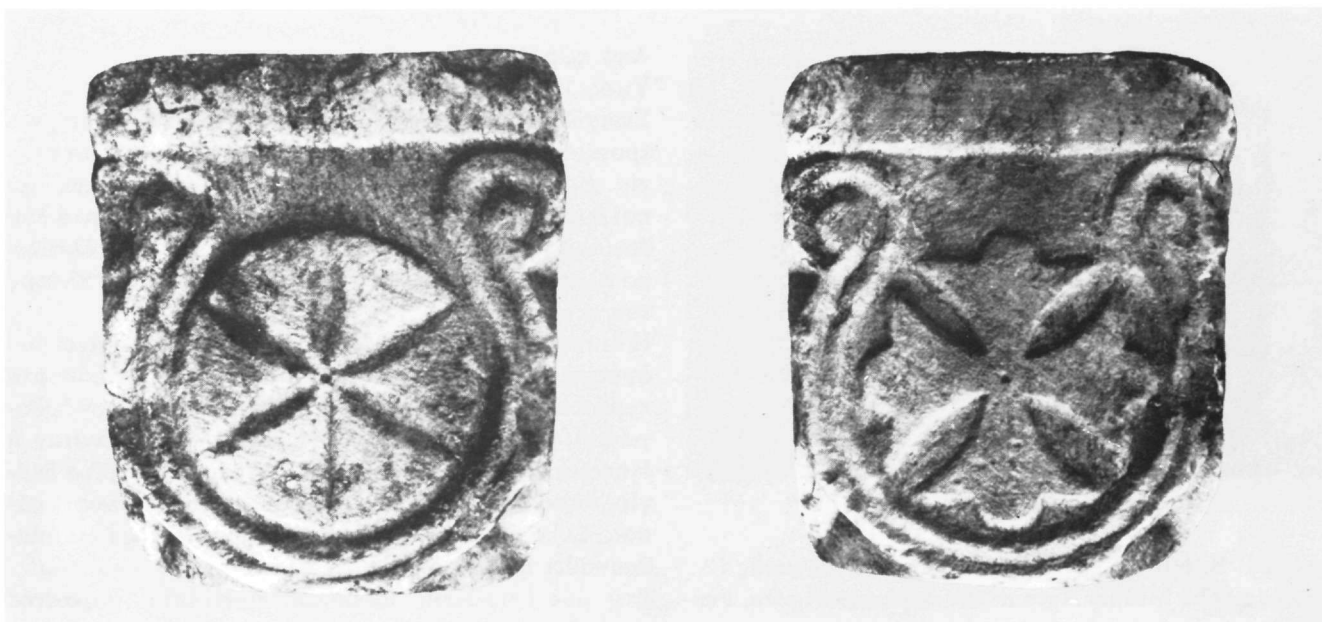
«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτιοῦ διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 381. B.M. 7967 T. 1871

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 13. Πλάτος στήν ὄψη 18,6. Συνολικό μήκος 37.

Μικρὸ ἰωνικὸ κιονόκρανο μέ συμφυῆς ἐπίθημα σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἀσφαλῶς ἀνήκε σέ κιονίσκο πού βρισκόταν σέ ἐπαφή μέ τοῖχο, γιατί τό ἐπίθημά του ἐπεκτείνεται κατὰ 20 ἐκ. περίπου, χον-

Εἰκ. 45. Κιονόκρανο Δ. 447

δροειδῶς διαμορφωμένο με τὸ βελόνι, προκειμένου νὰ ἐνσωματωθεῖ στὴν τοιχοποιία.

Τὸ κιονόκρανο εἶναι ἀπλό με εὐθύγραμμα τὰ σχοινία, ἀκόσμητο τὸν ἐχίνο καὶ λοξόμητο ἄβακα. Τὸ ἐπιθήμα, με ἑλαφρά κοιλόκυρτη τὴ διατομή, διακοσμεῖται μόνον ἐμπρὸς με τρία ὀξύληκτα φύλλα πού ἔχουν διπλό περίγραμμα. Τὰ προσκεφάλαια, ὅπως καὶ τὰ πλάγια τοῦ ἐπιθήματος, μένουν ἀκόσμητα. Ἡ μία ἀπό τίς ἕλικες ἔχει ἀποθραυσθεῖ.

Ἐνα ἐπιθήμα με ἀνάλογη λειτουργία (ἐπέκταση γιὰ ἐνσωμάτωση σέ τοῖχο) βλ. στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο, ἀριθ. 802 (1004).

Τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου, ἴσως τοῦ 5ου αἰ.
« Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς ».

Δ. 382. Β.Μ. 7960 Τ. 1864

Ἀπό πράσινο λατυποπαγῆς θεσσαλικὸ μάρμαρο (Χασάμπαλης).

Μέγ. σωζ. ὕψος 77,5. Διάμετρος 20,5.

Τμῆμα κορμοῦ ἀπό μικρὸ ἀράβδωτο κίονα ἀποθραυσμένο ἐπάνω καὶ κάτω. Ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἐπιφάνειάς του εἶναι καλή, χωρὶς στίλβωση.

Πιθανῶς τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου.

« Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς ».

Δ. 391. Β.Μ. 7919 Τ. 1824

Ἀπό λευκὸ μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μῆκος 26. Μέγ. σωζ. πλάτος 13,8. Πάχος 10.

Θραῦσμα ἀπό ἄγνωστο ἀρχιτεκτονικὸ μέλος, πιθανῶς περιθύρωμα, σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Σέ τμῆμα τῆς ὄρατῆς του ἐπιφάνειας, τεταρτοκυκλικῆς

διατομῆς, στολιζόταν με ἀνάγλυφο κόσμημα, ἀδιάγνωστο σήμερα, λόγω πλήρους φθορᾶς του (βλαστός με φύλλα).

« Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς ».

Δ. 414. Β.Μ. 7944 Τ. 1848

Ἀπό ἰώδη χονδρόκοκκο λίθο.

Ὑψος 96,5. Πλάτος στὴν ὄψη 26,5. Βάθος 14.

Πεσσίσκος ἀπό παλαιοχριστιανικὸ διάφραγμα πρεσβυτερίου (δρύφακτον) σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Στὴν κύρια ἐπιφάνειά του διαμορφώνεται με τὰ γνωστά σέ ὅμοια μέλη ἐπάλληλα πλαίσια. Ἀριστερά ἔχει σέ ὅλο του τὸ ὕψος ἐγκοπὴ ὑποδοχῆς θωρακίου καὶ στὴν ἄνω ἐπιφάνειά του δύο τόρμους γιὰ τὴ στήριξη συνδέσμων σχήματος πῖ, γεγονός πού μαρτυρεῖ ὅτι εἶχε ἰδιαίτερη ἐπίστεψη. Στὴ δεξιὰ παράπλευρη ἐπιφάνειά του ἔχει ἄλλη ἐγκοπὴ, σέ ὕψος 42, ἄγνωστου προορισμοῦ.

Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐπιφανειῶν τοῦ πεσσίσκου εἶναι σχετικὰ ἀμελῆς, ἡ δεξιὰ του μάλιστα ἐπιφάνεια ἔχει διαμορφωθεῖ με τὸ βελόνι.

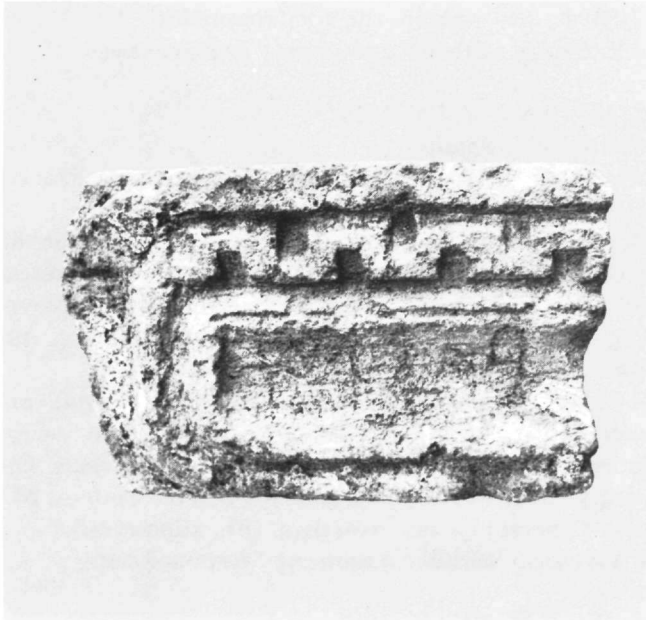
« Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς ».

Δ. 447. Β.Μ. 7933 Τ. 1838

Ἀπό λευκὸ μάρμαρο.

Ὑψος 22. Διαστάσεις ἄβακα 18×18,5. Διάμετρος κάτω 16,5.

Μικρὸ τεκτονικὸ κιονόκρανο τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, σέ πολύ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τὸ μέλος διατηρεῖ τὸ πρισματικὸ του σχῆμα, ἔχει ἀπλό ἄβακα ὕψους 4 καὶ διακοσμεῖται στίς τέσσερις ἰσοδύ-

Εικ. 46. Ἀρχιτεκτονικό μέλος Δ. 452

ναμες ὄψεις του μέ λυροειδές ταινιωτό πλαίσιο, τό ὁποῖο περιβάλλει ἐναλλάξ σταυρούς μέ τρίφυλλες διαπλατύνσεις τῶν κεραιῶν ἢ ἐξάκτινους ἀπλούς ρόδακες. Οἱ δύο σταυροί διαφέρουν κάπως ὡς πρός τό σχῆμα. Τόσο στήν ἄνω ὅσο καί στήν κάτω ἐπιφάνειά του τό κιονόκρανο ἔχει βαθεῖς τόρμους γιά τήν ὑποδοχή μετάλλινων γόμφων.

Κιονόκρανα ἀνάλογης πρισματικῆς μορφῆς ἔχουμε στή μονή Ζωοδόχου Πηγῆς Πύλης (ΑΒΜΕ Α' (1935), σ. 166-167, εἰκ. 7), καί εἶναι συνήθως μικρότερα, συμψηφῆ μέ τούς κορμούς τῶν κιονίσκων, στούς ὁποίους ἀνήκουν.

«Ἐξ ἀριστερᾶς πλευρᾶς νοτίου διαδρόμου αὐλῆς».

Δ. 452. Β.Μ. 7993 Τ. 1897

Ἀπό πωρόλιθο.

Μέγ. σωζ. μήκος 22,5. Ὑψος (;) 14. Βάθος 15.

Ἀγνωστῆς χρήσεως μικρό ἀρχιτεκτονικό μέλος, διακοσμημένο σέ δύο συνεχεῖς του ἐπιφάνειες μέ κοίλη ταινία, πλάτους 4,5, καί ἀπλούστατης μορφῆς μαϊάνδρο. Οἱ ὑπόλοιπες ἐπιφάνειές του εἶναι λαξευμένες μέ ἀμελή τρόπο.

Πάνω στό μέλος ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη Ε1162 (ἢ Ε1102) ἄγνωστου καταλόγου.

Ἀπολύτως ἀνάλογα μέ τό ἐξεταζόμενο εἶναι διάφορα ἀδημοσίευτα ἀκόμα θραύσματα στήν ἀθηναϊκή Ἀγορά (τά ὑπ' ἀριθ. Α. 2798, Α. 2886 καί Α. 3467) καί ἄλλα στήν αὐλή τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (ἀριθ. Τ. 1205-1206), τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό ἀνασκαφές τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Τά τελευταῖα αὐτά χαρακτηρίζονται ἐπιστύλια, περιθωρώματα ἢ διαζώματα.

Εικ. 47. Θραῦσμα ἀπό κοσμητή Δ. 453

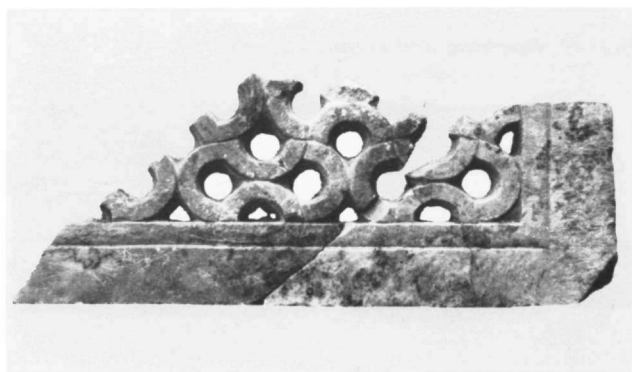
Εικ. 48. Θραῦσμα ἀπό κοσμητή Δ. 454

Εικ. 49. Ἐπίκρανο Δ. 468

Εἰκ. 50. Κιονόκρανο Δ. 484

Εἰκ. 51. Τμήμα θωρακίου Δ. 501

Εἰκ. 52. Θραῦσμα ἀπό θωράκιο (:) Δ. 522

Πιθανῶς τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.
« Ὑπογείου κάτωθεν ἀποθήκης ἼΑκροπόλεως».

Δ. 453. Β.Μ. 7934 Τ. 1839

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 12. Ὑψος 6,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 17,5.

Θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμήτη, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Τό θραῦσμα προέρχεται ἀπό τό ἄκρο τοῦ μέλους, δεδομένου ὅτι ἀριστερά ὑπάρχει κανονικός ἄρμος καί ἀρχή τοῦ διακοσμητικοῦ θέματος. Δεξιά καί πίσω τό μέλος εἶναι ἀποθραυσμένο.

Ἡ λοξή πλευρά τοῦ μέλους στολίζεται μέ πλέγμα τριμερῶν ταινιῶν πού συναντῶνται κατά ὀξεία γωνία (pointed guilloche). Γιά τό κοινότατο αὐτό θέμα, κυρίως κατά τόν 12ο αἰ., ἔγινε λόγος στό ὑπ' ἀριθ. Δ. 247 μέλος τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω).
« Ὑπογείου κάτωθεν ἀποθήκης ἼΑκροπόλεως».

Δ. 454. Β.Μ. 7914 Τ. 1819

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 9,8. Μέγ. σωζ. μήκος 24,5. Μέγ. πλάτος 17.

Μικρό θραῦσμα ἀπό λοξότμητο κοσμήτη τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ., ἀποθραυσμένο δεξιά καί ἀριστερά, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Οἱ μή ὁρατές ἐπιφάνειές του εἶναι χονδροειδῶς λαξευμένες μέ τό βελόνι. Ἡ λοξή ἐπιφάνειά του διακοσμείται μέ τό θέμα τοῦ

Εἰκ. 53. Θραῦσμα ἀπό θωράκιο Δ. 525

έλισσόμενου φυλλοφόρου βλαστοῦ σέ χαμηλό ἀνά-
γλυφο καί μέ τεχνοτροπία τυπική τῆς ἐποχῆς του. Κά-
θε φύλλο ἔχει πέντε ὀξὺληκτες γλωσσίδες.

Ὡς πρὸς τὸν διάκοσμο, τὸ μέλος μοιάζει πολὺ μέ τὸ Δ.
338 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω), δὲν συ-
νανήκει ὅμως μ' ἐκεῖνο, δεδομένου ὅτι ἔχει διαφορε-
τικές διαστάσεις.

« Ὑπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἰκροπόλεως ».

Δ. 468. Β.Μ. 7942 Τ. 1846

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 29. Πλάτος κάτω 30 καί ἐπάνω, ἀρχικά 38 καί
σωζόμενο σήμερα 27,5. Πάχος πλάκας 3,5.

Τὸ μέλος φέρει τὴν ἐνδειξη Ε. 215, ἀγνωστου καταλό-
γου.

Ἐπίκρανο ψευδοπαραστάδας προερχόμενο ἀπὸ τὴν
ὀρθομαρμάρωση παλαιοχριστιανικοῦ μνημείου. Σέ
χαμηλό ἀνάγλυφο, διακοσμείται μέ ἑλικες πού κατα-
λαμβάνουν τὶς ἐπάνω γωνίες καί, στρεφόμενες πρὸς
τὸν ἄξονα, συναντῶνται πάνω καί κάτω γιὰ νά πλαισι-
ώσουν ἓνα βουκράνιο. Ἡ διακόσμηση συμπληρώνει-
ται μέ δύο συμμετρικά φύλλα ἄκανθας, τετράφυλλο
ἄνθος στὸν ἄβακα καί χαρακτὸ «ὠόν» κάτω, ὑπαιγιμὸ
ἰωνικοῦ ἐχίνου. Ὁ καλλιτέχνης λοιπὸν προσπάθησε
ἐδῶ, παρά τὶς σχεδιαστικές του ἀδυναμίες (ὄρατὲς κυ-
ρίως στὸ βουκράνιο καί τὴν καμπύλη τῶν ἐλικῶν) καί
παρὰ τὴν στυλιστικὴ ἀπλοστέυση πού ἐπέβαλε ἡ ἐπι-

πεδη μορφή τοῦ ψευδοεπικράνου, νά κρατήσῃ πολλά,
ἴσως ἀταίριαστα, μορφικά στοιχεῖα ἀπὸ κιονόκρανα
καί ἐπίκρανα σέ μιά νέα σύνθεση.

Ὡς παράλληλα θά μπορούσαν νά προταθοῦν ἀφ' ἐνός
ὡς πρὸς τὴ συνύπαρξη ἐλικῶν καί κεφαλῆς ζώου τὸ
ψευδοεπίκρανο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης
(Σωτηρίου, Ἁγ. Δημήτριος, πίν. 40 α) καί ἀφ' ἑτέρ-
ου ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴ ἐπιπεδογλύφου τὰ ψευδοεπί-
κρανα τῆς βασιλικῆς Α' τῶν Χριστιανικῶν Θηβῶν (Γ.
Σωτηρίου, ΑΕ 1929, σ. 136, εἰκ. 187, τὰ ὅποια κακῶς
ἐκεῖ θεωρήθηκαν θωράκια, καί Π. Λαζαρίδης, ΠΑΕ
1978, σ. 47, πίν. 38), τῆς Ἰκροπόλεως (Ε. Στίκας,
ΠΑΕ 1980, πίν. 34 β), τῆς Γατα στη Δαλματία (J. Jeli-
čić, Prilozi Povijesti umjetnosti u Dalmaciji 25 (1985),
σ. 5-23), τοῦ τετρακόγχου τῆς Σελευκείας Πιερίας (Μ.
Mango, Actes du XVe Congrès Intern. d'Etudes Byzan-
tines, II, b, Athènes 1981, σ. 522, εἰκ. 6) καί τῆς Κύ-
πρου (S. Boyd, A little known Technique of Architec-
tural Sculpture: Champlevé Reliefs from Cyprus, Akten
XVI. Intern. Byzantinisten Kongress, II 5, JÖB 32/5
(1982), σ. 313-325).

« Ὑπογείου κάτωθεν ἀποθήκης Ἰκροπόλεως ».

Δ. 484. Β.Μ. 7998 Τ. 1902

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ὑψος 32,5. Ἄβακας 46×46×6,5. Διάμετρος κίονα κάτω
30.

Κορινθιάζον κιονόκρανο μέ φύλλα καλάμου, σέ μέ-
τρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ κάτω ζώνη, ὕψ.
14,5, ἔχει ὀκτῶ φύλλα ἄκανθας καί ἡ ἐπάνω δεκαεξί
φύλλα καλάμου. Οἱ γωνίες τοῦ ἄβακα ἔχουν ἀποθραυ-
σθεῖ καί τμῆμα τοῦ μέλους ἐκ τῶν ὑστέρων ἔχει ἀπο-
λαξευθεῖ σέ ὅλο του τὸ ὕψος. Στὴν κάτω ἐπιφάνεια
ὑπάρχει τὸρμος γιὰ τὴν στερέωση μετάλλινου γόμφου.
Ἡ ἐπεξεργασία τῶν φύλλων τῆς ἄκανθας μέ τρυπάνι
καί μέ σκοπὸ νά δημιουργηθοῦν ζωηρές ἀντιθέσεις
φωτὸς καί σκιᾶς, καθὼς καί ἡ ἔνωση τῶν ἄκρων τῶν
γλωσσίδων τους, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις γιὰ τὴ χρονολό-
γηση τοῦ κιονοκράνου στὴν παλαιοχριστιανικὴ πε-
ρίοδο.

Τυπολογικῶς ἀνάλογα παλαιοχριστιανικά κιονόκρα-
να ὑπάρχουν στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο (ἀριθ. 354, 355,
358, 359, 360, 394, 1445, 1462, 1464, 1474 κ.ἄ.).

« Ὑπογείου κάτωθεν ἀποθήκης αὐλῆς ».

Δ. 501. Β.Μ. 7939 Τ. 1843

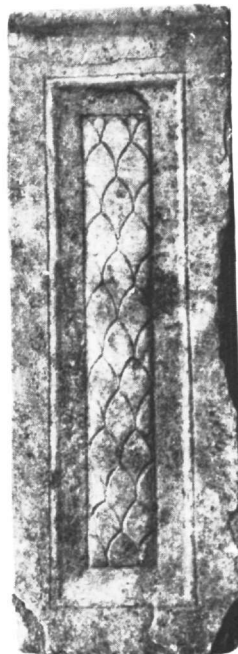
Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μῆκος 33. Μέγ. σωζ. ὕψος 20,3. Πάχος 3,5.
Τμῆμα διάτρητου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, σέ
μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Συναποτελεῖται ἀπὸ
τρία θραύσματα, τὰ ὅποια συγκολλήθηκαν (1971).

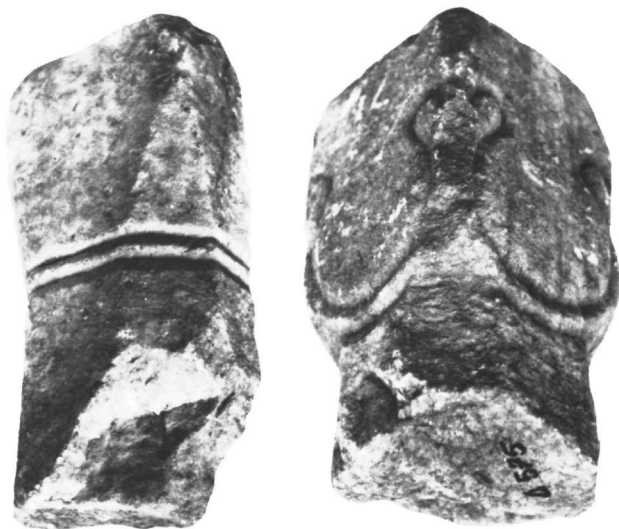
Ἐξωτερικὰ τὸ θωράκιο περιβάλλεται ἀπὸ διπλὸ πλαί-
σιο, συνολικοῦ πλάτους 8. Τὸ γεωμετρικὸ θέμα τοῦ

Εἰκ. 54. Κιονίσκος Δ. 530

Εἰκ. 55. Πεσίσκος Δ. 549

Εικ. 56. Θραύσμα από κίονα με κιονόκρανο Δ. 573

Εικ. 57. Θραύσμα από κιονίσκο με κιονόκρανο Δ. 575

διάτρητου μέρους του αποτελεί σύνθεση συμμετρικῶν ἀνά δύο ἡμικυκλίων ἐνταγμένων σέ τετραγωνικό κἀναβο, πλευρᾶς 7. Τό πάχος τῆς πλάκας, στή θέση πού εἶναι διάτρητη, περιορίζεται στά 2,5 ἐκ.

Τό γεωμετρικό θέμα τοῦ ἐξεταζόμενου μέλους εἶναι γνωστό σέ θωράκιο τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Ὁρλάνδος, Βασιλική, II, σ. 516, εἰκ. 477, 6) καί σέ ἄλλο στήν Κρήτη (Ἀγγ. Λεμπέση, ΠΑΕ 1971, σ. 298, πίν. 387 α).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἰθούσης 5, 6 καί 9» (καθένα ἀπό τά τρία θραύσματα βρισκόταν σέ διαφορετική αἴθουσα).

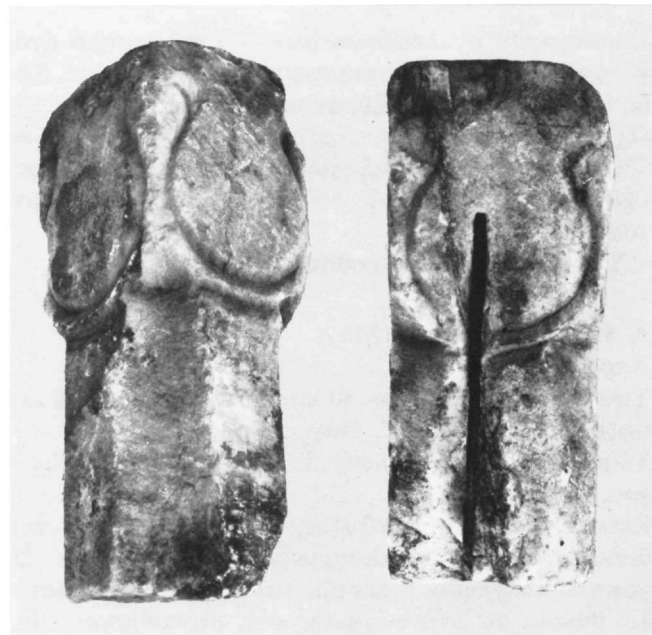
Δ. 522. Β.Μ. 7940 Τ. 1844

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. μήκος 20,5. Μέγ. ὕψος 14. Πάχος πλάκας 6,1.

Θραύσμα ἀπό μεσοβυζαντινό θωράκιο (;), μέ κουφική ἐπιγραφή, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Εἶναι ἀποθραυσμένο σ' ὅλες τίς πλευρές πλὴν τῆς ἐπάνω, ὅπου διατηρεῖται ἡ ταινία τοῦ πλαισίου, ὕψους 2,8 ἐκ. Τό ἀνάγλυφο ἔχει τήν τεχνική *champlevé*, ὅπου τό βάθος τῶν γραμμάτων ἔχει ἀφαιρεθεῖ μέ τρόπο ἀδρό, προκειμένου νά δεχθεῖ μιὰ ὀργανική ὕλη (κηρομαστίχη). Ἡ πίσω ἐπιφάνειά του εἶναι ἐπίσης ἀδρά λαξευμένη.

Ἡ κουφική ἐπιγραφή, ἀνεξαρτήτως ἂν διαβάζεται ἢ ὄχι, παρουσιάζει συνεχή τή μορφή, χωρίς δηλαδή τίς γνωστές στήν Ἑλλάδα ὀψιμότερες σχηματοποιήσεις

Εικ. 58. Θραύσμα ἀπό κιονίσκο με κιονόκρανο Δ. 574

καί προσθήκες διακοσμητικῶν στοιχείων. Ὡς πρός τή μορφή ἀλλά καί ὡς πρός τήν τεχνική θά μπορούσε ἔτσι νά παραλληλισθεῖ μέ τά τρία θραύσματα ἀπό τήν ἀθηναϊκή Ἀγορά πού συσχέτισε ὁ G. Miles (DOP 18 (1964), σ. 19, εἰκ. 15-17), ἀκόμα ἕνα ἀπό ἐκεῖ, ἀδημοσίευτο (;) (τό Α. 2794), τήν τριστιχη ἀραβική ἐπιγραφή τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Γ. Σωτηρίου, ΠΧΑΕ Β' (1933), σ. 61, εἰκ. 4) καί, τέλος, ἕνα ἀρχιτεκτονικό μέλος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Μουσείου Χαλκίδος (Miles, ὁ.π., εἰκ. 13).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἰθούσα Υ.7».

Δ. 525. Β.Μ. 7988 Τ. 1892

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

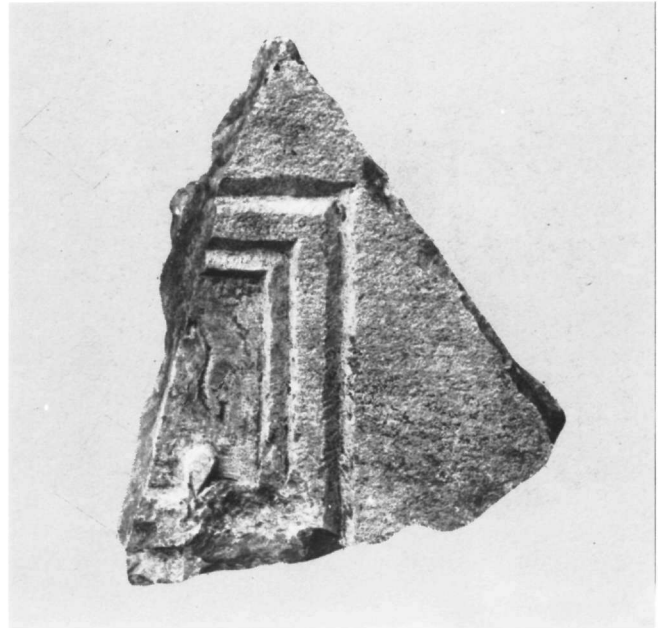
Μέγ. σωζ. ὕψος 27,5. Μέγ. σωζ. πλάτος 20,5. Πάχος πλάκος 11.

Θραύσμα ἀπό μεγάλο βυζαντινό θωράκιο. Προέρχεται ἀπό τό κάτω καί τό μεσαῖο μέρος τοῦ θωρακίου καί εἶναι γύρω ἀποθραυσμένο· διατηροῦνται, σέ μέτρια κατάσταση, μόνον ἡ κύρια καί ἡ πίσω ἐπιφάνειά του.

Ὁ διάκοσμος, σέ ζωηρό ἀνάγλυφο, περιλαμβάνει ἕνα στέλεχος, πλάτους 6,5, ἀπό τό ὅποιο ἐκφύονται δύο σχηματοποιημένα ἡμίφυλλα. Τοῦ ἑνός, δεξιᾶ, διακρίνεται μόνον ἡ ἀρχή, ἐνῶ τοῦ ἄλλου διατηρεῖται περίπου τό μισό. Χαμηλότερα, διακρίνονται ἐκατέρωθεν τά ἄκρα σχηματοποιημένων ποδιῶν θηρίων. Τό στέλεχος διασώζει ἕνα δεσμό στό ἐπάνω μέρος τοῦ τμήματος πού διασώθηκε, καθώς καί διακόσμηση μέ συμμετρικά τοποθετημένους λοξούς ρόμβους, σέ χαμηλό ἀνάγλυφο.

Εικ. 59. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 576

Εικ. 60. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 603

Τό θέμα τοῦ διακόσμου τοῦ θωρακίου γίνεται κατανοητό μόνον ὅταν γίνει παραβολή μέ τό ὑπ' ἀριθ. 161 μέλος τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τό ὁποῖο σώζεται σχεδόν ἀκέραιο (G. Sotiriou, Guide du Musée Byzantin d'Athènes, Athènes 1932, σ. 49, εἰκ. 27 Α) καί προέρχεται ἀπό τήν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν. Τό στέλεχος ἀνήκει στό ἀξονικά ὀρθούμενο δέντρο τῆς ζωῆς καί τά πόδια στά δύο λιοντάρια πού τό πλαισιῶναν. Τοῦ ΙΙου πιθανῶς αἱ.

«Ὅπισθεν βορείας πλευρᾶς δυτικῆς ἀποθήκης αὐλῆς».

Δ. 530. Β.Μ. 7958 Τ. 1862

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σώζ. ὕψος 47. Πλάτος 9,4. Μῆκος στή βάση 25 καί ἐπάνω 23.

Κιονίσκος συμφυῆς μέ πεσσίσκο τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου. Εἶναι ἀποθραυσμένος στό ἐπάνω μέρος, ἀλλά ἡ διατήρησή του εἶναι μᾶλλον καλή. Ὁ κιονίσκος ἔχει πλήρως ἀρθρωμένη τή βάση (μέ πλίνθο, δύο σπεῖρες, σκοτία καί ἀποφυγή) καί ἐμφανή τή μείωση στόν κορμό. Τό τμήμα κύκλου, στό ὁποῖο ἀντιστοιχεῖ σέ κάτοψη ὁ κορμός, ξεπερνᾷ κατά πολύ τό ἡμικύκλιο. Τό πίσω μέρος τοῦ πεσσίσκου ἔχει χονδροειδή τή λάξευση.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.7».

Δ. 549. Β.Μ. 7959 Τ. 1863

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Ὑψος 83. Πλάτος στήν ὄψη 29,6. Βάθος 13,4.

Εικ. 61. Συνόγκωμα κονιάματος μέ κεραμοπλαστικά κοσμηματα Δ. 604

Πεσσίσκος διαφράγματος πρεσβυτερίου παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας, σέ ἄριστη κατάσταση διατήρησης. Στήν κύρια ἐπιφάνειά του κοσμεῖται μέ ταινία (πλάτους 8,5) πού φέρει φύλλα δάφνης, τήν ὁποία πλαισιώνει κοῖλο κυμάτιο καί ἀστράγαλος. Στίς δύο πλάγιες πλευρές τοῦ πεσσίσκου ὑπάρχουν ἐγκοπές γιά τήν ὑποδοχή τῶν θωρακίων, οἱ ὁποῖες μάλιστα δέν φθάνουν ὡς τήν ἄνω ἐπιφάνειά του.

Ἀπό πλευρᾶς θέματος διακοσμῆσεως τό μέλος θά μπορούσε νά συσχετισθεῖ μέ τά Δ. 072, Δ. 073 καί Δ. 374 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω). Ἀπό πλευρᾶς ὅμως ποιοτικῆς εἶναι κατά πολύ ἀνώτερο. Μπορεῖ νά συσχετισθεῖ ἐπίσης μέ τό Α. 2790 μέλος τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.7».

Εἰκ. 62. Θραῦσμα ἀπό θωράκιο Δ. 623

Δ. 573. Β.Μ. 7920 Τ. 1825

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 28. Πλάτος στήν ὄψη 13,6. Σωζ. πάχος 7,6.

Θραῦσμα ἀπό τό ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κίονα τέμπλου (;) μέ συμφυές κιονόκρανο. Εἶναι σ' ὄλο του τό ὕψος ἀποθραυσμένο σέ πάχος 6 καί ἡ διατήρησή του εἶναι κακή. Τό κιονόκρανο διαφοροποιεῖται ἀπό τόν κορμό μέ διπλή γλυφή, γίνεται κάτω ὀκταγωνικό μέ τή λοξή ἀπότμηση τῶν γωνιῶν του καί παραμένει τελειῶς ἀκόσμητο. Ἡμίεργο; Τῶν μέσων βυζαντινῶν χρόνων.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 574. Β.Μ. 7921 Τ. 1826

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 28. Τό κιονόκρανο σέ κάτοψη 11×11,7.

Θραῦσμα ἀπό τό ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου μέ συμφυές κιονόκρανο. Ἡ κατάσταση διατηρήσεώς του εἶναι μέτρια καί στή μία ἀπό τίς πλευρές του ἔχει βαθύτατο χάραγμα πού ἔγινε πιθανῶς μέ πριόνι, σέ κάποια προσπάθεια τεμαχισμοῦ του. Τό κιονόκρανο διακοσμεῖται μέ ὅμοιο τρόπο καί στίς τέσσερις πλευρές του μέ ἓνα ἀπλό λάξευμα λυροειδοῦς σχήματος. Ἡ μετάβαση στό ὀκτάγωνο πραγματοποιεῖται μέ λοξές ἀποτμήσεις στό κάτω μέρος τοῦ κιονοκράνου, ὕψους μόλις 2,6. Εἶναι παρόμοιο μέ τό Δ. 575.

Τό πεδίο πού περιβάλλεται ἀπό τή λυροειδή γλυφή

Εἰκ. 63. Θραῦσμα ἀπό κιονίσκο μέ κιονόκρανο Δ. 624

Εἰκ. 64. Θραῦσμα ἀπό κιονόκρανο (;) Δ. 634

μένει ἀκόσμητο καί αὐτό ἀποτελεῖ ἔνδειξη ὅτι τό μέλος ἔμεινε ἡμίεργο.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 575. Β.Μ. 7922 Τ. 1827

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Σωζ. ὕψος 23,5. Τό κιονόκρανο σέ κάτοψη 11,3×10,8.

Θραῦσμα ἀπό τό ἐπάνω μέρος βυζαντινοῦ ὀκταγωνικοῦ κιονίσκου μέ συμφυές κιονόκρανο, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ μία του γωνία εἶναι ἀποθραυσμένη. Τό κιονόκρανο ἔχει πολύ ψηλό τόν ἄβακα (ἄν καί αὐτός δέν διαρθρώνεται αὐτοτελῶς) καί διακοσμεῖται στίς τέσσερις πλευρές του μέ ἓνα ἀπλό λάξευμα λυροειδοῦς σχήματος. Ὅπως καί στό προηγούμενο Δ. 574 κιονόκρανο, ἡ μετάβαση στό ὀκτάγωνο γίνεται μέ λοξές ἀποτμήσεις στό κάτω τμήμα του. Καί ἐδῶ, ἡ ἀπουσία διακοσμήσεως στίς τέσσερις πλευρές τοῦ κιονοκράνου μαρτυρεῖ ὅτι εἶχε μείνει μᾶλλον ἡμίεργο.

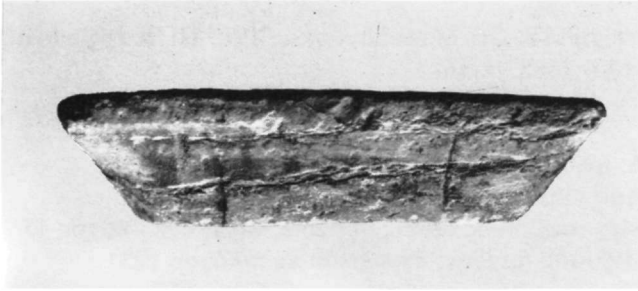
«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 576. Β.Μ. 7924 Τ. 1829

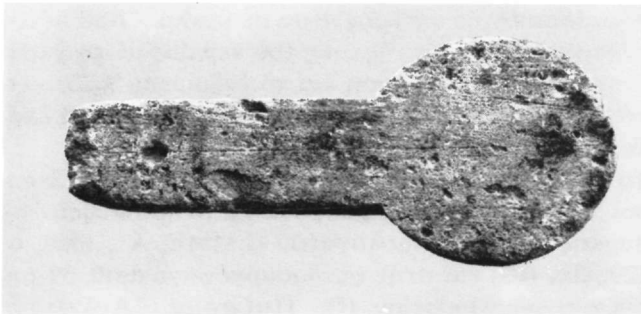
Ἀπό γκρίζο μάρμαρο (Ἵμηττοῦ;).

Μέγ. σωζ. μήκος 20. Μέγ. σωζ. ὕψος 17,5. Πάχος 9.

Θραῦσμα ἀπό μεσοβυζαντινό θωράκιο σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Εἶναι περιμετρικά ἀποθραυσμένο, ἐκτός ἀπό τή μία του πλευρά, ἡ ὁποία διατηρεῖ τήν ἀκόσμητη ταινία, πλάτους 3,8, πού τό πλαισίωνε ἐξωτερικά.

Είκ. 65. Κιονόκρανο Δ. 642

Είκ. 66. Κιονόκρανο Δ. 643

Τό θέμα τῆς διακοσμήσεως ἦταν πλέγμα ἀπό τριπλές κατά τό πλάτος ταινίες, τό ὁποῖο διαμόρφωνε μικρά ὀρθογώνια διάχωρα μέ ἀνθέμια. Σώζεται ἐδῶ τό ἄκρο ἑνός μόνον ἀνθεμίου.

Θωράκια τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι πασίγνωστα στήν Ἑλλάδα κατά τόν 12ο κυρίως αἰῶνα (τέμπλου Ὁσίου Μελετίου, ABME E' (1939-40), σ. 73, Γοργοεπηκόου, K. Michel-A. Struck, AM 1906, εἰκ. 15, τέμπλου Νταοῦ Πεντέλης, ἀδημοσίευτο, καί Ἄνδρου, ABME H' (1955-56), σ. 57, εἰκ. 36).

Στό πίσω μέρος ἡ πλάκα εἶναι ἀδρά λαξευμένη μέ τό βελόνι.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 603. B.M. 7925 T. 1830

Ἐκ τεφροῦ ἀσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 31,8. Μέγ. σωζ. πλάτος 25,4. Πάχος 6,3.

Θραῦσμα ἀπό βυζαντινὸ θωράκιο σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Πιθανότατα συναντῆται μέ τό θραῦσμα Δ. 344 τοῦ παρόντος καταλόγου (βλ. παραπάνω), δεδομένου ὅτι ἔχει κοινά μ' ἐκεῖνο τό εἶδος τῆς πέτρας, τό πάχος καί τήν τεχνολογία τοῦ ἀναγλύφου.

Τό θραῦσμα διατηρεῖ τά ἐπάλληλα περιμετρικά πλαίσια καί τήν ἐπάνω δεξιά γωνία τους. Διατηρεῖ ἀκόμα τήν ἐξωτερική ἀκόσμητη ταινία, πλάτους τουλάχιστον 13,6. Ἐκ τῆς διακόσμησής του σώζεται ἐν μέρει τό ἄκρο τῆς ὀριζόντιας κεραίας ἑνός διάλιθου σταυροῦ καί ἓνα δυσερμήνευτο χαρακτὸ γράμμα ἀμέσως

Είκ. 67. Ἐπίθημα ἀμφικιονίσκου Δ. 646

ψηλότερα. Ἡ πίσω ἐπιφάνεια τοῦ μέλους εἶναι ἐπιμελέστατα λειασμένη καί αὐτό ἀποτελεῖ ἔνδειξη ὅτι ὡς θωράκιο λαξεύθηκε σέ δεύτερη χρήση.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

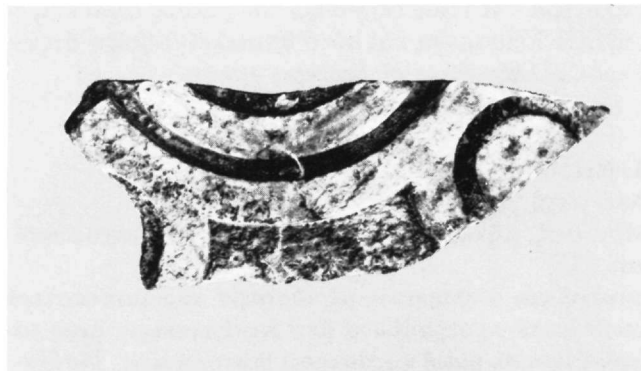
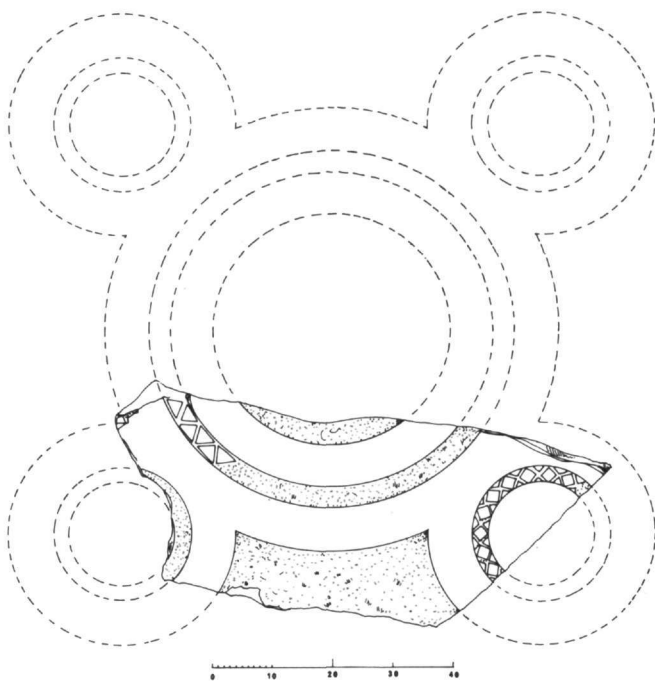
Δ. 604. B.M. 7995 T. 1899

Ἐκ ὀπτιῆ γῆ καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. μήκος 24. Μέγ. σωζ. ὕψος 18. Πάχος περίπου 17.

Συνόγκωμα κονιάματος μέ τέσσερα κεραμοπλαστικά κοσμήματα προερχόμενα ἀπό τό ἐξωρράχιο ἑνός τόξου. Εἶναι σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Πρόκειται γιά τέσσερα δισέψιλον, ἀπό τά ὁποῖα τό πρῶτο εἶναι στό ἐπάνω μέρος του στραμμένο πρός τά δεξιά, σέ ἀντίθεση πρός τά τρία ὑπόλοιπα. Ἡ μάλλον χονδροειδῆς μορφή τῶν δισέψιλον δείχνει ὅτι κατασκευάσθηκαν μέ λάξευση ἀπλῶν τούβλων καί ὄχι σέ εἰδικό καλούπι.

Τά δισέψιλον σέ τόξα εἶναι συνηθισμένα στήν Ἑλλάδα κατά τόν 12ο καί τόν 13ο αἰῶνα (Ζωοδόχος Πηγή Πύλης, ΔΧΑΕ, περ. Δ' τ. Θ' (1977-79), σ. 24, πίν. 6, Κοίμηση Μέρμπακα, A. Struck, AM 1909, πίν. X.7, Παναγίτσα Βάθειας, ABME Z' (1951), σ. 119, εἰκ. 8, κ.ἄ.). Στήν παρούσα περίπτωση θά μπορούσε κανεῖς νά υποθέσει ὅτι τά δισέψιλον προέρχονται ἀπό τόν τροῦλο τῆς Μεγάλης Παναγίας (A. Couchaud, Choix des églises byzantines, Paris 1842, σ. 13, πίν. III), ἡ ὁποία κατεδαφίσθηκε περί τό 1885 ἀπό τήν Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία καί τά ἀρχιτεκτονικά τῆς μέλη

Εικ. 68-69. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 651
Εικ. 70. Θραύσμα από πλάκα δαπέδου Δ. 654

υποτίθεται ότι διαφυλάχθηκαν (βλ. Π. Καββαδίας, ΠΑΕ 1885, σ. 16).
«Εκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 623. Β.Μ. 7996 Τ. 1900

Ἀπό γκρίζο ἀσβεστόλιθο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 30×25,5. Μέγ. σωζ. πάχος 15.

Παλιός ἀριθμός ἄγνωστου καταλόγου 123.

Θραῦσμα ἀπό μεγάλο θωράκιο ἢ ἀπό πλάκα σαρκοφάγου, ἀποθραυσμένο περιμετρικά καί σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ μοναδική του διακόσμηση ἦταν ἰσοσκελῆς σταυρός μέσα σέ κύκλο. Ἀπό αὐτόν σώθηκε ἡ ἀπόληξη τῆς μιᾶς του κεραίας μέ τή χαρακτηριστική διαπλάτυνση καί τό ἐνδιάμεσο ἡμικυκλικό στοιχείο. Ἡ διάμετρος τοῦ κύκλου μπορεῖ νά ὑπολογισθεῖ. Ἦταν περίπου 35.

Τό μέλος ἀνήκει στή μέση βυζαντινῆ περίοδο. Σταυροί τῆς ἴδιας μορφῆς μποροῦν νά μνημονευθοῦν σέ σαρκοφάγο τῶν Ὁμολογητῶν (EMME, Α', 1928, σ. 129, εἰκ. 163) καί στήν ψευδοσαρκοφάγο ἀριθ. 59 τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Θ. Παζαράς, Ἀνάγλυφες σαρκοφάγοι, Θεσσαλονίκη 1984, πίν. 60α).

«Ἐκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 624. Β.Μ. 7997 Τ. 1901

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. ὕψος 25. Μέγ. σωζ. πάχος 9. Πλάτος 12.

Θραῦσμα ἀπό μεσοβυζαντινὸ κιονίσκο μέ συμφυῆς κιονόκρανο. Εἶναι ἀπό παντοῦ ἀποθραυσμένο (πιθανῶς ἀπό φωτιά), ἔτσι ὥστε νά διατηρεῖ μικρὸ μέρος τῶν ἐργασμένων ἐπιφανειῶν του. Ἡ ἄνω ἐπιφάνειά του εἶναι ἀδρά λαξευμένη. Τό κιονόκρανο, ὕψους 14, ἔχει ἄβακα ὕψους 3 καί διακοσμεῖται στήν κύρια ἐπιφάνειά του μέ ταινία λυροειδοῦς σχήματος πού περικλείει ὀκτάφυλλο ρόδακα. Ἰδιομορφία τοῦ ρόδακα ἀποτελεῖ τό ὅτι ἐναλλάξ τά φύλλα του χωρίζονται στά δύο. Τό συνολικό πάχος τοῦ κιονίσκου δέν μπορεῖ νά μετρηθεῖ.

Καθ' ὅλα ὅμοιους κιονίσκους μπορεῖ κανεῖς νά σημειώσῃ στους Ἁγίους Ἀποστόλους τῆς ἀθηναϊκῆς Ἀγορᾶς (Frantz, Holy Apostles, πίν. 11f), στήν Ὁμορφῆ Ἐκκλησιά (Ἀ. Κ. Ὁρλάνδος, Ἡ Ὁμορφῆ Ἐκκλησιά, Ἀθήνα 1921, σ. 13, εἰκ. 12) καί στόν Ἅγιο Πέτρο Καλυβίων Κουβαρᾶ (Α. Κ. Ὁρλάνδος, Ἀθηνᾶ 35 (1923), σ. 186, εἰκ. 16).

Τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου.

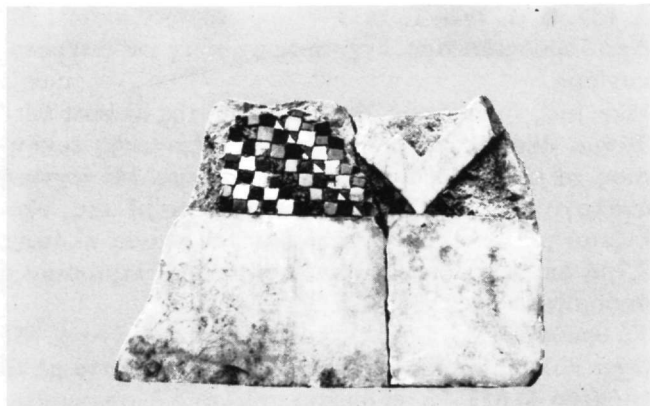
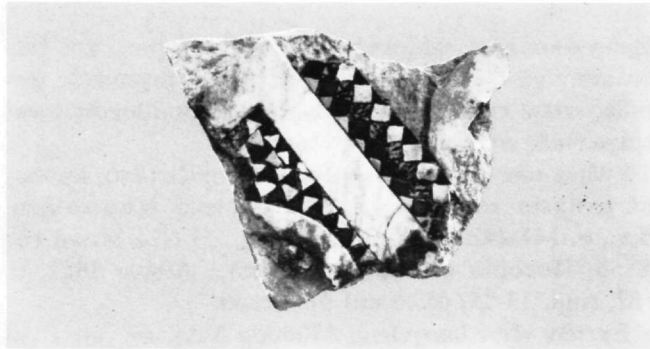
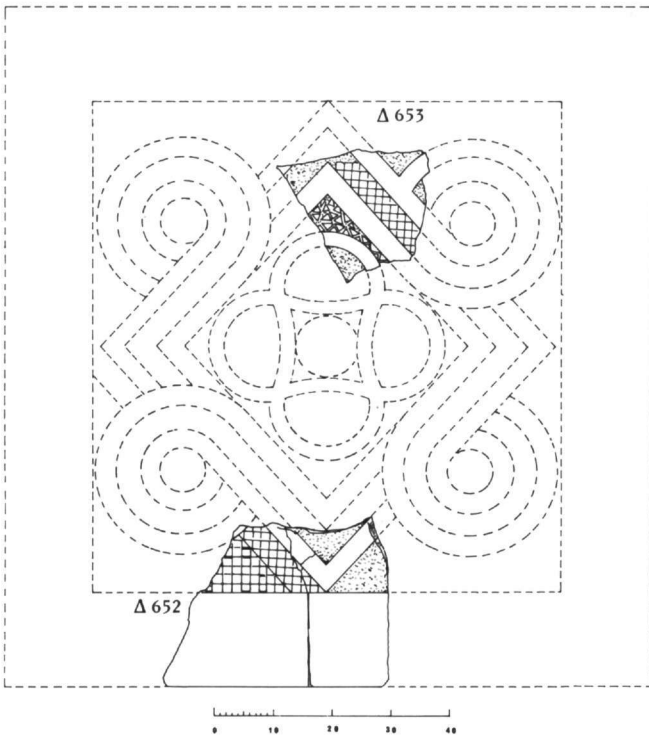
«Ἐκ τῶν νέων υπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 634. Β.Μ. 7937 Τ. 1841

Ἀπό λευκό μάρμαρο.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις: ὕψος 22,3, πλάτος 10,5 καί βάθος 14,5.

Θραῦσμα ἀπό ἄγνωστης χρήσεως ἀρχιτεκτονικό μέ-

Είκ. 71. Σχεδιαστική αναπαράσταση πλάκας δαπέδου (βλ. Δ. 652 και Δ. 653)

Είκ. 72. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 653

Είκ. 73. Τμήμα από πλάκα δαπέδου Δ. 652

λος, ίσως μικρό κιονόκρανο. Προέρχεται από τη γωνία και τό επάνω μέρος του και διατηρεί έτσι ένα τμήμα από τον άβακα (ύψους 4,5) και μέρος του διακόσμου δύο συνεχόμενων επιφανειών του. Η κατάσταση διατηρήσεώς του είναι κακή. Στη μία πλευρά τό μέλος διασώζει ένα δεξύληκτο φύλλο (ή σχηματοποιημένο κυπαρίσσι) σε ζωηρό ανάγλυφο, καμπτόμενο προς τον άξονα· στη δεύτερη πλευρά, τά ίχνη ενός ζώου του όποιου διακρίνονται τά πόδια, καθώς και τό συμπληρωματικό θέμα φύλλου άκανθας.

Ανάλογα σχηματοποιημένα κυπαρίσσια προς τό εξεταζόμενο βλ. π.χ. στον "Άγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης (Grabar, Sculptures II, πίν. 81), στη Βαρνάκοβα (Α. Κ. Όρλάνδος, Βαρνάκοβα, Αθήναι 1922, σ. 30, εικ. 19), στον Μυστρά (Millet, Monuments, πίν. 50, άριθ. 7 και 8).

Πιθανώς του 11ου ή του 12ου αι.

« Έκ των νέων ύπογείων, Αΐθουσα Υ.8».

Δ. 642. Β.Μ. 7975 Τ. 1879

Από λευκό μάρμαρο.

Μήκος 51,5. Ύψος 13,4. Πλάτος 18,2.

Κιονόκρανο άμφικιονίσκου τεκτονικής μορφής, τελείως άκόσμητο. Διατηρείται σε κακή κατάσταση με άποσαθρωμένο σε μεγάλο ποσοστό τον άβακα περιμετρικά. Οί ήμικιονίσκοι στους όποιους ταίριαζε τό μέλος είχαν διάμετρο 13,5 και ό πεσσίσκος διαστάσεις σε κάτοψη 14×25. Οί δύο επιφάνειες εδράσεως πάνω και κάτω είναι λαξευμένες άδρά.

Πιθανώς παλαιοχριστιανικό.

« Έκ των νέων ύπογείων, Αΐθουσα Υ.6».

Δ. 643. Β.Μ. 7976 Τ. 1880

Από πωρόλιθο.

Διάμετρος επάνω 13,7. Ύψος 12,6. Μέγ. μήκος 31,5.

Μικρό κολουροκωνικό κιονόκρανο, τελείως άκόσμητο, συμφυές με στοιχείο στερεώσεως σε τοίχο. Η τεχνική τής κατασκευής του είναι σχετικά καλή, ή διατήρησή του όμως μέτρια. Πρόκειται πιθανώς για ένδιάμεσο στήριγμα γοθικής τεχνοτροπίας βεργίων. Τά κονιάματα στις επιφάνειες του στοιχείου στηρίξεως μαρτυροϋν τήν ένσωμάτωσή του άλλοτε σε τοίχο.

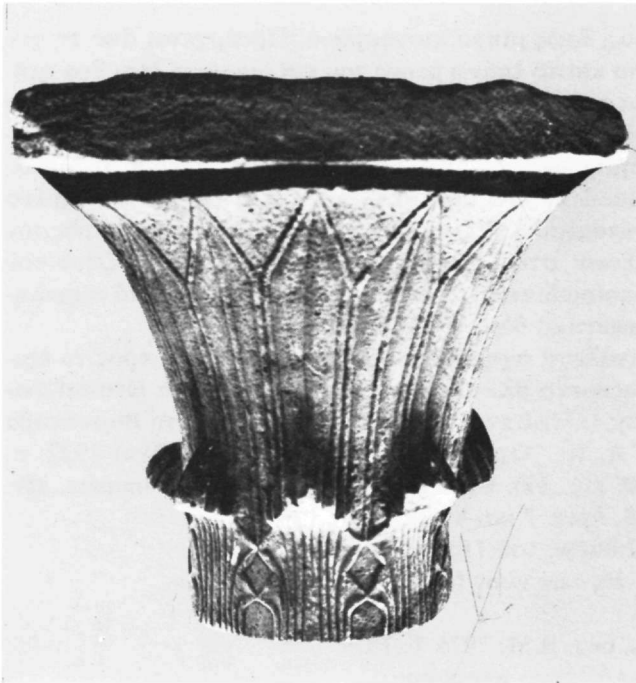
« Έκ των νέων ύπογείων, Αΐθουσα Υ.6».

Δ. 646. Β.Μ. 7977 Τ. 1881

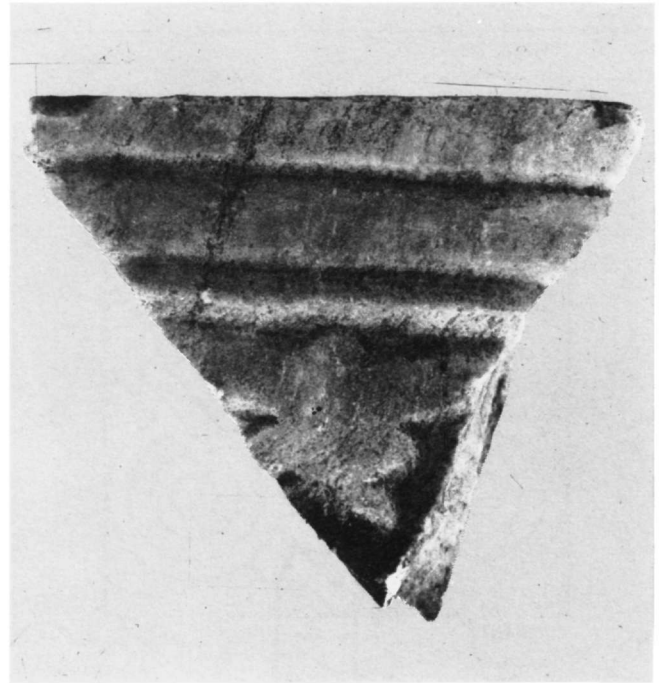
Από λευκό μάρμαρο.

Ύψος 14,3. Πλάτος επάνω 16,6 και κάτω 8,2. Μέγ. σωζ. μήκος 43,7.

Επίθημα άμφικιονίσκου τής μέσης βυζαντινής περιόδου. Τό ένα άκρο του έχει άποθραυσθεί και βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Στην κύρια επιφάνειά του διακοσμεϊται με έξάφυλλο ρόδακα, διαμέτρου 9,5. Η τεχνική του ανάγλυφου είναι μέτρια

Εἰκ. 74. Κιονόκρανο Δ. 656

Εἰκ. 75. Θραῦσμα ἀπό θωράκιο Δ. 664

καί οἱ ἐπιφάνειες ἐδράσεως, ἐπάνω καί κάτω, ἀδρά λαξευμένες μέ τό βελόνι.

« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 651. Β.Μ. 7948 Τ. 1852

Ἀπό λευκό μάρμαρο, ἐγχρωμες μαρμάρινες ψηφίδες καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 87×39. Πάχος τῆς πλάκας 10,7. Τμήμα ἀπό μεγάλη πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας. Ἄν καί εἶναι ἀποθραυσμένο περιμετρικά παρέχει σχεδόν πλήρη στοιχεῖα γιά τή γραφική τῆς ἀποκατάσταση. Ἡ διατήρησή του εἶναι μέτρια.

Ἡ πλάκα ἀπεικόνιζε τό γνωστό γεωμετρικό θέμα τῶν πέντε ἄρτων. Οἱ πέντε δίσκοι (ὄμφαλοι), πού διαμόρφωναν τό γενικό του σχῆμα, δέν ἦταν ἀπό αὐτοτελή ἐγχρωμα μάρμαρα ἢ πορφυρίτες (ὅπως στά μεγάλα μνημεῖα τῆς Πρωτεύουσας), ἀλλά ἀπό τό ἴδιο λευκό μάρμαρο. Λευκές ταινίες, πλάτους 7,3, περιέτρεχαν τούς δίσκους, τῶν ὁποίων τά περιγράμματα ὀρίζονταν ἀπό ἄλλες παρεμβαλλόμενες ταινίες μέ ψηφίδες, ἔτσι ὥστε οἱ τελικές τους διαμέτροι νά φθάνουν τά 17,2×(2×3,1)=23,4 ἐκ. γιά τούς μικρούς καί 30,5 ἐκ. γιά τόν μεγάλο. Ἡ τεχνική εἶναι ἡ γνωστή (βλ. Μ. Καμπούρη, ΕΕΠΣΑΠΘ Ε' (1971), σ. 142-143). Ἡ ἐνιαία πλάκα, μετά τή χάραξη τοῦ θέματος, ἔχει ἀπολαξευθεῖ σέ βάθος 2 ἐκ. περίπου γιά νά δεχθεῖ τίς ψηφίδες πού στερεώνονταν μέ τή βοήθεια ἀσβεστοκονιάματος. Στήν προκειμένη περίπτωση οἱ περισσότερες ψηφίδες

ἔχουν ἀποπέσει, σώζονται ὅμως τά ἴχνη τους, πού ἐπιτρέπουν νά διακρίνει κανεῖς μεγάλες τριγωνικές ψηφίδες στόν κεντρικό καί μικρότερες ρομβοειδεῖς καί τριγωνικές στούς μικρούς δίσκους.

Τό θέμα τῶν πέντε ἄρτων ἦταν συνηθέστατο, κυρίως σέ μνημεῖα τοῦ 11ου αἰ. (βλ. σχετικά Καμπούρη, ὁ.π., σ. 141-142 καί Χ. Μπούρας, Ἡ Νέα Μονή τῆς Χίου, Ἱστορία καί ἀρχιτεκτονική, Ἀθήνα 1981, σ. 167, σημ. 13-15) ἀλλά καί ἀργότερα.

« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 652. Β.Μ. 7928 Τ. 1833

Ἀπό λευκό μάρμαρο, ἐγχρωμες ψηφίδες καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 39×30. Πάχος τῆς πλάκας 6,8. Τμήμα ἀπό πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ἀνάλογη πρός αὐτήν τοῦ προηγούμενου μέλους, στολίζεται μέ ἑπτά σειρές ψηφίδων καί ταινία πλάτους 3,7, ἡ ὁποία σχηματίζει ὀξεία γωνία. Ἡ περιμετρική ἀκόσμητη ταινία ἔχει πλάτος 16,8.

Τό θραῦσμα δέν συνανήκει μέ τό προηγούμενο Δ. 651 (ἔχει πολύ μικρότερο πάχος), ἀλλά πιθανότατα μέ τό ἐπόμενο Δ. 653. Ἔχει ἀποτελεσθεῖ ἀπό δύο κομμάτια πού συγκολλήθηκαν (1971). Σ' αὐτό διακρίνονται πέντε τουλάχιστον εἶδη μαρμάρινων ψηφίδων: μαῦρο, ὑποκίτρινο, Δομβραίνης, πράσινο Τήνου καί κόκκινο. Μέ τή χρήση τριγωνικῶν ψηφίδων καί ἐναλλαγή τῶν

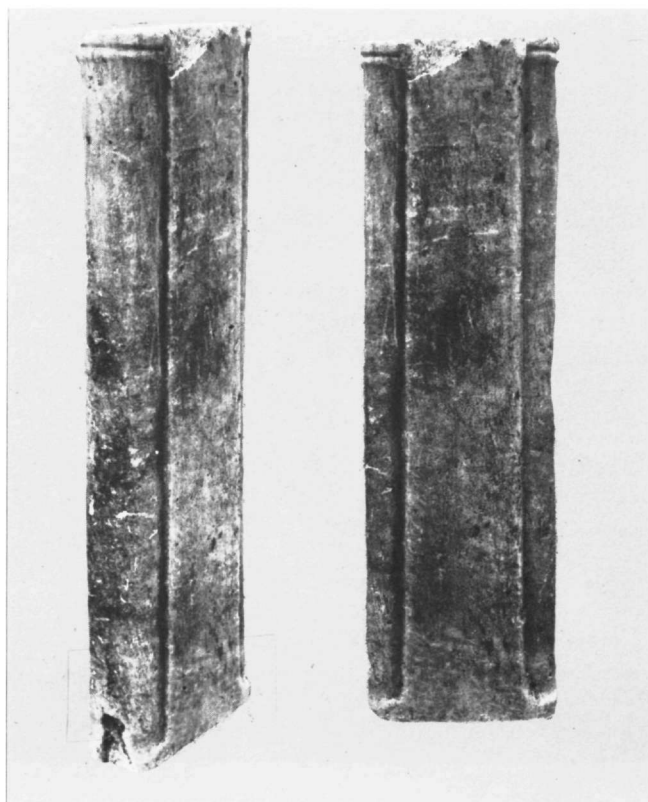
Είκ. 76. Θραύσμα από κιονίσκο με κιονόκρανο Δ. 665

Είκ. 77. Θραύσμα από θωράκιο Δ. 669

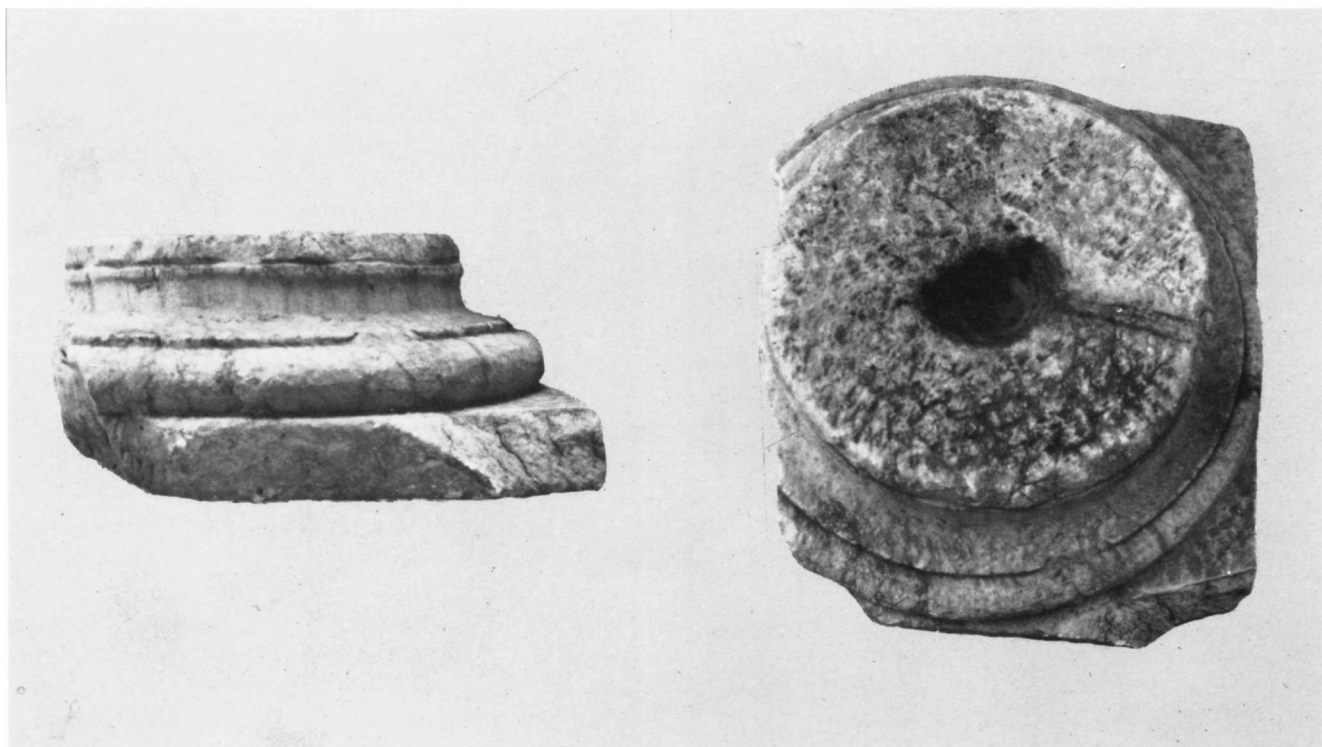
Είκ. 78. Θραύσμα κιονοκράνου καί κιονίσκος Δ. 670

Εικ. 79. Ἀμφικτιονίσκος Δ. 675

Εικ. 80. Θραῦσμα θωρακίου ἢ σαρκοφάγου Δ. 681

Εικ. 81. Βάση μικροῦ κίονος Δ 677

Εικ. 82. Κιονόκρανο μέ κιονίσκο Δ. 842

χρωμάτων δημιουργείται ή εντύπωση μιᾶς ταινίας πλάτους 4 ἐκ. περίπου, πού ἔτρεχε παράλληλα πρὸς τή λευκή.

« Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

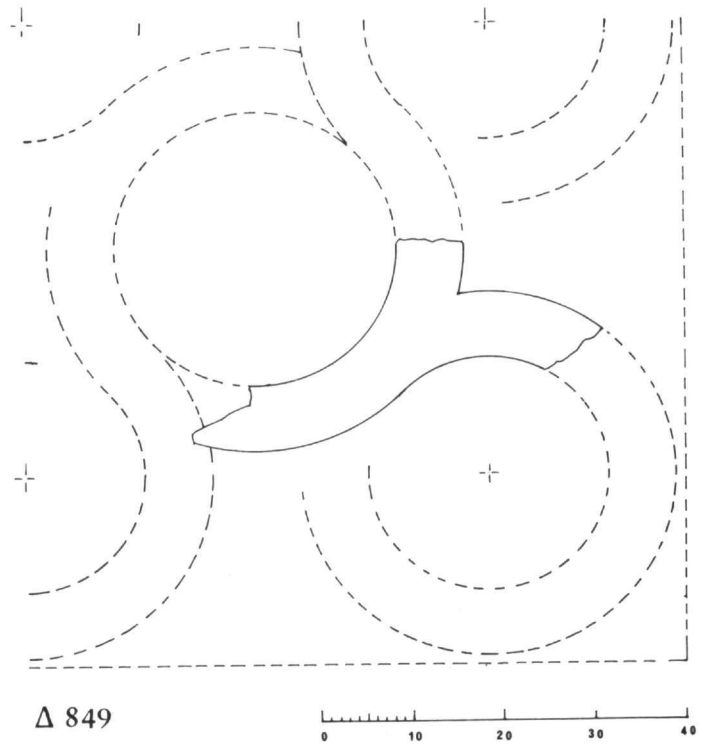
Δ. 653. Β.Μ. 7945 Τ. 1849

Ἀπό λευκό μάρμαρο, ἔγχρωμες ψηφίδες καί ἀσβεστοκονίαμα.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 23×25,3. Πάχος τῆς πλάκας περίπου 6.

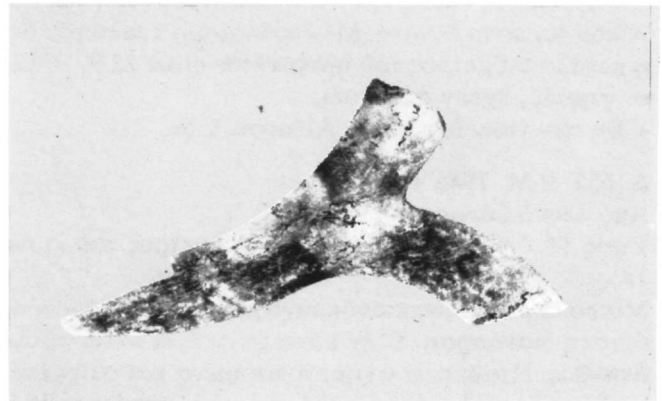
Τμήμα ἀπό πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας, σέ καλή κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ἀνάλογη πρὸς αὐτήν τῶν δύο προηγούμενων μελῶν, διακοσμεῖται μέ ταινία πλάτους 3,8, πού σχηματίζει ὀξεῖα γωνία καί δύο ἄλλες ταινίες, πλάτους 2,5 καί 2,2, οἱ ὁποῖες σχηματίζουν τμήματα κύκλων. Τριγωνικές καί τετράγωνες ψηφίδες ἀφ' ἑνός σχηματίζουν ταινίες παράλληλες πρὸς τήν εὐθύγραμμη λευκή καί ἀφ' ἑτέρου γεμίζουν τά κενά μεταξύ τῶν ταινιῶν, κυκλικῶν καί εὐθυγράμμων.

Τό πάχος τῆς πλάκας, ή ὀξεῖα γωνία τῶν ταινιῶν, τά χρώματα τῶν ψηφίδων καί οἱ τεχνικές λεπτομέρειες εἶναι κοινά στοιχεῖα μέ τό προηγούμενο μέλος Δ. 652, μέ τό ὁποῖο τό ἐξεταζόμενο πιθανότατα συνανῆκε. Ὁ συνδυασμός τους ὀδηγεῖ στήν πρόταση ἀναπαραστά-

Δ 849

Εικ. 83. Σχέδιο ἀποκαταστάσεως στοιχείου δαπέδου (βλ. Δ. 849)

Εικ. 84. Θραῦσμα ἀπό στοιχείο δαπέδου Δ. 849

Εικ. 85. Θραῦσμα γλυπτοῦ Δ. 785

σεως τῆς Εἰκ. 71, μέ ρόμβο ἐγγεγραμμένο σέ ὀρθογώνιο καί ἐμπλεκόμενους κύκλους στίς τέσσερις γωνίες. Ἐνάλογοι σχήματος μεσοβυζαντινά δάπεδα θά μπορούσαν νά σημειωθοῦν στά καθολικά τῶν μονῶν Εἰκοσιφοινίσσης (Καμπούρη, ὀ.π., σ. 139, πίν. 10), Χελανδαρίου (Π. Μυλωνᾶς, Ἐρχαιολογία 14 (1985), σ. 69, εἰκ. 12, σ. 70, εἰκ. 4) καί Σαγματᾶ (ΑΒΜΕ Ζ' (1951), σ. 100, εἰκ. 24). Ὡς πρός τό προτεινόμενο στό ἐσωτερικό τοῦ ρόμβου τετραμερές καμπύλο σχῆμα, ἀνάλογα θά μπορούσαν νά προταθοῦν πάλι στό καθολικό τῆς μονῆς Σαγματᾶ (ὀ.π., σ. 99, εἰκ. 23 καί σ. 101, εἰκ. 25), σέ ἄλλους συνδυασμούς.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 654. Β.Μ. 7929 Τ. 1834

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 21,5×22,5. Πάχος τῆς πλάκας 5,2.

Θραῦσμα ἀπό πλάκα δαπέδου μεσοβυζαντινῆς ἐκκλησίας, σέ κακή κατάσταση διατηρήσεως. Μέ τεχνική ἀνάλογη πρός αὐτήν τῶν τριῶν προηγούμενων μελῶν, διακοσμεῖται μέ λευκές ταινίες ἡμικυκλικοῦ σχήματος, τίς ὁποῖες διαχώριζαν ἄλλες μέ ἔνθετες ψηφίδες. Στήν ἐξωτερική παρυφή τῆς μιᾶς ταινίας διακρίνεται μικρό τμήμα ἑνός ἄλλου κύκλου, πολύ μικρότερου, τοῦ ὁποῖου μάλιστα τό κέντρο εἶναι ἐκτός τοῦ ἄξονα τοῦ ἡμικυκλίου.

Εἶναι φανερό ὅτι τό θραῦσμα δέν συνανήκει μέ τά προηγούμενα, καθώς καί ὅτι ἡ ἀναπαράσταση τοῦ συνόλου δέν εἶναι δυνατή. Μέ ὑπολογισμό προκύπτει ὅτι ἡ μεγάλη διάμετρος τοῦ ἡμικυκλίου εἶναι 22,9. Ὅλες οἱ ψηφίδες ἔχουν ἀποπέσει.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.5».

Δ. 656. Β.Μ. 7946 Τ. 1850

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἔψος 34. Ἐμβασις 33,5×33,5×5. Διάμετρος τοῦ κίονα 18.

Μικρό κορινθιάζον κιονόκρανο μέ φύλλα καλάμου, σέ ἄριστη διατήρηση. Στήν κάτω ζώνη ἔχει ὀκτώ φύλλα ἄκανθας, ἐξαιρετικά σχηματοποιημένα καί στήν ἐπάνω ζώνη δεκαεῖς φύλλα καλάμου, σέ ἐλαφρότατο ἀνάγλυφο, σχεδόν ἐπιπεδόγλυφο. Τό κιονόκρανο δέν ἦταν γομφωμένο ἐπάνω στόν κορμό.

Τό ἐξεταζόμενο παρουσιάζει πλήρη ὁμοιότητα μέ τό κιονόκρανο Δ. 023 τοῦ καταλόγου (βλ. παραπάνω) καί προφανῶς ἀνήκει στά χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ὅμοια ἄλλα παραδείγματα βλ. σέ σχέση πρός τό Δ. 023.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων».

Δ. 664. Β.Μ. 7930 Τ. 1835

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 18,7×17,7. Πάχος τῆς πλάκας 8.

Θραῦσμα ἀπό ὀγκῶδες βυζαντινό θωράκιο (;). Προέρχεται ἀπό τήν περίμετρό του καί διατηρεῖ τό τριπλό πλαίσιο, πλάτους 7,5, πού τό περιέβαλλε. Διατηρεῖ ἐπίσης ἕνα ἐπτάφυλλο (;) ἀνθέμιο, ἐπιπεδόγλυφο, μέ ὀριζόντια ἀνεπτυγμένα τά δύο ἀνώτερα φύλλα, πού θυμίζει τά γνωστά σασανιδικά θέματα. Σέ καλή σχετικά κατάσταση.

Ἴσως τοῦ 10ου ἢ τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 665. Β.Μ. 7931 Τ. 1836

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ἕψος 19. Μέγ. σωζ. πάχος 8. Πλάτος 11,4. Θραῦσμα ἀπό τό ἐπάνω μέρος ὀκταγωνικοῦ (σέ ὀριζόντια τομή) κιονίσκου μέ συμφυές κιονόκρανο. Κάτω εἶναι ἀποθραυσμένο, ἔτσι ὥστε νά σώζεται οὐσιαστικά μόνο τό κιονόκρανο, ἕψους 17,5. Πλαγίως εἶναι ἐπίσης ἀποθραυσμένο σέ ὀλόκληρο τό ἕψος του. Ἡ διατήρησή του εἶναι πολύ κακή.

Διακοσμεῖται στίς τρεῖς σωζόμενες πλευρές του. Τό μικρό του πλάτος εἶναι μιᾶ ἔνδειξη ὅτι ἦταν συμφυές μέ πεσσίσκο καί ἀνήκε σέ ἀμφικιονίσκο παραθύρου. Στίς δύο καλύτερα σωζόμενες πλευρές του στολίζεται μέ τό θέμα τοῦ λυροειδοῦς πλαισίου, μέσα στό ὁποῖο περικλείονται δύο μικρά πτηνά, στραμμένα ἀριστερά καί δεξιά, συμμετρικά πρός τόν ἄξονα. Τά πτηνά τῆς μιᾶς πλευρᾶς διαφέρουν ἀπό αὐτά τῆς ἄλλης. Στήν τρίτη πλευρά ὑπάρχει ἐπίσης διακοσμητικό θέμα, ἀδιάγνωστο ὁμως λόγω τῆς πολύ κακῆς διατηρήσεως.

Τό θέμα τῶν μικρῶν πτηνῶν πού ἐντάσσονται σέ λυροειδές πλαίσιο εἶναι γνωστό σέ γλυπτά, κυρίως τοῦ 12ου αἰ., ὅπως στήν Κόρινθο (Scranton, Corinth, πίν. 24, ἀριθ. 40), στή μονή Βαρσῶν (Ν. Μουτσόπουλος, ΕΕΒΣ ΚΘ' (1959), σ. 430, εἰκ. 28), στή Ζωοδόχο Πηγῆ Πύλης (ΑΒΜΕ Α' (1935), σ. 165, εἰκ. 4), στήν ἀθηναϊκή Ἀγορά (ἀριθ. Α. 2808, ἀδημοσίευτο), στή Μητρόπολη Μυστρά (Millet, Monuments, πίν. 60, ἀριθ. 3), στό Διογέπειο Ἀθηνῶν (ἀριθ. 116, ἀδημοσίευτο) καί στό Βυζαντινό Μουσεῖο (ἀριθ. 424, 1121 ἢ 975 γ, σ. καί ζ, 1053 η καί 814/1235, ἀδημοσίευτα).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

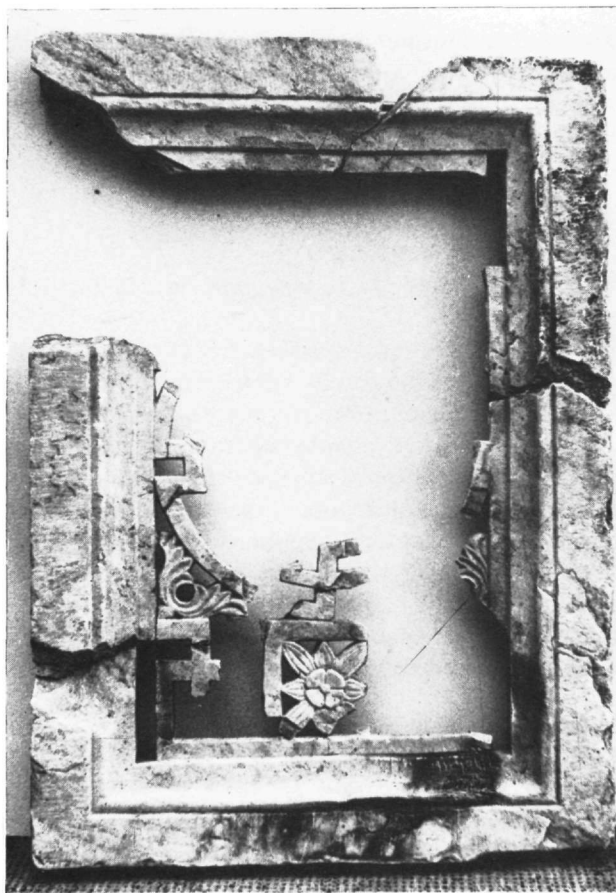
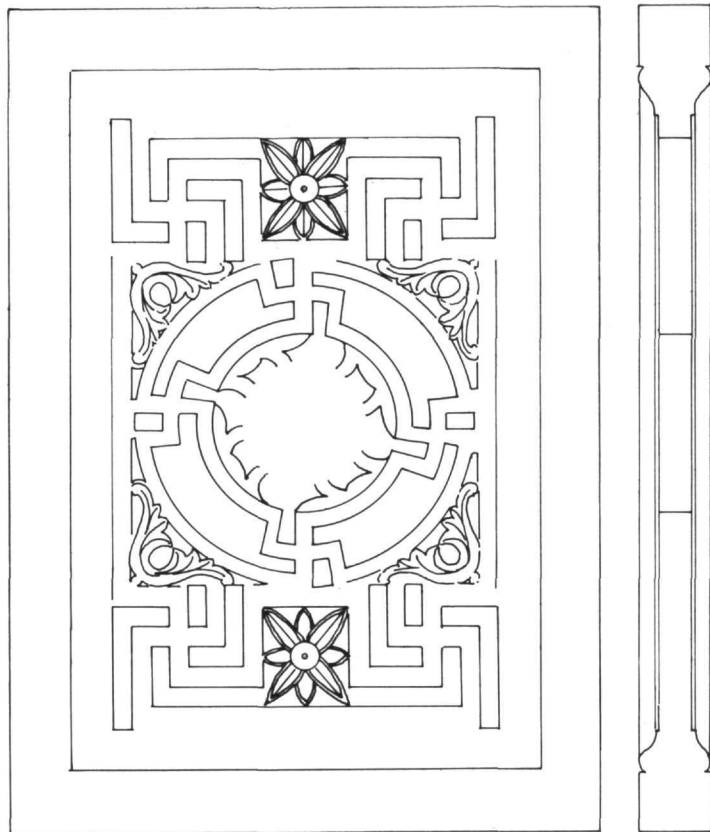
Δ. 669. Β.Μ. 7953 Τ. 1857

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ἕψος 27,5. Μέγ. σωζ. μήκος 30. Πάχος τῆς πλάκας 8.

Θραῦσμα ἀπό μεγάλο παλαιοχριστιανικό θωράκιο μέ συμφυή τή λοξότμητη ἐπίστεψή του. Διατηρεῖ τμηματικά ἀφ' ἑνός δεξιά τόν ἀρμό ὤσεως καί ἀφ' ἑτέρου τίς ταινίες πού τό πλαισίωσαν, πλάτους 10,5 οἱ κατακόρυφες καί 9,5 οἱ ὀριζόντιες. Ἐλάχιστο μέρος τοῦ θέματος πού διακοσμοῦσε τό θωράκιο ἔχει σωθεῖ. Ἡ λοξότμητη ἐπιφάνεια στολίζεται μέ ταινιωτό ἄλυσσοειδές

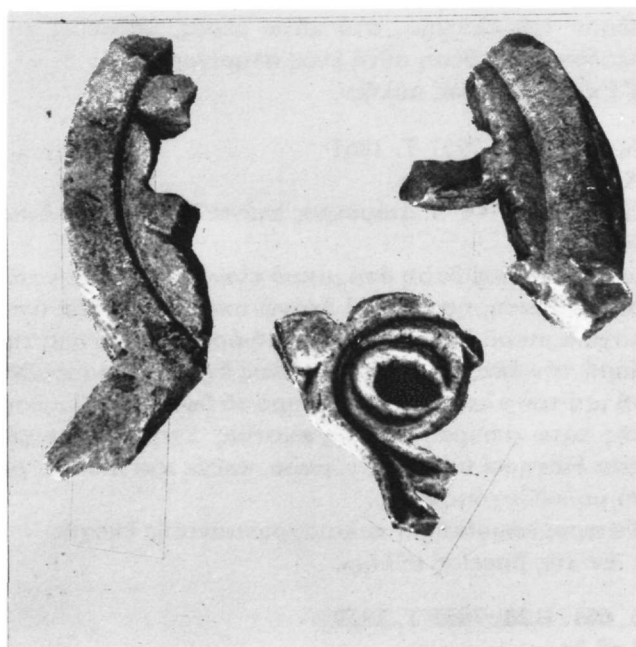
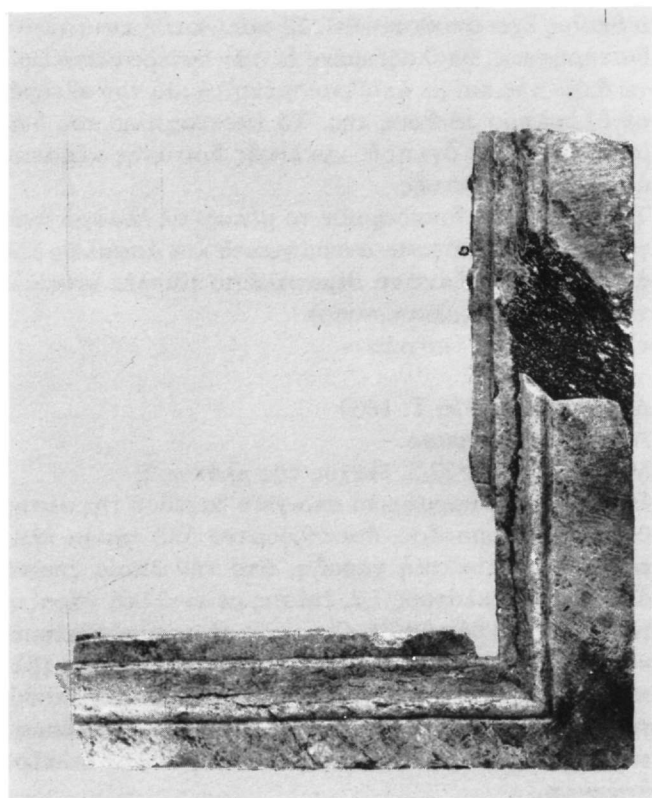
0 10 20 30 40

Εικ. 86. Σχέδιο αποκατάστασης του θωρακίου Δ. 858

Εικ. 87. Ἀμφίγλυφο θωράκιο Δ. 858

Εικ. 88. Τμήμα από θωράκιο Δ. 856

Εικ. 89. Θραύσματα από τό θωράκιο Δ. 856 ἢ Δ. 858

κόσμημα σέ χαμηλό ανάγλυφο. Ἡ διακοπή τοῦ θέματος σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τό ὄριο θραύσεως ἀριστερά εἶναι ἴσως μιά ἔνδειξη ὅτι τό θωράκιο εἶχε πλάτος 2×28=56 ἐκ. περίπου.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 670. Β.Μ. 7936 Τ. 1840

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἵψος 17,5. Πλάτος 12,8. Μέγ. σωζ. πάχος δεξιά 7 καί ἀριστερά 6.

Θραῦσμα μικροῦ κιονοκράνου συμφυοῦς μέ ὀκταγωνικό κιονίσκο σέ σχετικά καλή κατάσταση διατηρήσεως, ἀποθραυσμένο σέ ὄλο του τό ὕψος ἀπό τή μιὰ του πλευρά. Εἶχε τετράγωνο ἄβακα ὕψους 3 καί διακοσμεῖται στίς σωζόμενες πλευρές του μέ ταινία λυροειδοῦς σχήματος, πού περικλείει κυκλικό δίσκο μέ ἐγγράρακτο σταυρό. Πιθανῶς πρόκειται γιά ἡμίεργο καί ὁ σταυρός ἀποτελεῖ τήν πρώτη φάση λαξεύσεως ἑνός ρόδακα.

Τοῦ 11ου ἢ τοῦ 12ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 675. Β.Μ. 7954 Τ. 1858

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Ἵψος 94,5. Μῆκος ἐπάνω 27, κάτω 29. Πλάτος 11,5.

Παλαιοχριστιανικός ἢ βυζαντινός ἀμφικιονίσκος. Διατηρεῖται ἀκέραιος καί σέ καλή κατάσταση. Οἱ δύο ἡμικίονες ἔχουν ἡμικυκλική τή διατομή, μικρή διαπλάτυνση κάτω καί ἀποφυγή μέ μικρή σπείρα στό ἐπάνω ἄκρο. Δέν ἔχουν συμφυές τό κιονόκρανο, ὅπως συνηθίζόταν στή μεσοβυζαντινή περίοδο. Ὁ πεσίσκος παρουσιάζει μικρή μείωση πρός τά πάνω. Τόρμος στό μέσον τοῦ πλάτους, στό κάτω μέρος, μαρτυρεῖ τήν ὑποδοχή στή θέση αὐτή ἑνός στηρίγματος.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 677. Β.Μ. 7957 Τ. 1861

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Πλίνθος 44×44×5. Διάμετρος ἐπάνω 29,5. Γενικό ὕψος 17,5.

Ἰωνικοῦ τύπου βάση ἀπό μικρό κίονα, σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Ἡ ἐπάνω σπείρα τῆς ἔχει ἀναλογικά μικρό ὕψος καί ἡ ἄνω μή ὄρατή ἐπιφάνειά τῆς ἀδρή τήν ἐπεξεργασία. Τό μέλος ἔχει ἀποθραυσμένη τή μιὰ του πλευρά σέ ὀλόκληρο τό ὕψος τῆς πλίνθου, τῆς κάτω σπείρας καί τῆς σκοτίας. Στήν ἄνω ἐπιφάνεια διατηρεῖ ὑποδοχή γόμφου, καθώς καί αὐλάκι γιά τή μολυβδοχόησή του.

Ἐστερορρωμαϊκῆς ἢ παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς.

«Ἐκ τῆς βορείας αὐλῆς».

Δ. 681. Β.Μ. 7955 Τ. 1859

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου

Μέγ. σωζ. διαστάσεις 27×24,5. Πάχος τῆς πλάκας 7,1.

Θραῦσμα παλαιοχριστιανικοῦ ἢ βυζαντινοῦ θωρακίου ἢ σαρκοφάγου. Εἶναι γύρω ἀποθραυσμένο καί σέ μέτρια κατάσταση διατηρήσεως. Τό διακοσμοῦσε μονόγραμμα τοῦ Χριστοῦ μέσα σέ κυκλικό τριταίνωτό πλαίσιο. Τό ανάγλυφο εἶναι χαμηλό καί ἡ τεχνική μέτρια.

Τά μονογράμματα, μέ τή χαρακτηριστική διεύρυνση τῶν ἄκρων τῶν κεραιῶν τους, εἶναι συνηθισμένα κατά τήν παλαιοχριστιανική περίοδο, δέν εἶναι ὅμως ἄγνωστα καί σέ μεσαιωνικά γλυπτά (G ra bar, Sculptures II, σ. 78, πίν. 45, 46, 60, 115, 116).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 785. Β.Μ. 7951 Τ. 1855

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. μῆκος 14,7, πλάτος 6,2, πάχος 2,7.

Μικρό θραῦσμα ἄγνωστης χρήσεως βυζαντινοῦ γλυπτοῦ. Διακοσμεῖται μέ τό θέμα τοῦ ἐλικοειδοῦς βλαστοῦ μέ φύλλα, σέ ζωηρό ανάγλυφο. Ἡ ἐργασία εἶναι ἐπιμελής, τό μικρό μέγεθος ὅμως τοῦ θραύσματος δέν ἐπιτρέπει παρατηρήσεις καί συσχετισμούς.

Πιθανῶς τοῦ 11ου αἰ.

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 842. Β.Μ. 7927 Τ. 1832

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. σωζ. ὕψος 14,6. Πλάτος 9,5. Σωζ. πάχος 5,8.

Μικρό βυζαντινό (;) κιονόκρανο συμφυές μέ κιονίσκο, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποθραυσθεῖ. Σέ πολύ κακή κατάσταση διατηρήσεως, ἀπολαξευμένο ἐκ τῶν ὑστέρων στό ἐπάνω ἄκρο του καί μέ ἀποθραυσμένη τή μιὰ του πλευρά, σέ ὀλόκληρο τό ὕψος τῆς. Τό ὑποτραχήλιό του διαμορφώνεται μέ ὀγκηρό, κυκλικῆς διατομῆς κυμάτιο, ἀμελοῦς κατασκευῆς.

Τά θέματα πού διακοσμοῦν τό μέλος, σέ ἐλαφρό ανάγλυφο, εἶναι ἰδιότυπα, ἀνερμήνευτα καί ἀσφαλῶς ἐξω ἀπό τό μεσοβυζαντινό θεματολόγιο (διπλές γραμμές χιαστί, ἀστέρες, βουκράνιο).

«Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων».

Δ. 849. Β.Μ. 7956 Τ. 1860

Ἐκ λευκοῦ μάρμαρου.

Μέγ. διαστ. 45×22,5. Πάχος τῆς πλάκας 5.

Θραῦσμα ἀπό μαρμάρينو στοιχείο δαπέδου τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, ἀποτελούμενο ἀπό ταινία πλάτους 7,8 μέ κυκλική χάραξη, ἀπό τήν ὁποία ξεκινᾷ ἄλλη ταινία, πλάτους 7,2, ἐπίσης μέ κυκλική χάραξη.

Ἡ τεχνική μέ τήν ὁποία εἶχε γίνει τό μαρμαροθετημένο δάπεδο δέν εἶναι αὐτή τῶν μελῶν Δ. 651-654 (βλ. παραπάνω). Ἐδῶ οἱ μαρμάρινες ταινίες εἶναι αὐτοδύναμες καί ἀνεξάρτητες ἀπό τίς ἐπιφάνειες ἐνθέσεως τῶν ψηφίδων. Ἡ κάτω ἐπιφάνειά του εἶναι τελείως ἀνώμαλη.

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 856. Β.Μ. 7952 Τ. 1856

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Μέγ. σωζ. ὕψος 57. Μέγ. σωζ. πλάτος 52,5. Πάχος τῆς πλάκας 6.

Τμῆμα ἑνὸς διάτρητου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου, σέ πολὺ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Σῶζεται μόνον τὸ ἀκόσμητο ἐξωτερικὸ πλαίσιο (πλάτους 7,5, γιὰ τὶς ὀρθιες πλευρὲς καὶ 4,2 γιὰ τὶς πλαγιαστὲς) καὶ τὸ δευτέρου, τὸ ὁποῖο ἔχει ἐκατέρωθεν διατομὴ κοιλόκυρτου κυματίου καὶ πλάτος 4,5. Οἱ λεπτομέρειες ἑνὸς τρίτου, συμφοῦς στοιχείου κάνουν βέβαιο ὅτι τὸ θωράκιο ἦταν καθ' ὅλα ὅμοιο πρὸς τὸ ἐπόμενο μέλος, τὸ Δ. 858. Τὰ τρία μικρὰ θραύσματα τῆς Εἰκ. 89 δὲν εἶναι βέβαιο σέ ποῖο ἀπὸ τὰ δύο θωράκια ἀνήκουν.

Λεπτομέρειες καὶ συσχετισμούς βλ. σὲ τὸ ἐπόμενο.

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Δ. 858. Β.Μ. 7987 Τ. 1891

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

πολὺ κακὴ κατάσταση διατηρήσεως. Ἐχει ἀποτελεσθεῖ ἀπὸ πολλὰ μικρὰ θραύσματα, τὰ ὁποῖα διαπιστώθηκε ὅτι συνανῆκαν. Τὸ πλαίσιο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο λείπει μικρὸ τμῆμα, σχηματίσθηκε ἀπὸ τέσσερα κομμάτια καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ μιά ἀκόσμητη ἐξωτερικὴ ταινία καὶ ἓνα παράλληλο στοιχεῖο ἀμφίγλυφου κοιλόκυρτου κυματίου.

Ἡ διακόσμηση τοῦ διάτρητου τμήματος παραμένει κάπως ἀσαφὴς μόνον στὸ κεντρικὸ μέρος τοῦ θωρακίου. Ἐπάνω καὶ κάτω, σέ ὁλόκληρο τὸ πλάτος του καὶ σέ ὕψος 16 ἐκ., ὑπῆρχαν ἀνά δύο σύνθετοι ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ πού πλαισίωναν ὀκτάφυλλο θέμα, ἐγγραφόμενον σέ ὀρθογώνιο, διαστάσεων 11×9. Τὸ μεσαῖο τμῆμα κατελάμβανε κύκλος, διαμέτρου 37,5, στίς γωνίες τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχαν διπλά ἡμιανθέμια. Τέσσερις ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ, ἀντιδιαμετρικὰ τοποθετημένοι καὶ συνοδευόμενοι μὲ καμπύλα στοιχεῖα, δημιουργοῦσαν ἓναν ὁμόκεντρο κύκλο, σὲ ἐσωτερικὸ τοῦ ὁποῖου τὸ διάτρητο διακοσμητικὸ θέμα παραμένει ἄγνωστο.

Οἱ μαίανδροι καὶ οἱ ἀγκυλωτοὶ σταυροὶ εἶναι θέμα συνηθέστατο κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴ περίοδο (Γ. Δημητροκάλλης, Παλαιοχριστιανικοὶ καὶ βυζαντινοὶ μαίανδροι, Ἀθήνα 1982, σποράδην). Εἰδικὰ τὸ ὀκτάφυλλο θέμα μὲ τοὺς δύο ἀγκυλωτοὺς σταυροὺς μπορεῖ νὰ παραλληλισθεῖ μὲ ἑνὸς θωρακίου ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο τῶν Ἀθηνῶν (Ὁρλάνδος, Βασιλική, ΙΙ, σ. 517, εἰκ. 478, 6), ἐνῶ τὸ κεντρικὸ τμῆμα του μὲ μιά πλάκα ἀπὸ τὴν Κόρινθο, σήμερον σὲ τὸ Βυζαντινὸ Μοσεῖο (Sodini, Congrès, σ. 283, εἰκ. 40).

Ἐκ τῶν νέων ὑπογείων, Αἴθουσα Υ.6».

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

SUMMARY

CATALOGUE OF A COLLECTION OF ARCHITECTURAL MEMBERS
IN THE BYZANTINE MUSEUM,
FORMERLY IN THE NATIONAL MUSEUM OF ATHENS

This is a catalogue of eighty four architectural members carved in marble or poros stone transferred from the National Archaeological Museum of Athens to the Byzantine Museum in 1985. This material is part of the collection of architectural members, ornamental pieces and other fragments mixed with sculptures and various other antique works, in the basements of the National Museum. During a new arrangement of these basements in 1969-1972, the present writer recorded some 946 pieces and prepared a new inventory (named inventory Δ) for the architectural members. It seems that most of them come from old excavations, temporary collections and accidental finds from the Athens area before 1940. It seems also that their origin is definitely lost. The members of fragments dated to the Early Christian, Byzantine, Frankish and post-Byzantine period are separately presented here with a short description, some stylistic or typological remarks and chronological notes. The listed examples are classified into groups according to function as follows:

Column capitals 10
Column base 1
Door frames 3
Lintels 3
Carved slabs 17
Colonettes and mullions 7
Colonette capitals and impostes 15
Templon architrave 1
Marble pavement fragments 5
String course moulding fragments 6
Gargoyle 1

Posts from templa 5
Antae capitals 3
Arcosolium slab 1
Cut bricks 1
Miscellaneous 5

Beyond normal bibliographical documentation an attempt has been made to compare individual architectural members to unpublished or little known material, through the inventory of the Byzantine Museum of Athens and that of the Athenian Agora, which has been organized by the American School of Classical Studies. Thus identical or similar works, from the point of view of typology and style, have been cited. However, only one fragment (no. Δ. 281) has been securely identified beyond any doubt: it belongs to a funerary arcosolium arch of the Frankish period.

Bibliography is provided in the running text within parentheses to avoid disruption the catalogue with normal footnotes.

In addition to the classification numbers of inventory Δ, the author has also provided the respective accession numbers of each member in the Byzantine Museum. From the chronological point of view the architectural members have been classified as follows: Early Christian period 30, Early Byzantine and Transitional period 5, Middle Byzantine period 40, period of the Frankish occupation 4, period of the Turkish occupation 3, unclassified 2.

CHARALAMBOS BOURAS